

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

MAJADILIANO YA BUNGE

MKUTANO WA TATU

Kikao cha Hamsini - Tarehe 24 Juni, 2016

(Bunge lilianza Saa Tatu Asubuhi)

D U A

Naibu Spika (Mhe. Dkt. Tulia Ackson) Alisoma Dua

NAIBU SPIKA: Tukae. Katibu!

NDG. CHARLES MLOKA – KATIBU MEZANI: Maswali.

MASWALI NA MAJIBU

Na. 424

Kuigawa Halmashauri ya Wilaya ya Lindi

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA (K.n.y. MHE. HAMIDU H. BOBALI) aliuliza:-

Jimbo la Mchinga na Mtama linaunda Halmashauri ya Wilaya ya Lindi na ukubwa wa Halmashauri hii ni kikwazo cha kuwafikia wananchi kwa urahisi katika kuwapelekea huduma za jamii.

Je, kwa nini Serikali isiigawe Halmashauri hii ili kuwa na Halmashauri mbili yaani Mchinga na Mtama?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Hamidu Hassan Bobali, Mbunge wa Mchinga, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, uanzishwaji wa Mamlaka ya Serikali za Mitaa unazingatia Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, Ibara ya 145 na Ibara 146 na Sheria ya Serikali za Mitaa, Mamlaka ya Wilaya, Sura Namba 287 kifungu cha 5 ambazo kwa pamoja zinampa Waziri mwenye dhamana ya Serikali za Mitaa kuwa na Madaraka ya kuanzisha Mamlaka ya Serikali za Mitaa nchini.

Mheshimiwa Naibu Spika, kusudio la kugawanya Halmashauri ni lazima likidhi vigezo vinavyowekwa kwa kuzingatia taratibu zilizoipo ikiwa ni pamoja na kujadiliwa kwenye vikao vya kisheria, ikiwemo Mkutano Mkuu wa Vijiji, Kamati za Maendeleo za Kata, Baraza la Madiwani, Kamati ya Ushauri ya Wilaya (DCC), Kamati ya Ushauri ya Mkoa (RCC) na baadae huwasilishwa kwa Waziri mwenye dhamana na Mamlaka ya Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ofisi ya Rais – TAMISEMI inatambua kuwa suala la kugawa Wilaya ya Lindi liko katika majadiliano kupitia vikao vya Halmashauri; hatua hizo zitakapokamilika Serikali itatuma wataalam kwa ajili ya kuhakiki vigezo vinavozingatiwa kabla ya kugawa Halmashauri husika.

MHE. ABDALLAH D. CHIKOTA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, naomba kuuliza maswali mawili ya nyongeza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa tatizo la Mchinga linafanana sana na tatizo la Halmashauri ya Tandahimba iliyopo Mkoani Mtwara, je, Serikali ina mpango gani sasa wa kugawanya Halmashauri ya Tandahimba ili kuwe na Halmashauri mbili?

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini swali la pili, Wilaya ya Mtwara sasa hivi ina Halmashauri tatu, Mtwara Manispaa, Halmashauri ya Mtwara na Halmashauri ya Mji wa Nanyamba, je, Serikali ina mpango gani kumpunguzia mzigo Mkuu wa Wilaya ya Mtwara, ili kuanzisha Wilaya mpya ya Nanyamba?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyosema awali katika jibu langu la msingi ni kwamba mgawanyo huu wa Halmashauri na halikadhalika uanzishaji wa kata mpya, uanzishwaji wa vijiji halikadhalika uanzishwaji wa Wilaya una taratibu zake. Na nilizungumzia kwamba, kwa mujibu wa Katiba Ibara ya 145 Ibara ya 146 inayoanzisha Mamlaka ya Serikali za Mitaa, lakini kwa mujibu wa Sheria ya 287 inaeinisha jinsi gani mchakato huu unaenda.

Sasa kwa Wilaya, Halmashauri ya Tandahimba, kwa mujibu wa Mheshimiwa Mbunge alivyoshauri ni kwamba mimi ninamshauri kwa sababu najua Mheshimiwa Chikota ni Mtaalamu mkubwa sana wa Serikali za Mitaa,

tukimkumbuka katika *reference* yake alipokuwa katika ngazi ya mkoa hapo awali. Kwa hiyo, naona kwamba yeye awe chachu kubwa ya kutosha na mimi naona jambo hili halitamshinda. Mchakato ule utakapokamilika katika maeneo yake akija katika Ofisi ya Rais – TAMISEMI sisi hatutasita kufanya maamuzi sahihi kulingana na vigezo vitakavyokuwa vimefikiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini katika suala zima la hizi Halmashauri sasa kupata Wilaya Mpya ya Nanyamba ni kama nilivyosema awali. Nakuomba Mheshimiwa Chikota fanya utaratibu huo, wataalam watakuja *site*, wata-*survey* kuangalia vigezo vinafikiwa vipi; na mimi najua Kanda ile ukiangalia eneo lake ni kubwa sana siku nilipokuwa natoka Songea kwenda mpaka Masasi hapa katikati jioografia ya maeneo yale unaona kwamba, jinsi gani maeneo ya kiutawala mengine yako makubwa sana. Kwa hiyo, fanyeni hayo, baadae sasa Ofisi ya TAMISEMI itafanya tathmini na kuona kufanya maamuzi sahihi.

MHE. IGNAS A. MALOCHA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kunipa nafasi ya kuuliza swali moja la nyongeza.

Halmashauri ya Wilaya ya Sumbawanga ilishatuma maombi ya kugawa Halmashauri ambayo iliambatana na maombi ya Wilaya, Jimbo na kupitia vikao vyote kuanzia Vijiji, WDC, DCC, RCC na kuonekana kwamba, ina vigezo vyote na hata watawala ambao wametawala maeneo hayo wanaujua ukweli huo; kwa mfano Mheshimiwa Manyanya, Mheshimiwa Mkuchika, hata baadhi ya Wabunge ndani humu, hata Waziri Mkuu aliyepita alishashuhudia ndani ya Bunge. Je, ni lini wananchi hawa watapata haki yao ya kugawanya Halmashauri? (*Makofi*)

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, katika kumbukumbu yangu Mheshimiwa Malocha ndiye alinisababisha mpaka nikaanda *database* ya kuona kwamba Halmashauri zilizoleta matakwa ya kugawanywa Halmashauri halikadhalika Mikoa. Nikiri wazi kwamba Mheshimiwa Malocha alikuja mpaka ofisini kwangu tukalijadili suala hili na ndio maana nikawatuma wataalam wangu waandae *database* hiyo ikiwemo pamoja na uanzishwaji wa mji mpya kwa kaka yangu hapa kukata maeneo ya Korogwe ilikuwa yote pamoja katika mchakato huo, Mheshimiwa Profesa Maji Marefu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, na lile ndio maana tumepata muongozo sasa hivi kama viongozi wapya katika eneo hilo. Tumewatuma wataalam wetu sasa hivi wanaandaa kikosi kazi kwa ajili ya kutembelea maeneo yote ya Tanzania ili kubainisha yale maombi yaliyokuja waliofikia vigezo, kama ndugu yangu Mheshimiwa Malocha anavyosema huko, waliofikia vigezo kwamba waweze kupata hizi halmashauri na Wilaya mpya au halikadhalika Mikoa mipya ambayo imependekezwa. Basi haya yakifanyika, naomba nikuahidi Mheshimiwa

Malocha kwamba timu itafika kule *site* kufanya *final finishing*, kumaliza zoezi la mwisho la kuhakiki na nikijua kwamba, eneo lako kweli ni eneo kubwa na umekuwa ukililalamikia kwa muda mrefu. Kwa hiyo kikosi kazi kitafika kule *site* kama maelekezo tuliyopeana pale ofisini kwangu.

MHE. MOSHI S. KAKOSO: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kunipa nafasi. Wilaya ya Tanganyika ni Wilaya mpya ambayo ina Jimbo moja tu la Uchaguzi la Mpanda Vijijini. Eneo hili la kiutawala ni kubwa mno, lina uwezo wa kutoa mgawanyo wa halmashauri mbili, kwa maana ya Ukanda wa Ziwa, Halmashauri ya Karema na ukanda wa huku juu eneo la makazi mapya ya Mishamo. Je, ni lini Serikali itafikiria kutoa mamlaka ya kugawa maeneo haya, ili yaweze kuwasaidia wananchi wa Mpanda kwa ujumla?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba, Wilaya ya Mpya ya Tanganyika, lakini pale awali nadhani tulikuwa katika mchakato ulikuwa hatuna Wilaya hii, lakini baadaye mchakato ukafanyika tukapata Wilaya, lakini bado changamoto ni kubwa sana ya Halmashauri hii. Kwa hiyo, naomba niseme tena vilevile Mheshimiwa Kakoso kama nilivyosema katika majibu yangu ya msingi ya awali kwamba mimi naomba Mheshimiwa Mbunge kwa sababu najua eneo lenu nalo limegawanyika sana hapa katikati, Halmashauri nyingi zimepatikana katika eneo hilo, lakini bado kijiografia eneo bado ni kubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nipende tena nitoe maelezo yaleyale kama niliyotoa mwanzo ni kwamba, andaeni tena ule mchakato upite katika vigezo vyote, katika vijiji, WDC, Halmashauri, RCC, halafu ikifika katika Ofisi ya Rais – TAMISEMI kama nilivyosema ni kwamba, tutafanya maamuzi sahihi kutokana na vigezo vitakavyokuwa vimefikwa katika eneo hilo.

MHE. DAIMU I. MPAKATE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Kwa kuwa mazingira ya Mchinga yanafanana kabisa na Wilaya ya Tunduru yenye kilometa za mraba 18,776; na kwa kuwa tayari kuna majimbo mawili na taratibu zote za kuigawa Wilaya ile zilishafanyika siku za nyuma; na kwa kuwa zilitolewa ahadi za viongozi wa Awamu ya Nne kuigawa Wilaya ile na Mkoa kwa ujumla. Je, ni lini taratibu za kuigawa Wilaya ile na Mkoa mpya wa Selous zitafanyika?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, katika kumbukumbu zangu nilizokuwanazo ni kwamba eneo analozungumzia Mheshimiwa Mpakate ni kweli jambo hili liko ofisini, lakini nadhani kuna baadhi ya vitu vingi zaidi ya hapo hata kuna *suggestion* ya kugawa kupata Mkoa mpya wa Selous, kama sikosei katika eneo hilo! Na Mheshimiwa Ngonyani alikuwa akizungumza jambo hilo na hata Mheshimiwa Ramo Makani alikuwa katika mchakato huo wa pamoja kuhakikisha kwamba maeneo hayo, kutokana na jiografia yake, tunapata Mkoa mpya wa Selous.

Kwa hiyo, sasa kama Ofisi ya TAMISEMI itafanya uhakiki jinsi gani, aidha hizo Wilaya, Halmashauri au Mkoa mpya, mwisho wa siku tutakuja na majibu sahihi.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo kubwa ni kwamba kupeleka utawala katika eneo hilo kwa sababu, ni kweli, kuna wananchi wengine saa nyingine ukitoka huku Tunduru kwenda hata kule Ruvuma kuna changamoto, lakini uko karibu hapa karibu na Masasi. Kwa hiyo, walikuwa na maombi mengi kwa pamoja na viongozi waliopita walitoa ahadi mbalimbali. Ofisi ya TAMISEMI itaifanyia kazi na mwisho wa siku ni kwamba, eneo hilo ki-jiografia litagawanywa vizuri kwa suala zima la kiutawala ilimradi wananchi wapate huduma ya karibu katika maeneo yao.

Na. 425

Tatizo la Maji Kata za Jimbo la Pangani

MHE. JUMAA H. AWESO aliuliza:-

Jimbo la Pangani linakabiliwa na tatizo sugu la maji hususan katika Kata za Mkalamo, Masaika, Mikunguni, Mkaja, Mwera na Bushiri.

Je, ni lini Serikali itatatua tatizo hili ambalo limesababisha kuzorotesha shughuli mbalimbali za kiuchumi kwa wananchi wa kata hizo?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Rais – TAMISEMI, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Jumaa Hamidu Aweso, Mbunge wa Pangani, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali kwa kushirikiana na Washirika wa Maendeleo inatekeleza Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji Nchini tangu mwaka 2006/2007. Kwa upande wa Halmashauri ya Wilaya ya Pangani imekamilisha miradi ya ujenzi wa miradi mitano katika vijiji sita vya Madanga, Jaira, Bweni, Kwakibuyu, Mzambarauni na Kigurusimba.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mwaka wa fedha 2015/2016 kiasi cha fedha shilingi milioni 531.1 zimetengwa kutekeleza miradi ya maji katika Halmashauri ya Wilaya ya Pangani ambapo kiasi cha shilingi milioni 55 zimeshapelekwa. Aidha, Serikali ilitekeleza miradi ya maji katika vijiji vya Mkalamo, Kata ya Mkalamo, Stahabu, Mtango, Mikinguni, Mikocheni na Sange Kata ya Mkwaja, Mwera katika Kata ya Mwera, Kipumbwi Kata ya Kipumbwi na Msaraza Kata ya Bushiri na Masaika Kata ya Masaika kupitia Awamu ya Pili ya

Programu ya Maendeleo ya Sekta ya Maji inayotarajiwa kuanza Julai 2016. Aidha, fedha zilizotengwa kwa mwaka wa fedha 2016/2017 ni shilingi milioni 668.2.

MHE. JUMAA H. AWESO: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nikushukuru, lakini pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri, lakini pamoja na changamoto kubwa ya maji katika kata nilizoainisha lakini tumekuwa na tatizo sugu katika suala la maji katika Mji wetu Mkuu wa Pangani, na mpaka sasa nioneshe masikitiko yangu kutokana na changamoto hii ya maji, fedha zilizokuwa zimeidhinishwa katika bajeti iliyopita kiasi cha shilingi milioni 200 mpaka sasa nazungumza hazijafika.

Je, ni nini *commitment* ya Waziri kuhakikisha kwamba fedha zile zilizoainishwa kwa ajili ya kwenda kutatua tatizo la maji mjini, na ni lini zinapelekwa na wakati bajeti inafikia ukingoni? (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini swali langu la pili; Wilaya yetu ya Pangani imejaliwa kuwa na Mto Pangani ambao unatiririsha maji baharini. Ni nini mkakati wa Serikali kuhakikisha kwamba inautumia mto huu kwa kuanzisha mradi mkubwa wa maji ambao utaweza kutatua suala zima la maji kwa Wilaya yetu ya Pangani na Wilaya za jirani kwa maana ya Muheza na Tanga Mjini? (Makofi)

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, kilio cha Mheshimiwa Mbunge ni kweli kilio sahihi, kwa *reference* ni kwamba miaka miwili iliyopita nilienda na nililala mpaka katika ule Mji wa Mwera pale. Nimeweza kubaini tatizo la maji katika Mji wa Pangani, lakini kama hiyo haitoshi nikaenda mpaka Redio Pangani nikawa nina kipindi cha moja kwa moja cha kuongea na maswali ya wananchi pale.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninawashukuru wananchi wa Pangani wengi walipiga simu kusikia Mbunge wa Pangani yuko eneo lile na miongoni mwa shida ambayo waliizungumza ilikuwa ni shida ya maji.

Mheshimiwa Naibu Spika, na ni kweli, ule Mradi wa Pangani nadhani ulianzishwa takribani pale Pangani Mjini kati ya mwaka 1963 au 1973, miundombinu yake kweli kwa idadi ya watu waliokuwa wanahudumiwa kipindi hicho kwanza imechakaa, lakini *population* kipindi hicho ilikuwa ni ndogo. Ndio maana katika Ofisi ya Mheshimiwa Mbunge harakati zilizofanyika ni kwamba Ofisi ya Mkurugenzi walipeleka maombi maalum katika Wizara ya Maji, walitaka shilingi milioni 400 ikiwezekana kwamba waweze kupata bajeti ya kukarabati miundombinu ile.

Mheshimiwa Naibu Spika, walipata awamu ya kwanza shilingi milioni 200 kutoka Wizara ya Maji, lakini hata hivyo wanasubiria kwamba kwa sababu ule

mradi wa milioni 200 umepelekwa pale Pangani Mashariki, lakini kuna maeneo mengine bado ukarabati haujafanyika ikiwemo sambamba na ukarabati wa tenki. Kwa hiyo, ni kwamba Serikali imesikia hiki kilio na inalifanyia kazi ndio maana nimezungumza haya yote.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini sambamba na hilo ni program kubwa ni kweli, haiwezekani hata kidogo eneo la Pangani ambalo Mto Pangani ni mkubwa unapoteza maji baharini, halafu wananchi wa Pangani hawapati maji! Na hili ndio maana leo hii niliongea na Mkurugenzi wa Pangani pale na ameniambia sasahivi yuko Mahakamani kuna kesi za uchaguzi zinazoendelea; nikamwambia, nini programu yake anayotaka kuhakikisha Mto Pangani unatumika?

Mheshimiwa Naibu Spika, amekiri kwamba, sasahivi wanafanya utafiti na inaonekana gharama ya shilingi bilioni 10 nadhani itahitajika kwenye mradi ule, lakini bado iko katika suala zima la tathmini, lakini hili niseme ni nini! Ni kwamba Wizara ya Maji nayo ilisema kwamba sasa wataenda kutumia kama Serikali tutaenda kutumia vyanzo vyote vinavyoweza kutumia maji. Imani yangu ni kwamba Mto Pangani tunaweza kuutumia katika sekta ya maji hasa Programu ya Awamu ya Pili ya Maji ambayo tunaenda kuibua suala zima la kutatua tatizo la maji kwa wananchi wetu wa Tanzania.

MHE. STEPHEN H. NGONYANI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana.

Katika Jimbo la Korogwe Vijijini kulitokea kampuni ambayo sio mali ya Serikali, UNDP, ilinipa milioni 243 nikachimba visima tisa. Baada ya kuchimba visima hivyo walikuja wataalamu wa Serikali wakasema sehemu hizi tukichimba tutapata maji safi, lakini cha kusikitisha baada ya kuchimbwa maji yale yalivyokwenda Serikalini kuleta majibu nikaambiwa maji yale hayafai kutumika kwa binadamu na hela tayari zimeshatumika shilingi milioni 243.

Je, hii hasara ambayo wameipata wananchi wa Jimbo la Korogwe Vijijini italipwa na nani?

NAIBU WAZIRI, OFISI YA RAIS, TAWALA ZA MIKOA NA SERIKALI ZA MITAA: Mheshimiwa Naibu Spika, nadhani Naibu Waziri Wizara ya Maji siku ile kama mtaalam wa maji, amezungumza hapa kwamba, mara nyingi sana taaluma zetu hizi za maji wakati mwingine unaweza kufanya survey, lakini hujui kiwango gani cha maji utakipata! Lakini sio kiwango cha maji, hata ule ubora wa maji wa kiasi gani!

Mheshimiwa Naibu Spika, na ndio maana ukiangalia, kwa mfano katikati tulikuwa na mradi kutoka China, tulipata visima kwa Wilaya ya Kilosa na Wilaya ya Kisarawe. Katika visima vilivyochimbwa ikaonekana kwamba kiwango cha

madini ya chuma yako mengi zaidi ya madini ya aina mbalimbali maji yale hayafai kunywa! Halikadhalika katika eneo lako, kwanza nikupongeze kwa sababu umefanya *initiative* ya kupata watu ambao wanakusaidia kuchimba maji, maji yamechimbwa, lakini ubora wa maji bado hauko sawasawa! Naomba nikwambie itakuwa ni jambo la ajabu kusema kwamba gharama ile italipwa na nani!

Mheshimiwa Naibu Spika, itakuwa ni jambo la ajabu ni kwa sababu, maji yamepatikana, lakini mtaalamu wa maji hata anavyofanya *survey* hawezi kusema maji haya nikiyatoa hapa yatakuwa matamu au ya chumvi! Jambo hilo bado ni gumu na wataalam wote wanakiri hivyo. Kwa hiyo, nini cha kufanya; cha kufanya ni kwamba kwa sababu visima vile maji hayajawa na ubora uliokusudiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni jukumu la Serikali sasa tuweke mipango mipana jinsi gani tutawasaida wananchi wa Jimbo lako waweze kupata huduma huduma ya maji kama sera ya maji inavyoelekeza hivi sasa kwamba wananchi waweze kupata maji. Mbunge nakujua kama ni mpiganaji na hili litawezekana katika maeneo yetu. (Makofi)

MHE. JOSEPH K. MHAGAMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante, kwa vile suala hili la maji ni suala la kiseru; na kwa vile miraji mingi ya maji inayotekelezwa kwa kupitia Halmashauri za Wilaya inakwama; na kwa vile ni Wizara inayohusika na maji ndiyo inayopeleka miradi hii isimamiwe na Halmashauri za Wilaya; na Halmashauri za Wilaya hizi hazitekelezi majukumu yake vizuri na kukwamisha Wizara kufikia yale malengo waliyojiwekea. Na kwa vile Wilaya ya Songea katika kijiji cha Maweso na Lilondo, miradi hiyo imekwama kwa sababu tu *certificate* za wakandarasi hazijafikia Wizara mpaka leo;

Ni hatua gani Wizara ya TAMISEMI inachukua pale ambapo miradi inakwamishwa na Halmashauri, ni miradi ambayo kimsingi inatoka kwenye Wizara zingine? Ahsante.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Maji na Umwagiliaji majibu.

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimpongeze Naibu Waziri kwa kujibu vizuri sana maswali aliyoulizwa ya nyongeza kwenye sekta ya maji. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu spika, tumetoa maelekezo kwenye Halmshauri wakiwa ni sehemu ya utekelezaji wa Programu ya Sekta ya Maji kwamba kwa sasa hivi tunapeleka fedha baada ya kuletwa *certificate*. Sasa Mheshimiwa Mbunge kama unayo *certificate* ya kazi ambayo imeshafanyika naomba unilettee hata

leo, tutakwenda kulipa. Kwa sababu wanasema *certificate* zipo lakini tumeangalia uhalisia kule Wizarani *certificate* hazipo, sasa kama ipo *certificate* na kazi imefanyika tunakwenda kulipa ili kusudi wakandarasi warudi wafanye kazi miradi ya maji iweze kukamilika.

MHE. GEORGE M. LUBELEJE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi na mimi niulize swali moja la nyongeza. Pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri ya Maji.

Kwa kuwa tatizo la maji ni kubwa sana karibu nchi nzima na Majimbo matatu haya ya Kibakwe, Mpwapwa na Kongwa ni tatizo kubwa. Kuna visima ambavyo vilianzishwa kuchimbwa vya Benki ya Dunia mpaka sasa havijakamilika. Mpaka sasa hivi Mjini Kongwa, dumu moja la maji wananchi wananunua shilingi 1,000;

Je, Mheshimiwa Waziri, utakuwa tayari kutembelea maeneo hayo kuhakikisha kwamba miradi hii ya Benki ya Dunia ambayo haijakamika sasa ikamilishwe?

WAZIRI WA MAJI NA UMWAGILIAJI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli yapo maeneo ambayo tunayo hii miradi ya vijiji kumi ambayo haijakamilika na tumesema tu katika Awamu hii ya Pili kwanza tunakaribisha miradi ambayo imeshaanza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo suala la kutembelea kuangalia hiyo miradi ambayo inasuasua, kwa sababu kusuasua inawezekana ikawa tatizo ni mkandarasi ambaye amewekwa. Sasa kama itaonekana ni tatizo la mkandarasi tutachukua hatua kulingana na mkataba wenyewe.

Kwa hiyo, kama tatizo ni fedha nimeshasema fedha sasa hivi Awamu ya Tano imeshajipanga vizuri, fedha zipo za kuweza kukamilisha miradi hii ambayo tayari iweze kupata huduma ya maji kwa wananchi wetu.

NAIBU SPIKA: Ahsante hata mimi nilitaka kumuuliza Mheshimiwa Lubeje kama anataka kutembelewa na Naibu Waziri wa TAMISEMI au Waziri wa Maji. Naona amepata majibu Waziri yupi atamtembelea.

Tunaendelea Waheshimiwa Wizaru ya Ulinzi na Jeshi la Kujenga Taifa Mheshimiwa Asha Abdullah Juma, Mbunge wa Viti Maalum, sasa aulize swali lake.

Na. 426

Hitaji la Mipaka kati ya Kambi za Jeshi na Makazi ya Watu

MHE. ASHA A. JUMA aliuliza:-

Kumekuwa na muingiliano wa wananchi kuishi karibu, ndani au pembezoni mwa maeneo ya Kambi za Jeshi kama ilivyo kwenye Kambi ya Chukwani.

(a) Je, Serikali haioni umuhimu wa kutenganisha maeneo hayo na makazi ya wananchi kwa kuweka mipaka madhubuti?

(b) Je, Serikali ina mkakati gani wa kushughulikia suala hili mapema ili kuepuka migogoro inayoweza kutokea baina ya Jeshi na wananchi?

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO (Kn.y WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA) alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ulinzi na Jeshi la Kujenga Taifa napenda kujibu swali la Mheshimiwa Asha Abdullah Juma, Mbunge wa Viti Maalum, lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, maeneo ya Jeshi, yale ya makambi, ya mafunzo au vikosi yana mwingiliano mkubwa na wananchi au taasisi zingine. Mwingiliano huu husababishwa na wananchi wenyewe kutoelewa mipaka vizuri, lakini walio wengi huingia kwa kujua na wakati mwingine husaidiwa na wataalam wa Ardhi wa Manispaa na Halmshauri zetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala hili linashughulikiwa kupitia marekebisho ya sheria ili kuimaliza migororo hiyo.

(a) Serikali inaona umuhimu mkubwa kuyatenganisha maeneo hayo yasiwe na mwingiliano na wananchi au taasisi zingiene. Hatua zinazochukuliwa ni kujenga kuta au uzio wa waya kwenye maeneo madogo lakini kuna mpango wa kupanda miti kwenye maeneo makubwa sambamba na kuweka mabango makubwa ya tahadhari.

(b) Serikali kupitia Jeshi, tayari imeanza mikakati ya kupanda miti kwenye maeneo ya kambi. Hivi sasa upo mkakati kuanzia mwaka wa fedha 2016/2017 wa kuanzisha vitalu vya miti kwenye baadhi ya kambi kwa ajili hiyo.

MHE. ASHA A JUMA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante, nashukuru kwa majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri, lakini nina maswali mawili ya nyongeza.

Kwa kuwa mwingiliano baina ya wananchi na kambi ni mkubwa, sasa pamoja na hatua za miti na kuta, ni kwa kiasi gani au ni tahadhari gani ya ziada zilizochukuliwa kukabili matokeo ambayo hayatarajiwi ya bahati mbaya kama yale yaliyotokea Gongolamboto na Mbagala? Na nataka nithibitishiwe hapa kwamba wahanga wote wa Gongolamboto na Mbagala kama walishapata fidia?

Swali la pili, ni kwamba Jeshi linapopanua sehemu zake hizo huwa linatoa fidia. Je, katika suala hili limejipanga kiasi gani katika mpango wa kulipa fidia kwa wananchi ambao inawahamisha? Ahsante.

NAIBU WAZIRI WA AFYA, MAENDELEO YA JAMII, JINSIA, WAZEE NA WATOTO (Kn.y WAZIRI WA ULINZI NA JESHI LA KUJENGA TAIFA): Mheshimiwa Naibu Spika, majibu ya Serikali kwa swali lake la kwanza ni kwamba mpaka hivi tunavyoongea hapa tayari ndani ya Jeshi kuna mikakati ya kujenga maghala mapya na kwa kiasi kikubwa maghala mapya ya kuhifadhia ilaha yamekwisha kamilika kwenye vikosi mbalimbali, kambi mbalimbali. Japakuwa sitovitaja ni vikosi gani kwa sababu za kiusalama, lakini tayari mabomu na vifaa vyote vya milipuko vya Jeshi vimekwishahamishwa kwenye kambi ambazo zipo karibu zaidi na wananchi na kuwekwa kwenye maghala hayo mapya ili kuondoa uwezekano wa matatizo kama yale yaliyojitokeza pale Mbagala na kule Gongolamboto.

Mheshimiwa Naibu Spika, utaratibu wa fidia tayari naamini utakuwa ulishaanza na pengine ulishamalizika sina uhakika sana na hilo, naomba nisiseme lolote.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini swali lake la pili, kuhusiana na wananchi kupatiwa fidia kwenye maeneo ambayo Jeshi linaonekana limevamia. Kiukweli ni kinyume chake. Jeshi limekuwepo katika maeneo haya ya makambi kwa kiasi kikubwa lakini wananchi ndiyo wamekuwa wakivamia maeneo ya majeshi. Lakini kwa kuwa Jeshi hili ni la wananchi na ni rafiki kwa wananchi, japokuwa wananchi wanavamia Jeshi mara kadhaa limekuwa hata likilazimika kuhamisha mipaka yake kutoka kule waliko wananchi na kuingiza ndani zaidi kwenye maeneo yake. Pamoja na kwamba wanayahitaji hayo maeneo lakini Jeshi kwa sababu ni la wananchi na ni rafiki kwa wananchi limekuwa likifanya hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninaomba niwasihi wananchi wote ambao wapo karibu na maeneo ya Jeshi wasiendeele kuwa na tabia ya kuvamia maeneo ya majeshi na tayari sasa hivi Serikali imeshaanza kubaini mipaka yote ya kambi za majeshi na kupanda miti kama nilivyosema kwenye majibu yangu ya msingi na kwenye kambi hizi ndogo ndogo kuweka fence aidha ya wavu

ama ya ukuta. Ninaamini tunapoelekea matatizo kama haya ya mwingiliano baina ya wananchi na Jeshi hayatojitokeza.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Mheshimiwa Naibu Waziri alikuwa anajibu maswali kwa niaba ya Waziri wa Ulinzi na Jeshi la Kujenga Taifa. Nadhani majibu aliyotoa yatakuwa yanatosha kwa siku ya leo.

Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, Mheshimiwa Hassan Elias Masala Mbunge wa Nachingwea, swali lake litaulizwa na Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah.

Na.427

Kusikika kwa Redio ya Taifa (TBC)

MHE. HAMIDA M. ABDALLAH (K.n.y MHE. HASSAN E. MASALA) aliuliza:-

Redio ya Taifa (TBC) haisikiki Wilayani Nachingwea, pamoja na kuwepo kituo cha kurusha matangazo katika eneo la Stesheni.

(a) Je, ni tatizo gani linasababisha kutosikika kwa Redio ya Taifa katika Jimbo la Nachingwea?

(b) Je, Serikali ina mpango gani wa kukifanyia ukarabati kituo cha kurusha matangazo Nachingwea ambacho pia ni chanzo cha ajira kwa wakazi wa jirani na kituo?

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Hassan Elias Masala, Mbunge wa Nachingwea lenye sehemu (a) na (b) kwa pamoja kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, matangazo ya Redio ya Taifa katika Jimbo la Nachingwea yalikuwa yakisikika maeneo yote ya Wilaya ya Nachingwea na Mikoa ya Kusini kwa ujumla kupitia mtambo wa masafa ya kati (*medium wave*) wa kilowati 100 ambao tangu tarehe 01/01/2012 haufanyi kazi kutokana na uchakavu. Kwa hivi sasa eneo la Nachingwea Mjini ndilo linalopata matangazo ya Taifa kwa kutumia mitambo miwili midogo ya redio, *FM* ya watt 230 (*TBC- FM*) na watt 100 *TBC-Taifa*, ambayo imefungwa katika kituo cha redio kilichopo eneo la Songambe.

Mheshimiwa Naibu Spika, nia ya Serikali, ni kufunga mitambo mpya na ya kisasa ya *FM* yenye nguvu kubwa ya kilowati mbili pale fedha zitakapopatikana.

Mtambo huo utakuwa na uwezo wa kurusha matangazo yatakayowafika wananchi sehemu mbalimbali. Ufungwaji wa mitambo hiyo utaenda sambamba na ukarabati wa majengo ya mitambo, Ofisi na miundombinu mbalimbali ya kituo cha Nachingwea.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Hamida Mohamed Abdallah swali la nyogeza.

MHE.HAMIDA M. ABDALLA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza nimshukuru Mheshimiwa Waziri, kwa majibu yake yenye matumaini.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini Mikoa hii ya Lindi tuna majina mengi sana, tunaitwa Mikoa ambayo imesahaulika, Mikoa iliyokuwa pembezoni, Mikoa ya Kusini. Tunapata hofu sana tunapokosa matangazo na matangazo kusikika katika eneo la mjini tu, wakati Wilaya ya Nachingwea ina kata 34, na wanahitaji kupata matangazo. Ningependa Mheshimiwa Waziri atuthibitishie wananchi wa Wilaya ya Nachingwea ni lini atapata fedha ili kwenda kujenga mtambo huu?

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimthibitishie tu kwamba tumeweka kipaumbele kwenye Mikoa ambayo iko pembezoni ambayo kwa kweli usikivu wa vituo vyetu vya Taifa umekuwa mdogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, binafsi nimefanya ziara kwenye Mikoa 13 ya pembezoni lakini kwa Mkoa wa Lindi ambapo mimi natoka na Waziri Mkuu anatoka, na sisi ni waathirika wa tatizo hili, nataka nikuhakikishie kwamba imefanyika tathimini na hivi tunavyoongea juzi Katibu Mkuu wa Wizara yangu ametoka huko pamoja na Mkurugenzi wa TBC wakiangalia namna tunaweza tukaanza hiyo kasi ya uboreshaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini tu nikumbushe kwamba juzi Waheshimiwa Wabunge wamepitisha bajeti ya Wizara yangu na moja ya eneo ambalo tunaweze kwa nguvu kubwa ni kuhakikisha tunaongeza usikivu. Wakati wa bajeti tulieleza hapa kwamba zaidi ya Wilaya 81 usikivu wa redio yetu hausikiki, kwa hiyo katika mipango yetu tutakwenda awamu kwa awamu na kipaumbele tutatoa kwa ile Mikoa ya mipakani na Mikoa inayoitwa ya pembezoni.

MHE. SHABANI O. SHEKILINDI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Kwa kuwa redio ya Taifa (TBC) haipatikani kabisa katika maeneo ya Lushoto hasa maeneo ya Makanya, Mlolo, Mlalo, Lushoto na Bumbuli.

Je, Serikali ina mpango gani wa kujenga mitambo hiyo ili wananchi wa Wilaya ya Lushoto waweze kupata taarifa za nchi kama wananchi wengine?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo, majibu.

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyoieleza kwenye swali la nyongeza la Mheshimiwa Hamida, bahati nzuri kwenye hotuba yangu ya bajeti hapa tuliorodhesha Wilaya ambazo tutaboresha usikivu wake na Wilaya anayotoka Mheshimiwa Mbunge ni katika Wilaya tulizozitaja kabisa kwenye hotuba ya bajeti tuliyoiwasilisha hapa Bungeni.

Kwa hiyo nataka nikuhakikishie kwamba tathimini imekamilika, sasa kwa kuwa mmejitisha jana *Finance Bill* hapa fedha zitaanza kutoka na tutaweka kipaumbele kwenye eneo lako. Nikupongeze kwa kazi nzuri unayofanya kuwatetea wananchi wa Jimbo lako.

MHE. MASHIMBA M.NDAKI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa vile pia usikivu wa Redio ya Taifa ni dhaifu sana kwenye Mkoa wa Simiyu na kwa vile hakuna mwakilishi Mkoa wa Simiyu anayewakilisha *TBC* wala Redio ya Taifa. Je, Serikali ina mpango gani wa kuwa na mwakilishi Mkoani na pia kuboresha usikivu huo?

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Naibu Spika, katika Mikoa ambayo nilitembelea mwanzoni ni pamoja na Mkoa wa Simiyu na nilipofika ni kweli nilikuta tatizo la *TBC* kutokuwa na mwakilishi. Hii ilitokana na kwamba Mkoa huu ulikuwa ni sehemu ya Mkoa wa Shinyanga. Kwa hiyo, *TBC* ilikuwa na mwakilishi pale Shinyanga, ulipopatikana Mkoa mpya taratibu zilikuwa zinafanyika za kupata mwakilishi pale, bahati mbaya taratibu hizo zilikuwa zinakwenda taratibu. Nilipotoka pale tumeagiza na taratibu hizo zimekamilika na sasa Mkoa wa Simiyu utakuwa na mwakilishi wa *TBC* na hivyo kazi za *TBC* zitafanyika vizuri katika Mkoa wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, bado liko tatizo la usikivu kama ilivyo katika mikoa mingine ambayo inakabiliwana tatizo hilo na Mkoa wa Simiyu ni katika mikoa ya kipaumbele katika uboreshaji wa matangazo ya Shirika la Utangazaji la Taifa.

MHE. ALLY M. KEISSY: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. Waziri ametembelea mpaka Wilayani kwangu Nkasi kule na kujionea mwenyewe jinsi matatizo ya mawasiliano ya Redio *TBC* hayafiki kule kwetu. Ni lini sasa bataweka mkazo ili watu wanaokaa mwambao mwa Ziwa Tanganyika waache kutegemea matangazo kutoka DRC Congo?

WAZIRI WA HABARI, UTAMADUNI, SANAA NA MICHEZO: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kwamba katika Mikoa michache ambayo nimeitembelea ni pamoja na Mkoa wa Rukwa na Jimboni kwake Nkasi na nimpongeze kwa

juhudi walizozifanya Halmashauri ya Wilaya Nkasi kwa kuanzisha redio yao na inafanya vizuri sana. Ni kweli pia kwamba usikivu wa Shirika la Utangazaji la Taifa kwa Wilaya ya Nkasi ni mbovu na baadhi ya maeneo yakiwemo ya Kabwe na maeneo mengine kwa kweli wanasikiliza matangazo kutoka nchi jirani ya Congo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama nilivyosema tumeweka mkazo mkubwa kuhakikisha mikoa hii ya pembezoni tunaimarisha usikivu wa Shirika letu la Utangazaji la Taifa ili wananchi wetu waache kusikiliza redio za nchi jirani ikiwezekana watu wa nchi jirani wasikilize redio yetu na Shirika letu la Utangazaji wa Taifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka nimhakikishie katika maeneo yote niliyotembelea kwa bahati nzuri, baada ya ziara yangu Mkurugenzi wa TBC Dkt. Rioba amekwenda huko nilikopita, na kuhakikisha kwamba yale niliyoyaagiza yanatekelezwa; na nichukue nafasi hii kumpongeza Mkurugenzi wa TBC kwa kazi nzuri anayofanya, ya kulibadilisha Shirika letu la Utangazaji na mimi naamini kwamba kwa kasi yake mambo yatakwenda vizuri.

NAIBU SPIKA: Tunaendelea Wizara ya Kilimo Mifugo na Uvuvi, Mheshimiwa Leonidas Tutubert Gama, Mbunge wa Songea Mjini sasa aulize swali lake.

Na. 428

Bei Kubwa ya Mbolea kwa Wakulima wa Mahindi Songea

MHE. LEONIDAS T. GAMA aliuliza:-

Kilimo cha mahindi ndiyo shughuli kubwa ya kiuchumi kwa wananchi wa Mkoa wa Ruvuma, lakini kumekuwa na bei kubwa ya mbolea na ruzuku hutolewa kwa wakulima wachache tu.

(a) Je, Serikali haioni utaratibu huu wa ruzuku kwa wakulima wachache umekuwa na changamoto kubwa ya kupotea kwa vocha kunakofanywa na watumishi wasio waaminifu?

(b) Je, kwa nini Serikali isitoe ruzuku kwa wakulima wote kupitia taasisi maalum kama TFC na kuacha mfumo huu wa vocha?

(c) Je, Serikali haijui wakulima walio wengi ni maskini na ndiyo wanaowalisha Watanzania wote?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo Mifugo na Uvuvi, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Leonidas Tutubert Gama, Mbunge wa Songea Mjini, lenye sehemu (a) b) na (c) kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kumekuwepo na changamoto ya upotevu wa vocha za ruzuku ya pembejeo, unaofanywa na watumishi wasio waadilifu kwa kushindwa kusimamia ipasavyo utaratibu huu katika Halmashauri zao. Serikali inaendelea na taratibu za kuwachukulia hatua watumishi wanaohusika na ubadhirifu katika mfumo wa ruzuku za pembejeo; hii ni pamoja na kupelekwa mahakamani wahusika, na baadhi ya kesi zimeishatolewa hukumu ambapo wahusika wanatumikia adhabu mbalimbali ikiwemo vifungo, kushushwa vyeo na kufukuzwa kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili mpango wa ruzuku uweze kunufaisha Wakulima wote nchini, Wizara yangu inaandaa mapendekezo ya mfumo wa ruzuku ya pembejeo ambao utawafikishia wakulima wote pembejeo zikiwa na ruzuku na zipatikane popote nchini na kwa wakati wote na hivyo kuongeza tija na uzalisha na kuwa na uhakika wa usalama wa chakula katika ngazi ya Taifa na kaya. Kwa kupitia mpango huu ni wazi kuwa bei ya mbolea itapungua na hivyo kuwezesha wakulima wengi zaidi kumudu kununua mbolea na kuzitumia ipasavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Serikali ina mpango wa kuwezesha ujenzi wa kiwandakikubwa cha kuzalisha mbolea nchini katika Wilaya ya Kilwa. Tayari wawekezaji wa ujenzi wa kiwanda hicho, wameishapatikana na kwa sasa majadiliano kati ya wawekezaji hao na Serikali yanaendelea. Kama kiwanda hicho kitafanikiwa kujengwa, kitakuwa na uwezo wa kuzalisha mbolea tani milioni 1.2 kwa mwaka, vilevile kampuni ya *Live Support System* inatarajia kujenga kiwanda cha mbolea katika Wilaya ya Kibaha, kitakachokuwa na uwezo wa kuzalisha tani 500 kwa siku.

Mheshimiwa Naibu Spika, mkakati wa ujenzi wa viwanda vya mbolea hapa nchini, utawezesha upatikanaji wa mbolea kwa gharama nafuu, hivyo kuwezesha wakulima wengi kutumia mbolea na kuongeza tija na uzalishaji. Serikali inatambua mchango wa wakulima wadogo katika kuhakikisha kunakuwa na chakula cha kutosha nchini na inapongeza sana juhudi zinazofanywa na wakulima hao. Aidha, Serikali inatambua umaskini wa kipato walionao wakulima hao na ndio maana inakuja na mipango mbalimbali ya kuwasaidia ikiwa ni pamoja na ruzuku katika pembejeo za kilimo.

MHE. LEONIDAS T. GAMA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nichukue nafasi hii nishukuru kwa majibu ya Wizara, lakini naomba niulize maswali mawili ya nyongeza kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa wananchi wa Songea Mjini na Mkoa wa Ruvuma kwa ujumla wanapata shida sana ya kupata mbolea kwa wakati, mbolea huchelewa sana kufika. Lakini vilevile wanakopwa mahindi yao, pamoja na kununua mbolea kwa bei kubwa, lakini wamekuwa wakikopwa mahindi yao na *NFRA* matokeo yake wakulima hawa wanaendelea kuwa maskini, wanateseka sana.

Je, Serikali ina mpango gani wa kuhakikisha kuwa wakulima hawa wanapata haki yao kwa muda unaostahili?

Swali la pili, mwezi Disemba mwaka jana Waziri Mkuu, Mheshimiwa Kassim Majaliwa, alifanya ziara Songea Mjini; na alipata bahati ya kutembelea ghala la hifadhi ya mahindi la *NFRA*. Alikutana na matatizo mengi ya wananchi pale *NFRA*; na akatoa maagizo na agizo moja alitoa la kwamba *NFRA* hivi sasa inunue mahindi moja kwa moja kwa wakulima badala ya walanguzi. Lakini la pili alitoa maagizo kwamba bei elekezi ya Serikali ihakikishe inamfikia mkulima wa kawaida kule anakolima; na ya tatu aliagiza kwamba magunia ambayo yamekuwa yakitolewa kwa walanguzi, na kwa hiyo kuwalangua wakulima wa kawaida. Alipiga marufuku akataka magunia yote wapelekewe wakulima wa kawaida wa mahindi.

Sasa nataka niulize je, Wizara imejipangaje kuhakikisha inasimamia maagizo haya ya Waziri Mkuu?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama alivyosema kwamba, mbolea mara nyingi hazifiki kwa wakati, na imekuwa ikiuzwa kwa bei ya juu; na ndio maana nimeeleza katika jibu langu la msingi kuwa tupo katika mkakati wa kuhakikisha kwamba ruzuku zinapatikana kwa bei nafuu, kwa kujaribu kuhuisha utaratibu mzima unaotumika kwa sasa wa kupeleka pembejeo kwa wananchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimtaarifu Mheshimiwa Mbunge kwamba katika msimu utakaokuja, maana yake tukianza kutekeleza Bajeti yetu ya mwaka unaokuja wa fedha, hatutasikia tena kitu kinachoitwa utaratibu wa vocha wa kupeleka pembejeo kwa wakulima.

Mheshimiwa Naibu Spika, tutakuwa na utaratibu mpya kabisa, na tunaamini kwamba kwa kiasi kikubwa itaondoa shida iliyopo. Lakini vilevile nimfahamisha Mheshimiwa Mbunge kwamba tatizo lingine ambalo linatokea Ruvuma kama ilivyo katika maeneo mengine nchini; ni kwa sababu malipo ya

mahindi kwa wakulima yanachelewa kwa sababu kunakuwa na walanguzi wa kati. Nimfahamishe tu kwamba kwa sasa utaratibu huo utaondolewa, wakulima wanakuwa wanalipwa moja kwa moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini vile vile nipende kujibu swali lake la pili la nyongeza, kuhusu ziara ya Waziri Mkuu aliyofanya ya tarehe 6 Januari mwaka huu Ruvuma; ambapo pamoja na mambo mengine alitoa maagizo matatu kama alivyosema Mheshimiwa Mbunge.

Moja ni kuhusu kuwaondoa watu wa kati nimueleze Mheshimiwa Mbunge kwamba maagizo ya Waziri Mkuu sisi tunayafanyia kazi, na nimhakikishie kwamba kuanzia sasa mahindi yatanunuliwa moja kwa moja kutoka kwa wananchi na sio kupitia kwa watu wa kati. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini vile vile kuhusu bei elekezi, nimueleze kwamba kuanzia sasa bei ile ya dira bei elekezi ambayo inatolewa na *NFRA* bei hiyo ndio inatumika kununua mahindi ya wananchi; na hakuna mtu yeyote atakayeruhusiwa kwenda kupunguza bei hiyo, kwa hiyo watu wa kati hawataweza tena kufanya biashara kama hiyo.

Lakini vilevile kuhusu magunia na vifaa vingine, nimuhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba, agizo la Waziri Mkuu kuhusu hili linatekelezwa; na kwamba sasa magunia yanapelekwa moja kwa moja kwa wananchi, na sio kupitia kwa watu wa kati.

MHE. VENANCE M. MWAMOTO: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na jibu lako zuri, naomba niulize swali dogo la nyongeza.

Kwa kuwa moja ya usumbufu mkubwa wanaopata wakulima ni suala la usambazaji wa pembejeo ambao haufiki kwa wakati. Lakini tatizo kubwa ambalo linasababisha hilo ni mawakala kutokufikisha kwa wakati na mawakala wamekuwa wakilalamika kwamba hawalipwi pesa za usambazaji. Mpaka leo ninavyozungumza kuna baadhi ya mawakala waliosambaza mwaka jana ambao walikuwa wanafanya kazi hiyo kwa niaba ya makampuni makubwa, kama *TFC* na *MINJINGU*, hawajalipwa. Sasa Serikali haioni kwamba tutaendelea na hili zoezi la kuwasaidia wananchi na kutowasaidia wengine wanaosambaza ni makosa?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kama alivyosema kwamba kumekuwa na ucheleweshwaji wa malipo kwa mawakala wanaotoa huduma za ruzuku. Nimuhakikishie tu kwamba tatizo hilo linashughulikiwa sasa na Wizara inaandaa malipo ili utaratibu wa kuwalipa uweze kuanza bila kuchukua tena muda. Lakini nimueleze kwamba kama nilivyosema nilipokuwa najibu swali la nyongeza la

Mheshimiwa Gama ni kwamba utaratibu mzima unaotumika kwa sasa ni mbovu ndio umetuleta hapa.

Mheshimiwa Naibu Spika, ni utaratibu ambao hauwanufaisha walengwa, watu ambao wamenufaika sana na mfumo tulionao sasa wa pembejeo ni wajanja wachache. Mara nyingi pembejeo hizo hazifiki kwa wananchi, lakini hata pale zinapofika zinachelewa, kwa hiyo nilichosema ni kwamba Wizara yangu iko katika hatua za mwisho za kukamilisha utaratibu mpya ambao ni tofauti na huu ili kuweza kuondoa changamoto hii. Pembejeo ziweze kufika kwa wakati na kwa bei ambayo wananchi wanamudu, lakini vilevile kusiwe tena na malalamiko haya ya ucheleweshwaji wa mawakala kulipwa. (Makofi)

MHE. FAIDA MOHAMMED BAKAR:Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipatia nafasi ya kuuliza swali la nyongeza pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa mbali na tatizo la upatikanaji wa mbolea kwa wakati kwa wakulima, lakini kuna tatizo kubwa la elimu juu ya utumiaji wa mbolea hizo kwa hao wakulima.

Je, Serikali imejipangaje juu ya kutoa elimu endelevu, kwa utumiaji wa mbolea hizo, hususani kwa wakulima wanawake ili kupatikane mazao ambayo yana tija?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kama alivyosema kwamba kuna changamoto kubwa ya elimu na ufahamu miongoni mwa wakulima wetu, kuhusu utumiaji wa pembejeo. Nikiri kabisa kwamba moja kati ya matatizo ya matumizi ya pembejeo kuweza kuongezeka nchini kwetu, ni kwa sababu ya hamasa ndogo ambayo wananchi wanayo. Kwa hiyo, sisi tunaamini kwamba zoezi la kutoa elimu na uhamasishaji lazima liende sambamba na utoaji wenyewe wa ruzuku ili hatimaye wananchi waweze wenyewe kujinunulia kwa sababu utaratibu wa kutoa ruzuku kwenye pembejeo sio endelevu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo Ofisi zetu za Kilimo na Maafisa wetu wa Kilimo walioko kwenye Halmashauri, wanaendelea kutoa elimu na kuamasisha wananchi, kuhusu umuhimu wa kutumia pembejeo na hii ni bila kuchagua jinsia, wakulima wote wanapatiwa elimu hii na tunaendelea kuhamasisha wananchi wetu waweze kutumia pembejeo.

MHE. EDWARD F. MWALONGO:Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kunipa nafasi, naomba nimuulize Naibu Waziri je, katika suala la ruzuku hiyo ambayo inakuja Serikali inaonaje sasa ikatoa upendeleo kwa wakulima kwamba mkulima awe ndio mwenye kuchagua mbolea anayohitaji kwa ajili ya

mazao anayolima badala tu ya kulazimisha kwamba mkulima ni lazima achukue mbolea ya kupandia mahindi, ama ni lazima achukue mbolea ya kupandia mpunga?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakubaliana naye kabisa kwamba kumekuwepo na changamoto ya utaratibu wa kuwalazimisha wakulima wote kuchukua mbolea inayofanana na ruzuku nyingine zinazofanana. Nimhakikishie tu kwamba kwa sababu pendekezo lake linakuja katika wakati muafaka, wakati tunajaribu kurejelea utaratibu huu, tutahakikisha kwamba tunaweka utaratibu wa kuwafanya wakulima vilevile waweze kuwa na uchaguzi kutegemeana na kitu wanacholima.

NAIBU SPIKA, Tunaendelea Mheshimiwa Naghenjwa Livingstone Kaboyoka Mbunge wa Same Mashariki, swali lake litaulizwa na Mheshimiwa Rashid Shangazi.

Na. 429

Hitaji la Soko la Tangawizi - Same Mashariki

MHE. RASHID A. SHANGAZI (k.n.y MHE. NAGHENJWA L. KABOYOKA) aliuliza:-

Wakulima wa zao la tangawizi katika Jimbo la Same Mashariki wanahamasishwa kulima tangawizi kwa wingi kwa matarajio kuwa Kiwanda cha Tangawizi kilichokuwa kinatarajiwa kufanya kazi kingeweza kusaga tangawizi hiyo kwa kiasi cha tani tisa kwa siku; na kwa vile kiwanda hicho hakijaweza kufanya kazi tangu kifunguliwe na aliyekuwa Rais wa wakati huo Mheshimiwa Jakaya Kikwete, tarehe 29 Oktoba, 2012 huko Mamba Miyamba, Wilayani Same Mashariki:-

Je, Serikali inawasaidiaje wakulima hao kupata soko la zao hilo ambalo imeshindikana kuliongezea thamani, *processing* na matokeo yake wanunuzi ni wachache na wanawapunja sana wakulima wanaponunua zao hilo?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi naomba kujibu swali la Mheshimiwa Naghenjwa Livingstone Kaboyoka, Mbunge wa Same Mashariki kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Wilaya ya Same inaongoza kwa uzalishaji wa tangawizi hapa nchini. Hivyo ushirika wa wakulima wa tangawizi wa kata ya Mamba Miamba uliamua kujenga kiwanda ili kuongeza thamani ya zao hilo.

Baada ya kiwanda hicho kuzinduliwa, kiliweza kusindika zaidi ya tani 100, kabla ya baadhi ya mitambo yake kupata hitilafu na kusitisha usindikaji. Shirika la *SIDO* lilijulishwa kuhusiana na hitilafu hizo kwa kuwa ndilo lililosanifu na kutengeneza mitambo hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kumjulisha Mheshimiwa Mbunge kuwa taarifa nilizopata kutoka kwa Ofisi ya *RAS* wa Mkoa wa Kilimanjaro ni kwamba tayari *SIDO* wamekamilisha matengenezo hayo na kinachosubiriwa ni taratibu za makabidhiano.

Mheshimiwa Naibu Spika, soko la tangawizi iliyosindikwa lipo la kutosha ndani na nje ya nchi. Serikali kupitia mradi wa uboreshaji miundombinu ya masoko na uongezaji thamani yaani *Marketing, Infrastructure, Value Addition and Rural Financing*, kwa kushirikiana na shirika la Faida Mali inaendelea kusaidia ushirika huo kutafuta na kuwaunganisha na masoko ya uhakika, tayari masoko yafuatayo yameishapatikana ambayo ni Kampuni ya *Afri Tea* ya Dar es Salaam, Kampuni ya Tausi ya Arusha na Kampuni ya *Lion Wattle* ya Lushoto. Wanunuzi hao wapo tayari kununua tangawizi, iliyosindikwa, mara tu kiwanda kitakapoanza tena kufanya kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ushirika wa Wakulima wa Tangawizi wa Mamba Miamba, unakabiliwa pia na changamoto nyingine kama vile za uelewa mdogo wa usimamizi na uendeshaji wa kiwanda, ukosefu wa mtaji wa kutosha kwa ajili ya kununua malighafi na gharama za uendeshaji. Changamoto hizo zinapelekea kiwanda kutofanya kazi vizuri. Katika kutatua changamoto hizo, Serikali kupitia wataalam wake wa ushirika na mradi wa *MIVARF* inaendelea kutoa elimu ya uendeshaji na usimamizi ili hatimaye waweze kuunganishwa na vyombo vya fedha, ili waweze kukopesheka kwa ajili ya kupata mtaji na kuendesha kiwanda kwa faida ya ushirika.

MHE.RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Waziri, lakini ninayo maswali mawili ya nyongeza.

Kwa kuwa kiwanda hiki inaonekana ni teknolojia ya zamani ambayo wenzetu wa *SIDO* ndio ambao wameitengeneza kama alivyosema Mheshimiwa Waziri. Je, ni lini sasa Serikali itakwenda na wakati na kuwaletea wananchi hao kiwanda ambacho kinaendana na teknolojia ya kisasa ili pia kiweze kuwanufaisha wananchi wa Kata za Lugulu, Mpinji, Bombo, Vunje Maole na Ndungu?

Swali la pili, kwa kuwa katika Jimbo la Mlalo pia ni wakulima wazuri wa tangawizi na Mheshimiwa Naibu Waziri amejibu kwamba Kampuni ya *Lion Wattle* inanunua tangawizi, na mimi nataka nimwambie kwamba sio ukweli.

Je, Serikali ina mpango gani wa kututafutia wafanyabiashara wanaoeleweka ambao watakuja kununua mazao haya ya tangawizi katika Kata za Mbaramo, Mnazi, Wangwi pamoja na Honde?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu teknolojia inayotumika katika kiwanda cha Same, nimfahamishe Mheshimiwa Mbunge kwamba tuko tayari kupitia upya na kufanyia tathimini kiwanda kile ili kuangalia kama teknolojia yake imepitwa na wakati; na ikionekana hivyo tuko tayari kuwasaidia wana ushirika ili kuweza kutafuta fursa ya kuweza kutafuta kiwanda na teknolojia ambayo inaendana na wakati. Tunaamini kwamba hii itatusaidia katika kupanua uwezo wa kiwanda ili iweze vile vile kuchukua na kusindika tangawizi kutoka maeneo mengine ikiwemo maeneo ya jirani kama Lushoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali la nyongeza la pili, kuhusu kampuni ya *Lion Wattle*, nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba Ofisi yangu iko tayari kukaa na yeye. Tujadiliane kuhusu hoja hii anayoileta sasa kwamba ana wasi wasi na ukweli kwamba hiyo kampuni inanunua tangawizi. Kwa hiyo tuko tayari vizuri ni mtu ambaye anakuja ofisini kwangu mara kwa mara. Namkaribisha tena tuongee tupitie na tufananishe taarifa tulizonazo, lakini tuko tayari vilevile kuwasaidia wakulima wa Jimboni kwake Mlalo ili kuweza kupata masoko ya tangawizi ikiwa ni pamoja na yale makampuni mengine ambayo nimeyataja.

MHE. MARTHA M. MLATA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante namshukuru Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri kwenye kiwanda hiki.

Lakini kwa kuwa sisi sote Wabunge tuliokuwepo awamu iliyopita ni mashahidi kwamba Mbunge aliyekuwa wa Jimbo lile Mama Anne Kilango Malecela, kwa jua, kwa mvua usiku na mchana alipigania kiwanda kile kwa fedha zake, akakianzisha na mpaka sasa wananchi wale wananufaika.

Je, Serikali haioni kwamba ni hakika inapaswa kumuunga mkono Mbunge yule ili kiwanda kile kiweze kutoa ajira nyingi sana kwa Wanasame na Watanzania kwa ujumla?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kwamba kama isingekuwa ni juhudi za Mheshimiwa Anna Malecela inawezekana tusingekuwa tunazungumza leo kuhusu kiwanda hiki na hivyo kuwa na swali kama hili Bungeni. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, yeye amejitahidi sana na kama mnavyokupunga Waheshimiwa Wabunge mwaka 2012 yeye ndiyo alifanya jitihada akamuialika Rais wa Awamu ya Nne, Mheshimiwa Jakaya Mrisho Kikwete na akaenda kufanya harambe kubwa iliyofanikisha ujenzi wa kiwanda

kile. Nimfahamishe tu Mheshimiwa Mlata kwamba Mama Anne Kilango Malecela pamoja na kwamba siyo Mbunge tena anawasiliana na Wizara yangu kwa karibu sana ili kuhakikisha kiwanda hiki kinafufuliwa na kinaweza kuendelea. (Makofi)

Kwa hiyo, naomba mahali popote alipo afahamu kwamba kiwanda hicho hatujakitupa na ikiwezekana tunafanya jitihada kwamba wakati wa ufunguzi vilevile awepo, wakati tunavyofungua upya baada ya matengenezo ahsante sana. (Makofi)

MHE. FLATEI G. MASSAY: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa nafasi ili niulize swali la nyongeza.

Kwa kuwa Jimbo hili la Same Mashariki linafanana kabisa na Jimbo la Mbulu Vijijini kwa mahitaji. Same Mashariki wanalima kitu kinachoitwa tangawizi, Mbulu Vijijini tunalima vitunguu na tuna tatizo hili la soko. Je, Serikali ina mpango gani kusaidia wananchi wa Mbulu Vijijini kwa zao hili la vitunguu swaumu maana yake ni maarufu sana pale Bashineta Mbulu ili kuhakikisha kwamba maisha haya yanakwenda vizuri?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa tunatambua kwamba wananchi wa Mbulu wako makini na ni kati ya wazalishaji wakubwa sana wa vitunguu nchini. Serikali iko tayari kukaa na Mheshimiwa Mbunge kuangalia changamoto ambazo zipo katika soko la vitunguu ili wananchi waweze kupata soko la uhakika. Kwa sababu ni jirani yangu yeye anatoka Mbulu na mimi Ngorongoro namkaribisha vilevile tutumie ujirani huo kuongea ili niweze kuwakaribia zaidi wananchi wake na kutoa msaada ambao anauhitaji.

Na. 430

Changamoto Zinazokabili Kilimo cha Tumbaku

MHE. ALMAS A. MAIGE aliuliza:-

Kilimo cha tumbaku katika Mkoa wa Tabora katika Jimbo la Tabora Kaskazini kinakabiliwa na matatizo ya pembejeo, madeni ya wakulima, viongozi wabovu wa vyama vya ushirika, ukosefu wa wanunuzi, wanunuzi watatu kupanga bei, matatizo haya yanachangiwa na mapungufu ya Sheria ya Ushirika ya Tumbaku:-

(a) Je, ni lini Serikali italeti Sheria za Ushirika na Tumbaku katika Bunge lako tukufu ili zifanyiwe marekebisho?

(b) Kilimo cha tumbaku ni kazi ngumu inayoathiri afya za wakulima. Je, kwa nini Serikali kupitia Bodi ya Tumbaku isiwaagize wanunuzi kuwalipa wakulima posho kwa kufanya kazi inayoathiri afya zao?

(c) Je, ni lini Serikali itatafuta wanunuzi wengine wa tumbaku hasa kutoka China ili kuondoa ukiritimba wa wanunuzi watatu wa tumbaku waliopo sasa nchini?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Almas Athuman Maige, Mbunge wa Tabora Kaskazini lenye sehemu (a) na (b) kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuzingatia mapendekezo ya wadau Bunge lako tukufu lilifanya mabadiliko ya Sheria ya zamani ya Ushirika Namba 20 ya mwaka 2003 hivi karibuni inakuja na sheria mpya ya ushirika namba sita ya mwaka 2013 ambayo utekelezaji wake umeanza. Aidha, endapo kutakuwa na haja ya kufanya tena mapitio au marekebisho ya sheria hiyo kwa kuzingatia maoni ya wadau Serikali haitasita kufanya hivyo. Kuhusu Sheria ya Tumbaku Na. 24 ya mwaka 2001 Wizara kwa sasa inapitia upya ikiwa ni pamoja na kukusanya maoni ya wadau ili ikilazimu iletwe Bungeni kwa nia ya kufanyiwa marekebisho kulinga na hitaji la sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa hakuna sheria, kanuni au utaratibu wowote unaolazimaisha makampuni ya ununuzi wa tumbaku kulipa posho au fidia kwa wazalishaji Serikali inawashauri wadau wa tumbaku kupitia baraza lao kujadili suala hili ili kama wakiona umuhimu wa kutungiwa sheria Serikali ianze kulifanyia kazi.

Aidha, kwa sasa vifaa vya kinga kwa maana ya *gloves, gum boots* na *mask* kwa wakulima wa tumbaku vinaingizwa kwenye gharama za uzalishaji wa tumbakuhivyo kuwa sehemu mjengeko wa bei. Wakulima au Vyama vya Msingi wanashauriwa kununua vifaa hivi mara wapokeapo malipo baada ya kuuzwa kwa tumbaku yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikifanya jitihada za dhati za kuongeza ununuzi wa zao la tumbaku ili kuongeza ushindani na hatimaye kuwezesha wakulima kupata bei nzuri. Aidha, kwa sasa kuna jumla ya makampuni manne ya ununuzi wa tumbaku nchini ambayo ni *Alliance One Tobacco Tanzania Ltd., Tanzania Leaf Tobacco Company Ltd., Premium Active Tanzania Ltd.* pamoja na *Japanese Tobacco International Leaf Services.*

Mheshimiwa Naibu Spika, licha ya uwezo wa makampuni haya nchini, Serikali bado inaendelea na jitihada za kutafuta wanunuzi wengine wa

tumbaku kutoka nchini China na Vietnam ambao baadhi yao wameonyesha nia ya kununua tumbaku ya Tanzania.

MHE. ALMAS A. MAIGE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kuniruhusu niliulize maswali mawili ya nyongeza licha ya majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri.

Mheshimiwa Naibu Spika, soko la tumbaku duniani limeendelea kupungua haraka na kwa hivyo hivi karibuni wakulima tumbaku Tabora watakosa mahali pa kuuza tumbaku. Je, Serikali haioni ni muhimu kuanzisha mazao mengine ya biashara kama ufuta, karanga na alizeti?

Swali langu la pili, matatizo ya wakulima wa tumbaku sasa hivi yanatokana na usimamizi mbovu au mdogo unaotekelezwa na bodi yetu ya tumbaku. Hawana uwezo wa hela na hawa vilevile rasilimali watu na kweli kuacha zao la tumbaku liluke luke kama vile kuku hana kichwa.

Je, Serikali haioni sasa kuna umuhimu wa kuiboresha Bodi ya Tumbaku au kuboresha kitu kingine mamlaka mengine ya kusimamia zao la tumbaku ili wakati huu tunahangaika na tumbaku lakini wakulima wawe na hali nzuri ya mauzo ya tumbaku? Ahsante sana.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, moja kabisa nakubaliana na Mheshimiwa Mbunge kwamba soko la tumbaku linaendelea kuleta changamoto siku hadi siku hii ni kwa sababu kama mnafahamu Waheshimiwa Wabunge tumbaku ndiyo zao la pekee ambalo hata yule mtumiaji anapiga vita toka siku ya kwanza anapoanza kuitumia. Mnafahamu kwenye tumbaku zote kwenye pakiti za tumbaku imeandikwa *tobacco is dangerous to your health*, kwa hiyo, imefanya watumiaji wengi wa tumbaku kujiondoa duniani na hasa wale wanaotoka Ulaya Magharibi na Marekani. Soko la tumbaku siku hizi limehamia kwa kiasi kikubwa katika Bara la Asia hasa China lakini nikubaliane naye kwamba ni soko ambalo tunaendelea kupata changamoto katika ununuzi wake.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nakubaliana nay eye kabisa kwamba njia mojawapo ya kuwafanya wananchi wetu wasiweze kupata mdororo wa uchumi ni kuwashauri kutoweka mayai kwenye kapu moja na kuzalisha mazao mengine ambayo nayo yana tija hususan mazao ya karanga na alizeti ambayo yanaendana vizuri kabisa na hali ya hewa na udongo wa Mkoa wa Tabora.

Kwa hiyo, Serikali imekuwa ikiwahamasisha wananchi siyo wa Tabora tu wasijiingize kwenye kilimo cha zao moja kwa sababu tumeona athari za wananchi kufanya hivyo lakini wajaribu kulima azao mengi iwezekanavyo ili pale zao moja linapopata changamoto waweze kuwa na uchumi wasije

wakapata matatizo. Kwa hiyo, nakubaliana naye kabisa kwamba Serikali tutachukua hili na tutafuta namna ya kufanya uhamasishaji wa wananchi kuingia kwenye kilimo kingine lakini huku tukiendelea kutafuta masoko ya tumbaku kwa sababu niseme siyo kwamba masoko hayapo moja kwa moja, ni suala la kutafuta masoko mengine kwa hiyo tutaendelea kufanya hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu swali lake la nyongeza la usimamizi wa tumbaku, nakulibaliana naye kabisa kwamba bodi yetu ya tumbaku imekuwa na changamoto nyingi sana hususan katika eneo la fedha, lakini vilevile katika eneo la rasilimali watu. Kwa sasa Wizara inajitahidi kusaidia katika kutatua changamoto hizi na tayari mwaka huu kama mnavyoona kidogo soko la tumbaku limeweza kuendeshwa vizuri kwa sababu bodi wamepata baadhi ya fedha, lakini tutaendelea kuboresha hali katika bodi yetu na wazo lake kuhusu kutafuta njia mbadala kama bodi haijafanikiwa nimueleze tu kwamba Serikali inalichukua hili tuangalie kama Bodi ya Tumbaku ikishindwa kufanya kazi labda kama tunaweza tukatafuta kitu kingine ili mradi kwamba tunajua kwamba hata hicho kingine nacho fedha na itahitaji rasilimali watu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini mwisho kabisa mimi nimshukuru Mheshimiwa Almas Maige amenifundisha mengi sana katika eneo hili la tumbaku, ni mtu ambaye naka naye kabisa ni mzoefu, kwa hiyo, nitaendelea kumuomba ushauri ili tuweze kuleta ufanisi kwa wakulima wetu wa tumbaku si wa Tabora tu, lakini vilevile tunafahamu changamoto zilizopo Chunya, Mpanda, tunafahamu zilizoko Namtumbo, zote Wizara inashughulikia, nashukuru.

MHE. OMAR T. MGUMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana kwa kunipa kuuliza swali la nyongeza.

Kwa kuwa matatizo yaliyoko Tabora Kaskazini ya kukosa soko la tumbaku na bei zake kushuka yanafanana kabisa na matatizo yaliyopo katika jimbo langu la Morogoro Kusini Mashariki hususan katika zao la bei ya ufuta, ukizingatia kwa mfano mwaka jana bei ya ufuta ilifika mpaka shilingi 2500 mpaka 3000 lakini mwaka huu 1500, 1600 mpaka 2000. Na kwa kuwa mazao haya yanategemea soko la dunia na soko la dunia kila siku bei zinashuka kama alivyosema Mheshimiwa Waziri katika jibu lake la msingi kwenye tumbaku na mazao mengine. Je, Serikali ina mpango mkakati gani wa kuwafidia wakulima kwa kutoa ruzuku hasa pale bei zinaposhuka katika soko la dunia ndogo kulinganisha na gharama za uzalishaji wa mazao hayo hususan ufuta katika vijiji vyangu na jimbo langu na Tanzania kwa ujumla?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kwamba zao la ufuta nalo lina changamoto zinazofanana na ile ya tumbaku pamoja na kwamba kuna baadhi ya maeneo tunafahamu ambayo zao la ufuta ni kama sasa ndiyo tegemeo. Tutajaribu kuangalia ni nini hasa

kinatokea katika wakulima wa ufuta Morogoro Kusini ili tuweze kuangalia namna ya kuwasaidia wakulima.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sasa Serikali haijaweza kuja na mkakati wa kufidia wakulima pale soko la dunia la ufuta linapotetereka lakini tumekuwa tukiangalia uwezekano wa kuwasaidia wananchi kuweza kupata mikopo na ndiyo maana tumeanzisha Benki ya Kilimo, lakini vilevile tuna mfuko wa pembejeo tunaamini haya yote pamoja na ruzuku tunayotoa kwenye mazao inamsaidia mkulima pale wanapopata mtikiso wa bei katika soko la dunia. Kwa hiyo, niko tayari kulichukua hili na tutaenda kulifanyia kazi.

MHE. VICTOR K. MWAMBALASWA: Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru kwa kuniona. Pamoja na majibu mazuri sana ya Mheshimiwa Naibu Waziri na mimi naomba kuuliza swali moja dogo la nyongeza. Kwa kuwa katika sheria ya ushirika ya mwaka 2013 tuliwaondoa watu wa APPEX kwenye mchakato wa kupata pembejeo za Vyama vya Ushirika wa Tumbaku, kwa sababu walikuwa hawana tija tukawabakiza Vyama vya Wilaya ambavyo vinawasimamia Vyama vya Msingi. Na hivi Vyama vya Wilaya vinaonekana navyo ni mzigo katika kupata pembejeo kwa Vyama Msingi vya wakulima wa tumbaku. Je, Serikali inasemaje kuhusu kuwaondoa hawa watu wa wilaya ili Vyama vya Msingi vikope vyenyewe kwenye mabenki?

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kabisa kama alivyosema kwamba Sheria mpya ya Ushirika Na. 6, 2013 ambayo imeanza kufanya kazi mwaka 2015 imeleta muundo mpya wa kitaasisi ya namna ya kuendesha vyama vya ushirika ikiwa ni pamoja na kuondoa utaratibu ule wa vyama vya APPEX, ilionekana kwamba msululu wa vyama vingi unaleta changamoto na kuleta gharama ambazo siyo lazima kwa mkulima.

Mheshimiwa Naibu Spika, pendekezo lake ni kuhusu Vyama vya Wilaya kwamba navyo vinaleta mzigo katika uendesha wa Vyama vya Ushirika nimfahamisha tu kwamba Wizara inakaribisha mapendekezo yote ya kurekebisha sheria yoyote pale wadau wakihihi kwamba inakuwa na tija zaidi kama maboresho yakiletwa sisi tuko tayari kusikiliza na hatimaye kuleta Bungeni. Kwa hiyo, nimkaribishe Mheshimiwa Victor na wadau wengine kama wanataka tuirejele tena upya sheria ambayo tumeipitisha miaka miwili tu iliyopita sisi tuko tayari kuwasikiliza ndiyo kazi yetu, kwa hiyo karibu sana.

MHE. MUSA R. NTIMIZI: Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na majibu mazuri ya Mheshimiwa Naibu Waziri na nia nzuri ya Serikali ya kumpunguzia mkulima wa tumbaku makato mengi ambayo yanafanya mkulima huyu asipate tija ya zao la tumbaku, kuna shida ya makato ya mkulima yanayotokana na ujenzi wa ma-godown ambayo ma-godown yale yalijengwa kwa mkataba wa CRDB na kupatikana mkandarasi kwa kupitia CRDB. Ma-godown yale hayana tija

yamedondoka mpaka sasa hayafanyi kazi lakini mkulima wa tumbaku anaendelea kukatwa mpaka sasa. Je, Serikali inasema nini kuhusu hili?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Kilimo, Mifugo na Uvuvi, majibu mafupi.

NAIBU WAZIRI WA KILIMO, MIFUGO NA UVUVI: Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli kama anavyosema Mheshimiwa Mbunge kwamba kumekuwepo na changamoto nyingi za makato ambayo yanaendelea kufanya bei anayopata mkulima katika zao laki kuwa ndogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali imekuwa ikijaribu kupitia hizi tozo ili tuweze kuona namna ya kuzipunguza, tunafahamu changamoto anayoizungumzia ya maghala na katika wiki hii Mheshimiwa Waziri wa Kilimo aliitisha kikao cha Bodi ya Tumbaku, kikao ambacho kilikaa kwa masaa sita na moja kati ya masuala ambayo bodi imeelekezwa kuifanyia kazi ni hili la magodown madeni ambayo wakulima wanaendelea kulipa kila wakati na katika kikao kile wameelekezwa kuleta jibu haraka iwezekanavyo. Kwa hiyo, naomba nimhakikishie Mheshimiwa Mbunge kwamba hili linafanyiwa kazi na tutapata jibu sahihi muda siyo mrefu.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya wandereko wote duniani hususan wakinamama wanaounda asilimia 70 ya wapiga kura wangu na wanaotegemea barabara ya Nyamwage - Utete kwa ajili ya kwenda hospitali ya Wilaya ya kujifungua ambao wamekuwa wakifariki kutokana na barabara kuwa mbovu naomba Mheshimiwa Waziri anijibu swali langu namba 431.

Na. 431

Barabara ya Nyamwage – Utete

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA Aliuliza:-

Jimbo la Rufiji ni miongoni mwa majimbo yasiyo na barabara hata nusu kilometa.

Je, ni lini Serikali itafikiria kujenga barabara kuelekea Makao Makuu ya Wilaya yaani kutoka Nyamwage – Utete yenye urefu wa kilometa 39 ambayo iliahidiwa na Mheshimiwa Rais na Makamu wa Rais?

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mchengerwa ulikuwa unaomba swali lijibiwe au unachangia? Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano, naomba kujibu swali la Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa Mbunge wa Rufiji kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, jumla ya kilometa 717.5 za barabara kuu ya Dar es Salaam Kibiti hadi Lindi kutoka Jaribu Mpakani hadi Malendego zimejengwa kwa lami na ziko katika Wilaya ya Rufiji na Wilaya mpya ya Kibiti; hivyo Wilaya ya Rufiji inayo barabara ya lami.

Mheshimiwa Naibu Spika, barabara ya Nyamwage – Utete yenye urefu wa kilometa 33.8 ni barabara Mkoa na inahudumiwa na Wakala wa Barabara kupitia ofisi ya meneja wa TANROADS wa Mkoa wa Pwani. Barabara hii imekuwa ikitengewa fedha na kufanyiwa matengenezo ya aina mbalimbali kila mwaka na inapitika vizuri katika majira yote ya mwaka. Katika mwaka wa fedha 2015/2016 barabara hii imetengewa shilingi milioni 100 kwa ajili ya ukarabati.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile katika mwaka 2016/2017 barabara hii imetengewa shilingi milioni 579.147 kwa ajili ya matengenezo mbalimbali na shilingi milioni 85 kwa ajili ya ukarabati. Aidha, Wizara kupitia Wakala wa Barabara itafanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina wa barabara hii ili iweze kujengwa kwa kiwango cha lami kulingana na upatikanaji wa fedha.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mchengerwa, swali la nyongeza naomba usichangie tafadhali.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwanza Mheshimiwa Waziri atambue kwamba mimi siyo aina ya Wabunge ambao atawajibu rejareja nikamwachia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka Mheshimiwa Waziri atambue kwamba mwaka 1955 Mwalimu Nyerere aliahidi ujenzi wa barabara hii akiwa katika kikao cha Halmashauri Kuu ya TANU, Tarafa ya Mkongo. Pia tarehe 9/9/2015, Mama Samia Suluhu aliahidi ujenzi wa barabara hii kiwango cha lami alipokuwa katika harakati za kampeni pamoja na Rais, Mheshimiwa Magufuli. Vilevile Rais wa Awamu ya Nne na Awamu ya Tatu wote waliahidi ujenzi wa barabara hii kwa kiwango cha lami. Mheshimiwa Waziri ametudanganya hapa kwamba barabara hii inapitika kirahisi, naomba atuambie kwamba ahadi hizi za Marais hawa zilikuwa ni ahadi hewa? Hiyo ni moja. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, tarehe 5 Juni, 2016, Rais Magufuli akiwa Ubungo aliahidi ujenzi wa barabara ya Ubungo kwa kiwango cha lami ambapo suala hili wananchi wa Jimbo la Rufiji waliliona kwamba ni neema kwa kuwa

Mheshimiwa Rais atakuja pia kuweka ahadi za namna hiyo katika Jimbo la Rufiji hususani barabara hii ya Nyamwage - Utete ambayo inategemewa na wananchi hususani akina mama. Naomba kufahamu kwamba Wizara hii ipo tayari kukiuka Ibara ya 13 ya mgawanyo sawa wa pato la taifa kwa kuwasaidia na kuhakikisha kwamba inawatendea haki maskini na wanyonge wa Jimbo langu la Rufiji? Ahsante (Makofi)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mchengerwa najua wazi unazijua sana Kanuni na hapo umeuliza maswali matatu lakini pia umeanza kwa kutoa aina ya maneno ambayo kidogo yatamtisha hata Waziri kusimama hapa mbele. Mheshimiwa Naibu Waziri kwa ajili ya majibu ya maswali mawili ya Mheshimiwa Mchengerwa.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu maswali ya nyongeza ya Mheshimiwa Mohamed Abdallah Mchengerwa, Mbunge...

TAARIFA

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA: Mheshimiwa Naibu Spika, taarifa. Mimi siyo Abdallah, mimi ni Mohamed Omary Mchengerwa.

NAIBU WAZIRI WA UJENZI, UCHUKUZI NA MAWASILIANO: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kujibu maswali ya nyongeza ya Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengerwa, Mbunge wa Rufiji kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, viongozi wanapotoa ahadi wanaonesha dhamira. Mimi nimhakikishie Serikali hii ya Awamu ya Tano ya Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli nayo ina dhamira ya dhati ya kuwajengea Watanzania miundombinu ikiwa ni pamoja na wananchi hawa wa Rufiji kwa barabara hii anayoiongelea. Naomba nimhakikishie kwamba hiki tulichokisema humu ni cha dhati na hatudanganyi na hakuna viongozi wanaodanganya. Dhamira huwa haidanganywi, dhamira ni dhamira, kinachofuatia baada ya dhamira ni uwezo wa kuikamilisha ile dhamira ambapo inategemea na upatikanaji wa fedha pamoja mipango mbalimbali ya taifa zima kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nimhakikishie Mheshimiwa Mchengerwa kwamba barabara hii tuna dhamira ya kujijenga na namhakikishia tutaijenga katika awamu hii ya miaka ya Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli 10. Mimi namhakikishia kwamba hii miaka 10 ya Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli tutaijenga mapema sana hii barabara kama ambavyo sasa tumeitaka TANROAD Mkoa wa Pwani ianze kufanya upembuzi yakinifu na

usanifu wa kina wa kujenga kwa lami barabara hii kama ilivyoahidiwa na Marehemu Mwalimu Nyerere kama ambavyo yeye alisema.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tunaendelea na Wizara ya Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi.

Na. 432

Hitaji la Chuo cha Ufundi (VETA) Ileje.

MHE. JANET Z. MBENE aliuliza:-

Wilaya ya Ileje haina vyuo vyovyote vya Serikali vya ufundi zaidi ya vile vichache vya taasisi za dini na chuo cha ufundi ambacho kinamaliziwa kujengwa kwa ufadhili wa Serikali ya Japan:

Je, Serikali ina mpango gani wa kumaliza ujenzi wa chuo hicho cha ufundi ambacho bado kinahitaji jengo la utawala, vyoo, mabafu, kantini ya chakula, vifaa vya kufundishia pamoja na fedha ya kuwalipa wanafunzi?

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA MAFUNZO YA UFUNDI alijibu:-

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa niaba ya Waziri wa Elimu, Sayansi na Teknolojia, napenda kujibu swali la Mheshimiwa Janet Zebedayo Mbene, Mbunge wa Ileje, kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, nafahamu kwamba uongozi wa Wilaya ya Ileje mwezi Februari, 2016 uliomba Wizara yangu kuangalia uwezekano wa kukabidhi kwa Serikali kupitia VETA Chuo cha Ufundi Stadi kilichopo Ileje kinachomaliziwa kujengwa ili kiwe cha Wilaya. Wizara yangu kwa kutambua juhudi zilizofanyika hadi sasa iliagiza wataalam wa VETA Makao Makuu na VETA Kanda ya Kusini Magharibi kwenda Wilaya ya Ileje na kufanya tathmini ya majengo na kutoa ushauri.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya wataalam kufanya tathmini na kutoa ushauri wameiwezesha Wizara tarehe 17 Machi, 2016 kutoa maelekezo kwa uongozi wa Wilaya ya Ileje kupitisha suala la kukabidhi chuo hicho kwenye vikao vya kisheria ikiwemo DCC na RCC ili liweze kuridhiwa. Uongozi wa Wilaya ya Ileje pia ulielekezwa kuongeza eneo la ardhi kulingana na miongozo iliyopo ya VETA juu ya ujenzi wa chuo cha ufundi stadi. Pia halmashauri imeshauriwa ilipime eneo hilo na hatimaye kupata hati ya kiwanja kilipo chuo hicho na kisha makabidhiano rasmi yafanyike.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya ridhaa ya vikao vya kisheria na kupatikana kwa hati ya kiwanja kilipojengwa chuo hicho Wizara itakuwa tayari kukipokea. Napenda kumuomba Mheshimiwa Mbunge kuhimiza viongozi wa Wilaya ya Ileje kutimiza maelekezo ya Wizara yangu ili makabidhiano ya chuo hicho cha ufundi cha ufundi kwa Serikali yafanyike kwa wakati na mapema iwezekanavyo.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Janet Mbene swali la nyongeza.

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Naibu Spika, namshukuru sana Mheshimiwa Naibu Waziri kwa majibu yake mazuri na kwa kuitikia wito wetu wa kusaidia kupokea hiki chuo kiwe cha Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, tatizo letu kubwa Ileje na maeneo mengi ya pembezoni ni upimaji wa ardhi kwa ajili ya kuweka taasisi muhimu kama hizi za vyuo na masuala mengine. Naomba Serikali kwa ujumla itusaidie kwa sababu kupima viwanja muhimu kama hivi kwanza ni gharama lakini vilevile hatuna wataalam katika maeneo yetu wa kutupimia kwa haraka ambayo tungeitegemea. Je, Serikali ipo tayari kupitia Wizara nyingine yoyote ambayo inahusika na mambo haya kusaidia Wilaya ya Ileje tuweze kupima viwanja vyote muhimu tulivyoviainisha kwa ajili ya taasisi kwa mfano viwanda, elimu kama hivyo, vyuo vya unesi na vyuo vingine mbalimbali vya ualimu ili tuweze kupata maendeleo haraka zaidi? La sivyo tukiendelea kungojea tu mpaka sisi wenyewe tuwe na uwezo wa kupima tutachelewa sana.

Mheshimiwa Naibu Spika, swali lingine, kwa kuwa sasa hivi tumeshaanzisha mkakati wa kuwa na chuo cha ufundi, tungeomba sasa tunapoendelea na mipango basi hiki chuo kiwe na mitaala ambayo itatusaidia kuzalisha vijana watakaokuja kufanya kazi katika viwanda kwa sababu sasa hivi tunalenga kwenda kwenye uchumi wa viwanda. Ahsante (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Naibu Waziri wa Elimu, Sayansi, Teknolojia na Ufundi majibu.

NAIBU WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA MAFUNZO YA UFUNDI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Ni kweli kama ambavyo amezungumza Mheshimiwa Mbunge Janet Zebedayo Mbene kwamba kuna tatizo kubwa katika baadhi ya halmashauri kushindwa kumudu kupima viwanja hususani vile vinavyohitajika katika maendeleo ya vyuo na taasisi mbalimbali za kiuchumi. Suala hilo linatokana na hali halisi ya uchumi katika halmashauri hizo. Sisi pia kwa upande wetu Wizara kwa kupitia VETA imekuwa ikicheleweshwa sana katika upatikanaji wa viwanja kutokana na halmashauri husika kushindwa kuleta hati za viwanja au maeneo ambayo yameshapimwa kwa ajili ya shughuli hizo. Hilo suala tumeliona na nadhani linahitaji pia kuangaliwa kwa mapana zaidi.

Katika hili nachukua nafasi hii kumshukuru Mheshimiwa Waziri wa Fedha alivyozungumzia kuangalia mapato katika halmashauri kwa upana zaidi na kuweza pia kuangalia namna ya hizi halmashauri nyingine ambazo zipo katika hali ngumu ya kiuchumi nazo ziweze kupata mitaji hasa katika upimaji kadiri itakavyowezezana.

Mheshimiwa Naibu Spika, lakini pia katika suala la kuangalia mitaala inayoendana na shughuli za viwanda, ni kweli kwamba kabla Chuo cha VETA hakijajengwa mahali popote, kitu kinachofanyika ni kuangalia mitaala na kozi ambazo zitaweza kutolewa katika maeneo hayo tukiwa na lengo la kuwanufaisha hata wananchi wengi wa maeneo hayo kutegemeana na shughuli mbalimbali zinazofanyika katika maeneo hayo. Kwa hali hiyo ni kwamba kabla hiki chuo hatujaweza kukichukua na kuanza kukiendesha, suala hilo la kuangalia mitaala litakuwa ni mojawapo ya shughuli zitakazozingatiwa. Nachoomba Mheshimiwa Mbene jitahidi kadiri inavyowezezana kumaliza angalau hasa zile taratibu za awali za makabidhiano rasmi kupitia vikao vya kisheria wakati masuala mengine yakiendelea.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, muda wetu umekwisha kwa hiyo kipindi chetu cha maswali na majibu tutaishia.

Ninayo matangazo kadhaa hapa na la kwanza ni la wageni waliotufikia asubuhi ya leo. Kundi la kwanza ni la wageni wa Waheshimiwa Wabunge. Tunaanza na wageni 15 wa Mheshimiwa Anastazia Wambura , Naibu Waziri wa Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo ambao ni wachezaji wa timu ya *Mtwara Veteran Sports Club* wakiongozwa na Ndugu Laurent Werema ambaye ni mume wa Mheshimiwa Anastazia Wambura. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 10 wa Mheshimiwa Luhaga Mpina, Naibu Waziri, Ofisi ya Makamu wa Rais, Muungano na Mazingira ambao ni wanafunzi kutoka Chuo Kikuu cha St. John cha Dodoma. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 21 wa Mheshimiwa Balozi Dkt. Diodorus Kamala ambao ni ndugu na jamaa zake wakiongozwa na mke wake Ndugu Adelaida Kamara. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 45 wa Mheshimiwa Andrew John Chenge ambao ni wanakwaya wa Kanisa la Waadiventista Wasabato (SAPIWI) kutoka mtaa wa Dutwa, Jimbo la Bariadi. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 10 wa Mheshimiwa Jitu Soni ambao ni viongozi wa Serikali ya Wanafunzi kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma wakiongozwa na Rais wao Ndugu Amon Samwel. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 10 wa Mheshimiwa Stanslaus Mabula ambao ni wanafunzi kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni watatu wa Mheshimiwa Omary Mgumba ambao ni watoto wake: Ndugu Dimoso Mgumba, Ndugu Halima Mgumba na Ndugu Abdul Mgumba. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni wanne wa Mheshimiwa Ally Ungando ambao ni ndugu zake wanaotokea Kibiti Mkoa wa Pwani. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wageni 11 kutoka Kamati ya Kuratibu Harambee ya Kuosha Magari tukio litakalofanyika Jumamosi tarehe 25 Julai 2016 katika Uwanja wa Jamhuri Mkoani Dodoma kwa ajili ya kuchangisha fedha za kusaidia Waandishi wa Habari ili kupata bima ya afya. Watakaongoza zoezi hilo ni Ndugu Benjamin Kasenyenda - Mwenyekiti wa Kamati hiyo ameongozana na Ndugu Lilian Kamazima - *Miss Tanzania* mwaka 2014, yupo pia Ndugu Aunt Ezekiel - Msanii wa *Bongo Movie*, yupo na Ndugu Haruna Kahena maarufu kama Inspekta Haroun - Msanii wa *Bongo Fleva*. Karibuni sana. Kwa hiyo, hiyo tarehe Waheshimiwa Wabunge mkaoshe magari yenu Uwanja wa Jamhuri Mkoani Dodoma. *(Makofi)*

Tunao pia wageni waliokuja Bungeni kwa ajili ya mafunzo na hawa ni wanafunzi 45 kutoka Chuo Kikuu cha Dodoma. Karibuni sana. *(Makofi)*

Tunao pia wanafunzi 61 na Walimu sita kutoka Shule ya *Marangu Hills Academy* iliyopo Moshi Mkoani Klimanjaru. Karibuni sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, hao ndio wageni waliotufikia siku ya leo lakini ninayo matangazo mengine. Tangazo linatoka kwa Mheshimiwa William Mganga Ngeleja, Mwenyekiti wa *Bunge Sports Club*, anawatangazia Waheshimiwa Wabunge wote kuwa kesho tarehe 25 Juni 2016 kutakuwa na bonanza la mchezo wa mpira wa miguu kati ya *Bunge Sports Club* na *Tabora Veterans* kwenye Uwanja wa Jamhuri kuanzia saa mbili asubuhi. Hivyo, Waheshimiwa Wabunge wote mnakaribishwa kushuhudia mpambano huo. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, pia saa 10.00 katika Uwanja wa Dodoma Sekondari kutakuwa na utangulizi wa mchezo wa kuvuta kamba kati ya Waheshimiwa Wabunge wanaume na *combine* ya ma-veterans wa Mtwara na Tabora ikifuatiwa na mechi ya mpira wa miguu kati ya *Bunge Sports Club* na *Mtwara Veterans*. Kwa hiyo, Waheshimiwa Wabunge, tujue asubuhi kutakuwa na mpira wa miguu, huu utafanyika Uwanja wa Jamhuri saa 2.00 asubuhi kati ya *Bunge Sports Club* na *Tabora Veterans* lakini pia jioni saa 10.00 kutakuwa na

mchezo wa kuvuta kamba ambao unaongozwa na Mheshimiwa Leonidas Gama na ma-veterans wa Mtwara na Tabora. (Makofi)

Kwa hiyo, kesho itakuwa ni siku ya michezo mnaombwa mfike. Mwenyekiti amewakumbusha kwamba Uwanja wa Dodoma Sekondari upo karibu na geti dogo la Bunge kwenye hii barabara inayoelekea Dar es Salaam. Kwa hiyo, upande wa kushoto ukiwa umetoka huku Bungeni basi utaukuta huo Uwanja wa Dodoma Sekondari, wote mnakaribishwa. (Makofi)

Majibu ya Mwongozo ulioombwa na Mhe.Constantine John Kanyasu kuhusu kutofautiana kwa majibu ya Waheshimiwa Naibu Mawaziri wa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kuhusu ulipaji wa fidia.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, niliombwa miongozo miwili hapa, mwongozo wa kwanza ni ule ulioombwa na Mheshimiwa Constantine John Kanyasu kuhusu kutofautiana kwa majibu ya Waheshimiwa Naibu Mawaziri wa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kuhusu ulipaji wa fidia kwa wananchi ambao ardhi yao ilichukuliwa na Serikali kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Waheshimiwa Wabunge, katika Kikao cha Arobaini na Nane cha Mkutano wa Tatu wa Bunge kilichofanyika tarehe 22 Juni 2016, Mheshimiwa Constantine John Kanyasu aliomba mwongozo wa Spika kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7) na 46(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge kuhusu kutofautiana kwa kauli za Naibu Mawaziri wa Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi wakati walipokuwa wakijibu maswali ya Waheshimiwa Wabunge ambao walitaka kufahamu kuhusu fidia inayotakiwa kulipwa kwa wananchi ambao ardhi yao ilichukuliwa na Serikali kwa ajili ya miradi ya maendeleo ambayo ni ujenzi wa barabara na upanuzi wa uwanja wa ndege.

Mheshimiwa Constantine Kanyasu wakati alikpokuwa anaomba mwongozo huo alisema, nanukuu:-

“Mheshimiwa Naibu Spika, wakati Waheshimiwa Wabunge wengi katika Bunge lako walikuwa wanataka kufahamu kuhusu fidia nimeona kuna kauli mbili zinatofautiana za Waheshimiwa Manaibu Waziri na ninaomba ufafanuzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Mheshimiwa Naibu Waziri wa Uchukuzi wakati akijibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Mbunge wa Bukombe alisema Mbunge aliyetangulia walikubaliana na Serikali wajenge barabara kwanza halafu watafute fedha ya fidia lakini Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi amesema ni makosa kwa mwekezaji kwenda kwenye eneo lolote kabla hajalipa fidia.”

Mheshimiwa Constantine Kanyasu katika maombi yake ya mwongozo alitaka pia kufahamu kama Serikali sasa imeweka sheria mpya kwamba sasa Mbunge anaweza kuelewana na Serikali wajenge kwanza barabara halafu baadaye watafute fedha za fidia.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kuombwa mwongozo huo nilieleza kuwa nitapitia Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge (*Hansard*) ili kuona majibu ya Naibu Mawaziri wote wawili kama yametofautiana na baada ya hapo nitatoa maelezo endapo jambo hilo linakubalika au halikubaliki kwa mujibu wa Kanuni ya 68(7).

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kupitia Kumbukumbu za Taarifa Rasmi za Bunge nimeridhika kuwa majibu ya Naibu Mawaziri wote wawili kuhusu ulipaji wa fidia kwa wananchi ambao ardhi yao ilichukuliwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo yanatofautiana. Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano wakati akijibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Doto Mashaka Biteko kuhusu ulipaji wa fidia kwa wananchi wa Bwanga Ruzewe waliovunjiwa nyumba zao kupisha ujenzi wa barabara alijibu kama ifuatavyo, ninanukuu:-

“Mbunge aliyemtangulia alileta kwetu pendekezo kwamba tutangulie kukamilisha ujenzi wa lami ile barabara baada ya hapo tushughulikie fidia na Mheshimiwa Doto Biteko anafuatilia sana ulipaji wa fidia. Namhakikishia yote mawili tutayafanya lakini naomba sana tena sana tuanze kwanza kukamilisha ile lami. Kwa hiyo, kadiri kadiri tutakavyopata fedha kwanza tumalizie lami ambayo tumekusudia kuimaliza hivi karibuni na baada ya hapo tutaendelea na hilo la fidia”

Hata hivyo, wakati Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi akijibu swali la nyongeza la Mheshimiwa Mariam Nasoro Kisangi kuhusu ulipaji wa fidia kwa wananchi wa Kipunguni ambao ardhi yao ilichukuliwa na Serikali kupisha upanuzi wa uwanja wa ndege alijibu kama ifuatavyo, ninanukuu:-

“Wizara imetoa Waraka Na.1 wa mwaka 2015 wa Uthamini na Ulipaji wa Fidia na Waraka huu unawataka sasa taasisi zote kwa siku za baadaye, iwe taasisi au mtu binafsi akitaka kuchukua eneo la mtu ni lazima aliye kwanza fidia na Wizara lazima ijiridhishe kwamba kuna pesa ambayo ipo itakwenda kulipa watu hao kabla ya maeneo kuchukuliwa ili kuepuka hii migogoro ambayo imekuwa mingi. Kwa hiyo, Waraka Na.1 wa mwaka 2015 sasa hivi tunausimamia.

Waheshimiwa Wabunge, kwa kuwa majibu ya Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano kwa swali la nyongeza la Mheshimiwa Doto Biteko

yanaonesha kuwa yalikuwepo makubaliano binafsi kati ya Mheshimiwa Waziri na Mheshimiwa Mbunge wa Bukombe ya kujenga barabara kwanza na kulipa fidia baadaye badala ya kuzingatia matakwa ya kisheria na kwa kuwa majibu ya Naibu Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kuhusu ulipaji wa fidia kwa wananchi wa Kipunguni kwa swali la nyongeza la Mheshimiwa Mariam Kisangi ni kwa mujibu wa Waraka wa Wizara Na.1 wa mwaka 2015, ni wazi kwamba Mheshimiwa Naibu Waziri wa Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano hakujibu swali la Mheshimiwa Doto Biteko kwa usahihi.

Waheshimiwa Wabunge, Kanuni ya 46(1) inaeleza kuwa:-

“Waziri anayeulizwa swali atakuwa na wajibu wa kujibu swali hilo kwa ukamilifu kama lilivyoulizwa...”

Waheshimiwa Wabunge, pia Kanuni ya 45(3) inafafanua kuwa:-

“Iwapo Spika ataridhika kuwa swali la msingi au la nyongeza halijapata majibu ya kuridhisha, ataagiza lijibiwe kwa ufasaha zaidi katika kikao kingine cha Bunge”.

Waheshimiwa Wabunge, hivyo naelekeza swali la nyongeza la Mheshimiwa Doto Biteko kuhusu kulipa fidia kwa wananchi wa Bwanga Ruzewe waliovunjiwa nyumba zao kupisha ujenzi wa barabara lijibiwe kwa ufasaha katika kikao kingine kwa kuzingatia sheria na Waraka wa Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kuhusu ulipaji wa fidia kwa wananchi wanaochukuliwa ardhi yao na Serikali kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Waheshimiwa Wabunge, huu ndio mwongozo wangu. *(Makofi)*

Majibu ya Mwongozo ulioombwa na Mhe. Goodluck A. Mlinga kuhusu kitendo kilichofanywa na Mheshimiwa Anatropia Rwehikila Theonest cha kumvua kofia (Bargashia) katika Ukumbi wa Bunge

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, niliombwa pia mwongozo na Mheshimiwa Goodluck Mlinga kuhusu kitendo kilichofanywa na Mheshimiwa Anatropia Rwehikila Theonest cha kumvua kofia (bargashia) katika Ukumbi wa Bunge.

Waheshimiwa Wabunge, siku ya Jumatano tarehe 22 Juni, 2016 katika Kikao cha 48 cha Mkutano wa Tatu, Mheshimiwa Goodluck Asaph Mlinga aliomba Mwongozo wa Spika lakini wakati akiomba mwongozo huo alitaja Kanuni ya 67(8). Kanuni hiyo hatuna kwenye Kanuni zetu za Kudumu za Bunge. *(Kicheko)*

Waheshimiwa Wabunge, lakini wakati nikieleza kwamba nitatoa mwongozo wake baadaye, mimi nikasema kwamba ameomba mwongozo kwa kutumia Kanuni ya 68(7) ambayo ndiyo sahihi. Kwa maana hiyo, maelezo yake pamoja na kuwa yalisema Kanuni ya 67(8) wakati mimi nikisema nitajibu mwongozo wake nilitaja Kanuni ya 68(7). Hivyo basi, kwa sababu tukio la kumvua balaghashia lilitokea humu Bungeni napenda kulitolea maelezo kama ifuatavyo:-

Waheshimiwa Wabunge, Mheshimiwa Goodluck Mlinga aliomba Mwongozo wa Spika ambapo katika maelezo yake alilalamikia kitendo cha Mheshimiwa Anatropia Rwehikila Theonest kumuvua kofia (bargashia) aliyokuwa amevaa ukumbini siku hiyo. Katika mwongozo wake, Mheshimiwa Goodluck Mlinga pamoja na mambo mengine alieleza kuwa, ninanukuu:-

“Kitendo hiki kilinifanya kwanza nisiwe na sifa ya kuendelea kukaa Bungeni kwa sababu Kanuni inataka ukivaa kanzu lazima uvae na bargashia”.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kuombwa mwongozo huo na kwa kuwa kitendo alicholalamikia Mheshimiwa Mlinga sikukiona, nilieleza kuwa nitafuatilia hoja zake na kutoa mwongozo baadaye kama kitendo hicho kinaruhusiwa au hakiruhusiwi kwa mujibu wa Kanuni. Nimepitia picha za video za matukio ya siku hiyo na nimejiridhisha kuwa ni kweli baada ya kusomwa Dua Waheshimiwa Wabunge wa Kambi Rasmi ya Upinzani Bungeni walianza kutoka nje ya ukumbi wa Bunge. Wakati Wabunge hao wanaondoka, Mheshimiwa Anatropia Theonest alipita sehemu aliyokuwa amekaa Mheshimiwa Mlinga Bungeni, akamvua kofia (bargashia) aliyokuwa amevaa na kisha akatoka nayo nje ya ukumbi wa Bunge. (Makofi)

Waheshimiwa Wabunge, Mheshimiwa Mlinga alieleza kuwa alishindwa kuendelea na shughuli za Bunge kutokana na kutokuwa na vazi rasmi na hivyo ilimlazimu kutoka nje ya Ukumbi wa Bunge ambapo alipewa bargashia nyingine na msamaria mwema. Aidha, alieleza kuwa alifadhaishwa sana na kitendo cha Mheshimiwa Anatropia Theonest.

Waheshimiwa Wabunge, ni kweli kama alivyosema Mheshimiwa Mlinga kanzu na bargashia ni vazi rasmi katika ukumbi wa Bunge. Kitendo cha kuvuliwa hiyo bargashia kilimwondolea sifa ya kuendelea kukaa ndani ya ukumbi wa Bunge maana hakuwa amevaa vazi rasmi kwa mujibu wa Kanuni. Kanuni ya 149 ya Kanuni za Kudumu za Bunge imeainisha mavazi rasmi yanayotakiwa kuvuliwa ndani ya ukumbi wa Bunge na Wabunge wote wanawake na wanaume. Fasili ya 3(b)(ii) inaeleza kuwa, ninanukuu:-

“Kwa Wabunge wanaume:-

Vazi la kimwambao yaani kanzu rasmi na nadhifu, koti, bargashia na makubadhi au viatu".

Waheshimiwa Wabunge, kwa kuwa Mheshimiwa Goodluck Asaph Mlinga alikuwa amevaa vazi la kimwambao, kitendo cha kuvuliwa bargashia kilikuwa ni kumwondoa kwenye vazi rasmi linalotakiwa kuvaliwa ndani ya ukumbi wa Bunge. Kasoro hiyo ya uvaaji inazuiwa chini ya Kanuni ya 149(7) na (8), ambapo Mheshimiwa Spika amepewa mamlaka ya kuamuru Mbunge ambaye hajavaa rasmi kutoka nje ya ukumbi wa Bunge.

Waheshimiwa Wabunge, suala lililoombwa na Mheshimiwa Goodluck Mlinga ni kutoa mwongozo kama kitendo alichokifanya Mheshimiwa Anatropia Theonest kinaruhusiwa au hakiruhusiwi kwa mujibu wa Kanuni. Kama nilivyoeeza, kitendo hicho kilimfanya Mheshimiwa Mlinga kuwa ndani ya ukumbi wa Bunge bila kuvaa vazi rasmi baada ya kuvuliwa bargashia yake kwa mujibu wa Kanuni ya 149(3)(b)(ii) ya Kanuni za Kudumu za Bunge.

Waheshimiwa Wabunge, Kanuni za Kudumu za Bunge hazijaweka mwongozo au utaratibu wa kutoa adhabu kwa Mbunge atakayefanya kitendo kama alichokifanya Mheshimiwa Anatropia. Kitendo hiki kilifanyika ndani ya ukumbi wa Bunge wakati shughuli za Bunge zikiwa zinaendelea. Kama ilivyolalamikiwa, kilimwondoa Mheshimiwa Mlinga kwenye mjadala.

Waheshimiwa Wabunge, hivyo, kwa mamlaka niliyopewa chini ya Kanuni ya 5(1) na kwa kuzingatia matakwa ya kifungu cha 24(c), (d) na (e) cha Sheria ya Kinga, Madaraka na Haki za Bunge (*The Parliamentary Immunities, Powers and Privileges Act, No. 3 of 1988*), natamka kuwa kitendo hicho kilikuwa cha kudharau Kiti cha Spika pia kilikuwa ni kitendo cha fujo ndani ya ukumbi wa Bunge. Aidha, kitendo hicho kilionesha dharau kwa shughuli za Bunge zilizokuwa zikiendelea. (*Makofi*)

Waheshimiwa Wabunge, kwa mujibu wa Kanuni ya 72(1) inayonipa mamlaka ya kuhakikisha kuwa utaratibu bora unafuatwa Bungeni, nachukua hatua ya kutoa onyo kali kwa Mheshimiwa Anatropia Rwehikila Theonest kwamba kitendo alichokifanya ni ukiukaji wa sheria na uvurugaji wa shughuli za Bunge. Hivyo, namuonya kwamba asirudie tena kufanya kitendo kama hicho na endapo tabia hiyo itajirudia basi hatua mahsuszi zitachukuliwa kwa mujibu wa sheria na Kanuni za Bunge.

Waheshimiwa Wabunge, huo ndio mwongozo wangu. (*Makofi*)

Waheshimiwa Wabunge, baada ya miongozo hiyo tunaendelea na hatua zinazofuata, Katibu.

MISWADA YA SHERIA YA SERIKALI

NDG. CHARLES J. MLOKA – KATIBU MEZANI:

Miswada ya Sheria ya Serikali, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2016*).

(*Kusomwa Mara ya Pili*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa heshima na taadhima na kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 86 ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Mwaka 2016, naomba kutoa hoja kwamba Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2016*) usomwe kwa mara ya pili na Bunge lako Tukufu lijadili na hatimaye lipitisha Muswada huu kuwa sheria za nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu kwa kutupatia uhai, uzima na afya na hatimaye kutuwezesha kuwepo katika ukumbi huu wa Bunge lako Tukufu tukiendelea kutekeleza ipasavyo majukumu yetu kwa manufaa ya nchi yetu na wananchi wote.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama tunavyoomba katika dua ya kuiombea nchi yetu na Bunge hili, namshukuru Mwenyezi Mungu kwa kuendelea kuibariki nchi yetu na kudumisha uhuru, haki na amani. Nawatakiwa kheri ndugu zangu Waislam katika mwezi huu Mtukufu wa Ramadhan. Mnapoendelea na safari ya kutimiza moja ya nguzo muhimu, nawaomba Mwenyezi Mungu awape kheri na baraka ili mmalize mfungo huu kwa amani na mkiwa mmejengwa kiroho na kimwili.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa namna ya pekee, naomba kumshukuru Mheshimiwa Waziri Mkuu ambaye ni kiongozi wa shughuli za Serikali hapa Bungeni, Mawaziri na Naibu Mawaziri wote kwa ushirikiano wanaonipatia katika utekelezaji wa majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Pia napenda kukushukuru wewe Naibu Spika, Wenyeviti wote wa Bunge, Wenyeviti wote wa Kamati za Kudumu pamoja na Waheshimiwa Wabunge wote kwa ujumla kwa ushirikiano mzuri mnaonipatia hapa Bungeni. Kazi na majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kama yalivyoainishwa katika Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, Sheria ya Utekelezaji wa Majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali ya mwaka 2005 na Sheria ya Usimamizi wa Mashtaka ya mwaka 2008 na sheria nyingine za nchi yanahitaji

ushirikiano na ushauri kutoka kwa wadau wengi likiwemo Bunge hili. Naahidi kuendelea kushirikiana na Bunge lako Tukufu na kuufanyia kazi ushauri mzuri unaotolewa na Bunge lako. Aidha, naomba kutambua na kuwashukuru wananchi wote wanaotupatia ushauri, ushirikiano na hata kutuombea kwa Mwenyezi Mungu ili tutekeleze majukumu yetu kwa ufanisi.

Mhesimiwa Naibu Spika, kwa kuwa nimepata fursa hii, naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu kuwa baada ya Uchaguzi Mkuu uliofanyika Oktoba 2015, jumla ya mashauri ya uchaguzi (*election petitions*) 52 yalifunguliwa kupinga matokeo ya uchaguzi dhidi ya Wabunge na moja ya sababu ikiwa kwamba Waheshimiwa Wabunge hawa hawakushinda kihalali. Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kama mmoja wa washtakiwa na pia kwa niaba ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi au Wasimamizi wa Uchaguzi iliendesha mashauri hayo. Hadi sasa mashauri ya uchaguzi 39 kati ya 52 yaliyofunguliwa mahakamani yameshatolewa uamuzi au hukumu.

Mhesimiwa Naibu Spika, aidha, kati ya mashauri 13 yaliyosalia mawili yanasubiri hukumu, shauri moja linasubiri kufanyiwa mawasilisho ya mwisho (*final submission*), shauri moja linasubiri kutajwa (*mentioning*) na mashauri tisa yanaendelea kusikilizwa. Naipongeza sana mahakama ya Tanzania chini ya Mheshimiwa Mohamed Chande Othman, Jaji Mkuu kwa kuyapatia kipaumbele mashauri ya uchaguzi ili yamalizike mapema. Natumaini Waheshimiwa Wabunge ambao walikuwa wamefunguliwa mashauri ya uchaguzi sasa wanapata fursa nzuri ya kuwatumikia wananchi waliowachagua pasipo kuwaza tena masuala ya kesi dhidi yao. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba pia kutumia nafasi hii kuwashukuru sana na kuwapongeza watumishi wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali chini ya Ndugu Gerson Mdemu, Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Natambua na kuthamini mchango wa kila mtumishi kuanzia yule wa ngazi ya chini hadi ya juu. Napenda kuwakumbusha kuwa tunao wajibu wa kuendelea kutekeleza majukumu ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa uadilifu, uwezo na ufanisi mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, naishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba, Sheria na Utawala chini ya Mheshimiwa Mohamed Omary Mchengera, Mwenyekiti wa Kamati na Mheshimiwa Najma Murtaza Giga, Makamu Mwenyekiti wa Kamati hiyo pamoja na Wajumbe wote wa Kamati hii kwa michango na kazi nzuri waliyoifanya katika kuboresha Muswada huu baada ya kukutana na wadau mbalimbali. Maoni na ushauri wa Kamati vimetusaidia kwa kiasi kikubwa kuboresha Muswada huu kama inavyoonekana katika jedwali la marekebisho ambalo Waheshimiwa Wabunge wamegawiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2016*), unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria mbalimbali tano zinazohusu utekelezaji wa majukumu ya Mahakama ya Tanzania. Kwa ujumla, marekebisho yanayopendekezwa katika Muswada huu yanalenga kuondoa upungufu ambao umedhihirika wakati wa utekelezaji wa sheria hizo, kuongeza masharti mbalimbali ili kuleta uwiano katika sheria zinazorekebisha na sheria nyingine na kurahisisha utekelezaji madhubuti wa sheria hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, baadhi ya mambo muhimu yaliyozingatiwa katika Muswada huu ni pamoja na kuondoa baadhi ya vifungu vya sheria na kuingiza vifungu vipya vinavyoboresha au vinavyoingiza maudhui mapya, kufuta baadhi ya maneno na kuingiza maneno, kuongeza vipengele vipya ambavyo vinalenga kukidhi masharti ya sheria na kuboresha utekelezaji wa sheria husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria zinazopendekezwa kufanyiwa marekebisho katika Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2016*) ni:-

(i) Sheria ya Mamlaka ya Mahakama za Rufaa, Sura ya 141 (*The Appellate Jurisdiction Act, Cap. 141*);

(ii) Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 (*The Economic and Organized Crimes Control Act, Cap. 200*);

(iii) Sheria ya Usimamiaji wa Haki na Matumizi ya Sheria, Sura ya 358 (*The Judicature and Application of Laws Act, Cap. 358*);

(iv) Sheria ya Mahakama za Mahakimu, Sura ya 11 (*The Magistrates' Court Act, Cap 11*); na

(v) Sheria ya Rufaa za Kodi, Sura ya 408 (*The Tax Revenues Appeals Act, Cap. 408*).

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2016*), umegawanywa katika sehemu kuu sita. Sehemu ya Kwanza ya Muswada huu inahusu masharti ya utangulizi ikiwa ni pamoja na jina la sheria inayopendekezwa na tamko la marekebisho ya sheria mbalimbali zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mamlaka ya Mahakama ya Rufaa, Sura ya 141 (*The Appellate Jurisdiction Act, Cap. 141*) ambapo kifungu cha 4 cha sheria hiyo kinarekebisha kwa madhumuni ya kuipatia Mahakama ya Rufani mamlaka ya kisheria kupitia maamuzi yake *that is to review its own decisions or order* pale ambapo ni lazima na muhimu kufanya hivyo. Mahakama ya Rufani kwa sasa inapitia maamuzi yake kwa kutumia Kanuni ya 66 ya Kanuni za Mahakama za Rufani za mwaka 2009 (*The Court of Appeals Rules, 2009*) jambo ambalo linaweza kusababisha mgogoro wa kisheria kwamba mamlaka hayo hayako katika Sheria Mama.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, Kanuni hizo zimetungwa chini ya Sheria ya Mamlaka ya Mahakama ya Rufaa, Sura ya 141 ambayo haelezi kuwa Mahakama ya Rufani ina mamlaka hayo. Mamlaka ya Mahakama ya Rufani kupitia uamuzi wake ni makubwa na ni muhimu yakawekwa kwenye sheria kuliko kuyaacha katika kanuni ambazo ni sheria ndogo kwa ajili ya utekelezaji bora wa mamlaka ya Mahakama ya Rufani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 (*The Economic and Organized Crimes Control Act, Cap. 200*). Marekebisho yanayopendekezwa ni kurekebisha kifungu cha 2 kwa lengo la kuboresha tafsiri ya neno '*document*' ili iwianishwe na ile iliyoko katika Sheria ya Ushahidi ambayo iliboresha tafsiri ya neno hilo kwa kutambua nyaraka za kielektroniki.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, katika Jedwali la Marekebisho na kwa kuzingatia ushauri wa Kamati ya Bunge ya Katiba, Sheria na Utawala tunapendekeza kuondoa tafsiri ya maneno '*lay members*' na '*judicial board*' kwa kuwa inapendekezwa kuwa Mahakama ya Rushwa Uhujumu Uchumi haitakuwa na Wazee wa Baraza wakati ikitekeleza majukumu yake na badala yake Jaji au Majaji wa Mahakama ndiyo waamue mashauri ya rushwa na uhujumu uchumi. Izingatiwe kuwa hata sasa maoni ya Wazee wa Baraza hayamfungi Jaji wakati akitoa hukumu yake. Pia, masuala yatakayoamuliwa ni ya kitaaluma zaidi na imeonekana kuwa hakuna sababu ya Wazee hao kuwepo.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile tafsiri ya maneno '*corruption offence*' imeongezwa kwa kuwa maneno hayo yametumika katika sheria hii kutokana na marekebisho yanayopendekezwa katika Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 8 ya Muswada inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 3 cha sheria kwa kuweka masharti kuhusu kuanzishwa Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi katika Mahakama Kuu ya Tanzania. Inapendekezwa kuwa Divisheni hiyo itakuwa

maalum kwa ajili ya kusikiliza na kuamua mashauri yanayohusiana na makosa ya rushwa na uhujumu uchumi. Kwa sasa Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 imeanzisha Mahakama ya Makosa ya Uhujumu Uchumi. Hata hivyo, sheria hii inaelekeza kuwa Mahakama ya Makosa ya Uhujumu Uchumi ni Mahakama Kuu ya Tanzania pale inapoketi kusikiliza makosa ya uhujumu uchumi ambayo yameainishwa katika Jedwali la Kwanza la sheria hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, changamoto zilizojitokeza katika utekelezaji wa sheria hii ni pamoja na ukweli kuwa Majaji wanaosikiliza makosa ya uhujumu uchumi ndiyo hao hao wanaosikiliza pia mashauri mengine ya jinai, madai, kikatiba pamoja na maombi mbalimbali yanayofunguliwa Mahakama Kuu ya Tanzania. Hivyo, uendeshaji na usikilizwaji wa kesi za uhujumu uchumi unakuwa hauna tofauti na kesi nyingine. Pia makosa ya rushwa pamoja na baadhi ya makosa makubwa ambayo kimsingi ni ya uhujumu uchumi, bado hayajaainishwa katika Jedwali la Kwanza la Sheria hii na hivyo kufunguliwa kama makosa ya kawaida. Baadhi ya makosa hayo ni makosa ya kutakatisha fedha haramu, ugaidi, kujihusisha na madawa ya kulevyo na mengineyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kutokana na changamoto hizo na ili kutekeleza ahadi ya Serikali ya kuanzisha Mahakama Maalum kwa ajali ya kushughulikia makosa ya rushwa yaani ufisadi na uhujumu uchumi, imeonekana kuwa kuna umuhimu wa kuirekebisha sheria hii kwa lengo la kuanzisha Divisheni Maalum ya Mahakama Kuu ambayo itakuwa na Majaji pamoja na watumishi wengine ambao wanahusika moja moja na kesi za rushwa na uhujumu uchumi tu. Hatua hii itawezesha kesi za makosa ya rushwa na uhujumu uchumi kusikilizwa kwa urahisi, kwa ufanisi na kwa haraka. Hivyo, Jedwali la Kwanza linaloainisha makosa ya rushwa na uhujumu uchumi linapendekezwa kurekebisha kwa kuongeza makosa ya rushwa na uhujumu uchumi kama nitakavyoainisha katika maelezo haya mbele ya Bunge lako Tukufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, inapendekezwa kuwa, pale ambapo makosa ya rushwa na uhujumu uchumi yanapohusisha thamani ya fedha (*monetary value*) basi makosa yatakayofunguliwa katika Mahakama Kuu, Divisheni ya Rushwa na Uhujumu Uchumi yawe ni yale ambayo thamani yake haipunguwi shilingi bilioni moja. Lengo la kuweka ukomo huo kwa baadhi ya makosa yanayoweza kufunguliwa katika Mahakama hiyo ni kuiwezesha Divisheni ya Makosa Rushwa na Uhujumu Uchumi kujikita katika kusikiliza makosa makubwa ya rushwa na uhujumu uchumi na kuacha makosa madogo yasiyofikia thamani hiyo kuendelea kusikilizwa na kushughulikiwa katika Mahakama za Wilaya, Mahakama za Hakimu Mkazi au Mahakama Kuu. Pia utaratibu huu utasaidia na kuiwezesha Divisheni hiyo kutekeleza majukumu yake kwa kusikiliza makosa ya rushwa na uhujumu uchumi haraka na kwa ufanisi ipasavyo na pia kupunguza msongamano wa mashauri katika divisheni ya makosa ya rushwa na uhujumu uchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, mbali na makosa ya rushwa na uhujumu uchumi yanayofikisha thamani hiyo ya fedha, Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi itasikiliza makosa mengine ya rushwa na uhujumu uchumi yaliyoainishwa kwenye Jedwali la Kwanza bila kujali thamani yake na pia kwa kuwa ni vigumu kuyawekea thamani kutokana na uasili wake kwa namna yanavyotendeka. Aidha, kwa mujibu wa kifungu cha 3(3)(c) kinachopendekezwa katika Ibara hiyo ya 8 ya Muswada, Mahakama hiyo itasikiliza mashauri mengine yatakayofunguliwa kwa masharti ya sheria hiyo ikiwemo masharti ya kifungu cha 12(4) kinachoelekeza kuwa Mkurugenzi wa Mashtaka anaweza kutoa hati kwamba kwa maslahi ya umma shauri lisikilizwe na Mahakama hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa Muswada huu unapendekeza kuanzisha Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi, Ibara ya 9 ya Muswada inapendekeza kurekebisha kifungu cha 29 cha sheria hiyo kwa kufuta neno '*High court sitting as the Economic Crimes Court*' yaliyoko katika kifungu kidogo cha (3) na kuweka badala yake maneno '*Corruption And Economic Crimes Division of the High Court*' na pia kufuta maneno '*High court*' yaliyoko katika vifungu vidogo vya (7) na (8) na kuweka badala yake neno '*Court*' ili kuendana na mapendekezo yaliyopo katika Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine yanayopendekezwa katika sheria hii yako katika Ibara ya 10 ya Muswada. Inapendekezwa kuwa kifungu cha 36(5) cha Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi kinachoweka masharti kuhusu dhamana kifanyiwe marekebisho kwa lengo la kuboresha masharti ya kutoa dhamana pale kosa ambalo mshtakiwa ameshtakiwa nalo Mahakama lipohusisha fedha au mali ambayo thamani yake inazidi shilingi milioni kumi.

Sheria ilivyo sasa inaelekeza kuwa moja ya masharti ya dhamana kwa kosa kama hilo iwe ni kumtaka mshtakiwa kutoa fedha taslimu yaani *cash deposit* inayolingana na nusu ya thamani ya mali ya kosa husika na kwamba thamani ya nusu inayobakia itolewe kwa njia ya *bond*. Hii inamaanisha kuwa mshtakiwa ambaye hana fedha taslimu lakini ana mali yenye thamani ya fedha taslimu inayotakiwa hawezi kupata dhamana.

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada unapendekeza kuwa masharti hayo yaboreshwe ili pale mshtakiwa anapokuwa hana fedha taslimu na ana mali yenye thamani ya fedha taslimu inayotakiwa Mahakamani basi aruhusiwe kutoa mali hiyo na kwamba iwapo mali hiyo haihamishiki basi hati au ushahidi unaothibitisha umiliki wa mali hiyo utolewe Mahakamani. Mbali na kumwezesha mtu huyo kupata dhamana ambayo kimsingi ni haki yake, lengo la marekebisho haya ni kuwianisha masharti ya sheria hii na yale yaliyoko katika Sheria ya

Mwenendo wa Makosa ya Jinai, Sura ya 20, ambapo kifungu cha 148(5)(e) kinaweka masharti kama haya yanayopendekezwa katika Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 11 ya Muswada inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 53(1) cha Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi kinachoweka masharti kuhusu ulinzi wa mashahidi yaani *witness protection*. Kwa sasa kifungu hicho kinaelekeza kuwa inapoonekana kuwa kuna uwezekano wa kesi kuingiliwa kwa kutishia kumdhuru shahidi, basi Inspekta Jenerali wa Polisi kwa kushauriana na Mkurugenzi wa Mashtaka waweke utaratibu wa kuhakikisha usalama wa shahidi huyo pamoja na familia yake. Kwa kuwa sasa hivi Bunge limetunga Sheria ya Usalama wa Watoa Taarifa na Mashahidi, Sura ya 446 yaani *Whistleblower and Witness Protection Act, Cap. 446* ambayo inaweka utaratibu unaojitosheleza kuhusu usalama wa mashahidi, Muswada unapendekeza kuwa masharti yanayohusu usalama wa mashahidi yaliyomo katika Sheria ya Usalama wa Watoa Taarifa na Mashahidi, Sura 446 (*The Whistleblower and Witness Protection Act, Cap. 446*) yatumike pia katika masuala yanayohusiana na usalama wa mashahidi chini ya Sheria ya Uhujumu Uchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, hatua hii itasaidia usalama wa mashahidi wa kesi za makosa ya rushwa na uhujumu uchumi na hivyo kuwezesha mashahidi hao kutoa ushahidi wao bila woga. Ikumbukwe kuwa kesi hizi zinahusisha watu wenye fedha na makosa haya yanafanyika kwa kupanga yaani *organized crime*. Hivyo, Serikali ina wajibu wa kuhakikisha usalama wa mashahidi hao unatolewa ipasavyo na huu ndio msingi wa marekebisho yanayopendekezwa katika kifungu hicho cha 53.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 12 ya Muswada inapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 59A ili kuweka masharti ya kuzuia sheria zinazohusu ufilisi au maamuzi ya kufilisi kampuni kutumika kwa mali ambayo inachunguzwa chini ya Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi. Marekebisho hayo yanalenga kukabili vitendo vya watu au kampuni kujifilisisha pindi uchunguzi unavyoanza dhidi yao na pia kuhakikisha kuwa mali zote zinazohusika na kosa linalochunguzwa au linaloendelea Mahakamani, inaendelea kuwepo hadi uchunguzi au kesi husika itakapohitimishwa. Hatua hii itaiwezesha Serikali kutaifisha mali hiyo pindi kesi husika itakapokamilika na ikathibitika kuwa ina uhusiano wa kosa la rushwa na uhujumu uchumi lililothibitishwa Mahakamani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 13 ya Muswada inarekebisha kifungu cha 60 kinachoweka masharti kuhusu adhabu ya makosa ya rushwa na uhujumu uchumi. Mapendekezo yanayopendekezwa ni kuweka masharti kwamba mshtakiwa ambaye ni mtoto aadhibiwe kwa mujibu wa Sheria ya Mtoto, Sura ya 13 (*The Law of the Child Act, Cap. 13*) badala ya Sheria ya watoto ya Vijana Wadogo (*The Children and Young Persons Act*) inayotajwa

kwenye Sheria ya Uhujumu Uchumi kwa kuwa sheria hiyo ilishafutwa na Sheria ya Mtoto mnamo mwaka 2009.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine yanayopendekezwa katika kifungu hicho cha 60 ni kwamba adhabu kwa makosa ya rushwa na uhujumu uchumi chini ya sheria hii iwe ni kifungo gerezani kisichopungua miaka 20 na kisichozidi miaka 30 au vyote kwa pamoja na hatua nyinginezo za kijinai (*penal measures*) ikiwa ni pamoja na kutaifisha mali zilizopatikana kutokana na makosa hayo. Kwa sasa adhabu kwa makosa ya uhujumu uchumi ni kifungo kisichozidi miaka kumi na tano (*not exceeding fifteen years*). Maneno hayo *not exceeding fifteen years* yanayotumika katika sheria ya sasa yanaipatia Mahakama mamlaka ya kutoa adhabu ndogo zaidi ili mradi tu adhabu hiyo haizidi miaka kumi na tano. Imeonekana kuwa adhabu hiyo iliyopo kwenye sheria ya sasa ni ndogo ikilinganishwa na uzito wa makosa ya rushwa na uhujumu uchumi yanayopendekezwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, inapendekezwa adhabu hiyo iongezwe kama ilivyoielezwa hapo juu. Iwapo sheria inayoanzisha kosa inatoa adhabu kubwa kuliko adhabu inayotajwa katika Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi, basi adhabu itakayotolewa na Mahakama itakuwa ile iliyoko kwenye sheria inayoanzisha kosa husika. Kwa ujumla hatua hii ni njia mojawapo ya kuwafanya watu waogope kutenda makosa ya rushwa na uhujumu uchumi yaani *deterrence measure* na pia kuhakikisha kuwa mhalifu hanufaiki na uhalifu alioutenda kwa kutaifisha mali zilizopatikana kwa njia ya rushwa, ufisadi na uhujumu uchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 14 ya Muswada inapendekeza marekebisho ya kuongeza kipya cha 63A ili kumwezesha Jaji Mkuu kutunga Kanuni kwa ajili ya utekelezaji bora wa majukumu ya Mahakama Kuu, Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi ikiwemo Kanuni kuhusu uandaaji na uwasilishwaji wa taarifa, usikilizwaji wa awali yaani *committal proceedings* na *preliminary hearing*, kuita mashahidi na majukumu ya Msajili. Marekebisho haya yataiwezesha Mahakama kujipangia utaratibu kuhusu utekelezaji wa mambo hayo kuliko kuyataja moja kwa moja kwenye sheria kwa kuwa yanahusu uendeshaji wa masuala ya Mahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine katika Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 yanapendekezwa kufanyika katika kifungu cha 66 kama inayoonekana katika Ibara ya 15 ya Muswada kwa lengo la kuweka masharti ya mpito kuhusu hatma ya mashauri yaliyofunguliwa katika Mahakama ya Makosa ya Uhujumu Uchumi baada ya kuanzisha kwa Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu uchumi. Inapendekezwa kuwa mashauri yote yaliyokuwa yamefunguliwa, kusikilizwa au yaliyokuwa yakisubiri kufanyiwa maamuzi chini ya sheria hii kabla ya kufanyiwa marekebisho yaendeleo

kusikilizwa na kukamilishwa au kuhitimishwa kwa utaratibu ule ule uliokuwepo kabla ya marekebisho haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho ya mwisho katika sheria hii yanapendekezwa kufanyika katika Jedwali la Kwanza kama inavyoonekana katika Ibara ya 16 ya Muswada pamoja Jedwali la Marekebisho kwa lengo la kuboresha maudhui ya makosa yaliyokuwepo na pia kuainisha makosa mengine yatashughulikiwa chini ya sheria hii. Marekebisho yaliyofanyika katika Ibara hiyo ya 16 kupitia Jedwali la Marekebisho ni kuboresha maelezo ya pembeni yaani *marginal notes* kwa kuanisha kosa au makosa yanayohusiana na rushwa na uhujumu uchumi na siyo kutaja sheria kama ilivyokuwa katika Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa ujumla makosa yanayopendekezwa kuongezwa katika Jedwali la Kwanza la sheria hii ili yawe makosa ya rushwa na uhujumu uchumi na ambayo yatasikilizwa na Mahakama Kuu, Divisheni ya Rushwa na Uhujumu Uchumi ni pamoja na:-

(i) Makosa chini ya Sheria ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa;

(ii) Makosa chini ya vifungu vya 12, 17 na 20 vya Sheria ya Kuzuia Utakatishaji wa Fedha Haramu;

(iii) Makosa chini ya vifungu vya 15, 16 na 23 vya Sheria ya Kudhibiti Madawa ya Kulevya;

(iv) Makosa chini ya Sheria ya Kuzuia Ugaidi;

(v) Makosa chini ya Sheria ya Bahari na Eneo la Kiuchumi (*The Territorial Sea and Exclusive Economic Zone*);

KUHUSU UTARATIBU

MHE. KHALFAN H. AESHI: Kuhusu utaratibu.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuna mtu amesimama kuhusu utaratibu.

MHE. KHALFAN H. AESHI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nitumie Kanuni ya 68(1)...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu Serikali tafadhali naomba ukae.

MHE. KHALFAN H. AESHI: Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nitumie Kanuni ya 68(1) kuhusu utaratibu.

Mheshimiwa Naibu Spika, anachokisoma AG hapo sisi hatuna! Kwa hiyo, nilitaka tupate mwongozo wako tunaendelea kumsikiliza bila sisi kuwa na hicho anachokisoma?

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, Mheshimiwa Aeshi Halaly amesimama na kusema maneno kuhusu utaratibu kwa mujibu wa Kanuni ya 68(1). Kwa kawaida ukitumia Kanuni hii ya 68(1) unapaswa utaje Kanuni iliyovunjwa. Kwa kuwa Mheshimiwa Mbunge amelileta hilo na ni kweli hiyo taarifa anayosoma Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali hatuna lakini nimeambiwa inatolewa nakala na tutaletewa muda si mrefu ndiyo maana nikamruhusu aendele. Nadhani tukubaliane aendele lakini hizo nakala zinakuja labda sasa niwatake Makatibu wazilete haraka ili tuweze kuzifuatilia wakati akisoma. Mwanasheria Mkuu wa Serikali endelea.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, makosa mengine yanayopendekezwa kushughulikiwa chini ya sheria hii ni:-

(vi) Makosa chini ya kifungu cha 18 cha Sheria ya Mamlaka ya Uvuvi katika Bahari Kuu, Sura ya 388;

(vii) Makosa chini ya vifungu vya 18 na 114 vya Sheria ya Madini, Sura 123;

(viii) Makosa chini ya vifungu vya 11, 13, 14 na 72 vya Sheria ya Nishati ya Atomic, Sura ya 188;

(ix) Makosa chini ya vifungu 32 na 76 vya Sheria ya Kudhibiti Chakula na Dawa Tanzania, Sura 219;

(x) Makosa chini ya vifungu vya 23 na 24 vya Sheria ya Uwazi na Uwajibikaji katika Sekta ya Ugaduaji, Sura 447;

(xi) Makosa chini ya vifungu vya 20, 21 na 45 vya Sheria ya Udhhibiti wa Silaha na Risasi;

(xii) Makosa chini ya Sheria the *Armaments Control*, Sura 246;

(xiii) Makosa chini ya vifungu vya 86 na 89 vya Sheria ya Mimitu, Sura 323;

(xiv) Makosa chini ya vifungu vya 239 na 240 vya Sheria ya Mafuta, Sura 392;

(xv) Makosa chini kifungu cha 21 cha Sheria ya Udhhibiti wa Mapato ya Gesi na Mafuta;

(xvi) Makosa chini ya vifungu vya 6, 7, 8, 9 10, 11, 12, na 19 vya Sheria ya Makosa ya Mtandao; Sura 443;

(xvii) Makosa chini ya vifungu vya 120, 122, 123 na 124 vya Sheria ya Mawasiliano kwa njia ya Kielektroniki na Posta;

(xviii) Makosa chini ya vifungu vya 66, 96, na 194A, 284A, na 318A vya Sheria ya Kanuni za Adhabu; na

(xix) Makosa chini ya kifungu cha 16 cha Sheria ya Ulinzi kwa Watoa Taarifa na Mashahidi, Sura 446.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Usimamiaji Haki na Matumizi ya Sheria, Sura 358 (*Judicature and Application of Laws Act, Cap. 358*). Ibara ya 18 ya Muswada inapendekeza kuongeza kifungu kipyua cha 4A ili kumwezesha Jaji Mkuu wa Tanzania baada ya kushauriana na Rais kuanzisha Divisheni za Mahakama Kuu pale itakapohitajika kwa lengo la kuimarisha utekelezaji wa majukumu maalum ya kimahakama kwa urahisi, ufanisi na kwa uharaka.

Mheshimiwa Naibu Spika, umuhimu wa Jaji Mkuu kufanya mashauriano na Mheshimiwa Rais kabla ya kuanzisha Divisheni ya Mahakama ni kuwezesha Serikali kujiridhisha kama Divisheni inayokusudiwa kuanzishwa inakidhi matakwa ya kisera pale inapohitajika. Pia uanzishwaji wa Divisheni za Mahakama unaenda sambamba na uhitaji wa rasilimali fedha ili kukidhi mahitaji mbalimbali ya msingi ya Divisheni ikiwemo majengo, vitendea kazi, mishahara ya watumishi na miundombinu mingine. Kwa hali hiyo, mchakato wa uanzishaji wa Divisheni hizo za Mahakama, ukimhusisha Mheshimiwa Rais katika hatua za awali, inakuwa rahisi kwa Serikali kujipanga na kutenga bajeti kwa ajili hiyo.

Mashauriano kati ya Jaji Mkuu na Mheshimiwa Rais kuhusu kuanzishwa kwa Divisheni ya Mahakama hayawezi kuonekana kama ni kuingilia uhuru wa Mahakama kwa sababu hatua hiyo haihusiani na masuala ya kiutendaji yaani *operational matters* katika kutoa haki au kuamua kesi. Ibara ya 107B ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya 1977, imeweka bayana kwamba katika kutekeleza mamlaka ya utoaji haki, Mahakama zote zitakuwa huru na zitalazimika kuzingatia tu masharti ya Katiba na yale ya sheria ya nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, ipo mifano mbalimbali inayoainisha masuala ya mashauriano kati ya Rais na mihimili mingine ya dola. Ibara ya 88 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 inaweka masharti kuhusu uanzishwaji wa Sekretarieti ya Bunge. Hata hivyo, Ibara ndogo ya (1) inaweka bayana kwamba Sekretarieti hiyo ya Bunge itakuwa na nafasi na madaraka katika utumishi wa Serikali kama itakavyoagizwa na Rais. Maneno kama itakavyoagizwa na Rais hayawezi kutafsiriwa kwamba yanaingilia uhuru wa muhimili wa Bunge. Pia ukiacha Divisheni ya Biashara, Divisheni nyingine za Mahakama Kuu ambazo ni Divisheni ya Kazi na Divisheni ya Ardhi zilianza kufanya kazi baada ya kuwa zimetambuliwa katika sheria. Katika mchakato wa kutunga sheria hizo, Serikali ilipata nafasi ya kutoa mwongozo kwa masuala ya kisera na pia kuzipanga bajeti kwa ajili ya utekelezaji bora wa Divisheni hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho yanayopendekezwa katika sehemu hii yanatoa mamlaka ya kisheria yaani *jurisdiction* kwa Divisheni zitakazoanzishwa na kumpa Jaji Mkuu mamlaka ya kutunga Kanuni za utekelezaji wa majukumu ya Divisheni zitakazoanzishwa kwa mujibu wa sheria hii. Pia inapendekezwa kuwa Jaji Mkuu awe na mamlaka ya kuanzisha masijala na masijala ndogo za Mahakama Kuu kwa kadri ya uhitaji utakavyojitokeza. Marekebisho haya yanakusudiwa kurahisisha uanzishaji wa Divisheni kwa kadri ya uhitaji utakavyojitokeza katika utekelezaji wa majukumu maalum ya Mahakama ili kuwezesha Mahakama kutekeleza majuku yake kwa ufanisi ipasavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tano, inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mahakama za Mahakimu, Sura ya 11 (*The Magistrates' Courts Act*). Ibara ya 20 ya Muswada inapendekeza kuwa kifungu cha 18 cha sheria hiyo kirekebishwe kwa kuongeza ukomo wa mamlaka ya kifedha (*pecuniary jurisdiction*) kuhusu mashauri ya madai yanayofunguliwa katika Mahakama ya Mwanzo, Mahakama ya Wilaya na Mahakama ya Hakimu Mkazi kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Mahakama ya Mwanzo iwe na mamlaka ya kusikiliza kesi zenye thamani isiyozidi shilingi milioni 50 kwa mali inayohamishika na isiyozidi shilingi milioni 30 kwa mali isiyohamishika. Kwa sasa Mahakama hiyo inasikiliza mashauri ya madai ambayo thamani yake haizidi shilingi milioni tano kwa mali inayohamishika na isiyozidi shilingi milioni tatu kwa mali isiyohamishika.

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, Mahakama za Wilaya na Mahakama za Hakimu Mkazi ziwe na mamlaka ya kusikiliza kesi zenye thamani isiyozidi shilingi milioni 300 kwa mali inayohamishika na isiyozidi milioni 200 kwa mali isiyohamishika, badala ya shilingi milioni 150 kwa mali inayohamishika na isiyozidi shilingi milioni 100 kwa mali isiyohamishika kama inavyotajwa kwenye sheria ya sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, viwango hivyo vinavyotajwa kwenye sheria ya sasa vimepitwa na wakati na hivyo kuna umuhimu wa kuvirekebisha kama inavyopendekezwa kwenye Muswada. Marekebisho haya yatawezesha haki kupatikana zaidi karibu na wananchi kwa kuwa Mahakama hizo ndizo ziko karibu zaidi na wananchi kuliko Mahakama Kuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Sita na ya mwisho katika Muswada huu, inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Rufaa za Kodi, Sura ya 408 (*The Tax Revenue Appeals, Cap. 408*) ambapo, kifungu cha nne (4) kinarekebishwa katika kifungu kidogo cha (2)(c) kwa kuongeza idadi ya Wajumbe wa Bodi kutoka wanne hadi kufikia wajumbe 12 kama inavyoonekana katika Ibara ya 24 ya Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo la marekebisho haya ni kuharakisha utoaji uamuzi wa rufaa za kodi. Hii itawezesha pia Serikali pale inapokuwa imeshinda kesi kupata mapato yake mapema kutokana na uamuzi wa rufaa za kodi kutolewa mapema haraka na kwa ufanisi haraka. Mapendekezo mengine katika sheria hii yanalenga kuweka masharti ya sifa za kitaaluma kwa Wajumbe wa Bodi ambapo kwa sasa Mjumbe wa Bodi atatakiwa, pamoja na mambo mengine kuwa na taaluma ya sheria au ya masuala ya kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 25 ya Muswada inapendekeza kurekebisha Kifungu cha 6(1) cha sheria hiyo kwa ajili ya kupanua wigo wa maafisa ambao miongoni mwao Waziri atamteua Katibu wa Bodi. Kwa mujibu wa mapendekezo hayo, Katibu wa Bodi atateuliwa kutoka miongoni mwa Maafisa Waandamizi wa Mahakama au Afisa Sheria kutoka Serikalini au sekta binafsi.

Mheshimiwa Naibu Spika, mapendekezo ya marekebisho katika kifungu cha nane (8) kama yanavyoonekana katika Ibara ya 26 ya Muswada, yana lengo la kuongeza idadi ya Makamu Wenyeviti wa Bodi kutoka wawili kuwa watatu na idadi ya Wajumbe wa Bodi kutoka wanne kufikia hadi wajumbe 10. Pia, ibara hiyo inaboresha sifa za Mwenyekiti wa Bodi. Kwa mujibu wa mapendekezo haya, Mwenyekiti wa Bodi atatakiwa awe ni mtu aliyewahi kuwa Jaji au mtu mwenye sifa ya kuteuliwa katika nafasi ya juu katika Mahakama ya Tanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 27 ya Muswada inarekebisha kifungu cha 10(1) cha sheria kwa lengo la kupanua wigo wa maafisa ambao miongoni mwao Msajili wa Baraza atateuliwa. Kwa mujibu wa pendekezo hili, msajili atateuliwa kutoka miongoni mwa Maafisa Waandamizi wa Mahakama na Afisa Sheria. Mwisho, Ibara ya 28 inarekebisha kifungu cha 25(1) cha sheria hiyo ili kumwezesha mtu ambaye hajaridhishwa na uamuzi wa hukumu chini ya sheria hii kukata rufaa dhidi ya uamuzi na hukumu hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo hayo, nakushukuru tena kwa kunipatia nafasi ya kuwasilisha maelezo kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) Act of 2016*) na naomba Bunge lako Tukufu liujadili na kuupitisha katika hatua ya Kusomwa kwa Mara ya Pili na Mara ya Tatu ili hatimaye marekebisho husika yawe sehemu ya sheria za nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja. (*Makofi*)

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)

NAIBU SPIKA: Hoja ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali imeungwa mkono, tutaendelea na taratibu nyingine baadaye. Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria!

TAARIFA YA MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI WA MWAKA 2016, THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS) ACT, 2016 KAMA ILIVYOSOMWA BUNGENI

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA – MWENYEKITI WA KAMATI YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, naomba nimshukuru Mwenyezi Mungu kwa kunijalia afya njema na kuweza kusimama mbele ya Bunge lako hili Tukufu kwa ajili ya kusoma marekebisho ya sheria hizi kwa mujibu wa Miswada iliyotolewa ndani ya Bunge lako hili Tukufu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kwanza nianze kwa kuwapongeza Kamati ya Katiba na Sheria kwa kushirikiana na wadau mbalimbali waliofika mbele ya Kamati yetu kwa kufanya kazi nzito ya kizalendo ambayo ilihitaji muda mrefu lakini kwa uweledi, wachapakazi hawa waliweza kuifanya ndani ya muda mfupi. Mbele yako hapa ninayo Miswada miwili ambayo imebeba marekebisho ya sheria 26 na kwa kuwa muda hautanitoshia, nitaomba yale yote ambayo nitakuwa nimeyasoma na yale ambayo sijayasoma yaingie kwenye *Hansard*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86(5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016, naomba kuwasilisha maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (*The Written Laws (Miscellaneous) Amendments*) Na. 1 ya Mwaka 2016.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 84(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilipokea Muswada huu tarehe 3 Juni, 2016 na Mwanasheria Mkuu wa Serikali aliwasilisha taarifa kuhusu madhumuni ya kufanya marekebisho kwenye sheria mbalimbali zilizoainishwa kwenye Muswada huu katika Ofisi za Bunge hapa Dodoma mnamo tarehe 8 Juni, 2016. Kwa maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika sheria tano kwa lengo la kuondoa upungufu uliobainika wakati wa utekelezaji wa sheria hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho ni pamoja na Sheria ya Mamlaka ya Mahakama ya Rufaa, Sura ya 141; Sheria ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200; Sheria ya Usimamiaji Haki na Matumizi ya

Sheria, Sura ya 358; pamoja na Sheria ya Mahakama ya Mahakimu, Sura ya 11 na Sheria ya Rufaa za Kodi Sura ya 408.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 84(2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati kwa kusaidiana na Ofisi ya Katibu wa Bunge iliwasiliana na kutoa matangazo katika vyombo vya habari na kuwaalika wadau mbalimbali ili waweze kufika mbele ya Kamati na kutoa maoni yao kuhusu Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru wadau wote ambao kwa nyakati zao tofauti waliwasilisha maoni yao mbele ya Kamati; wadau hao ni pamoja na Mahakama (*Judiciary*), Chama cha Wanasheria Tanganyika (*Tanganyika Law Society*), Kituo Cha Sheria na Haki za Binadamu (*Legal and Human Rights Centre*), Sekretarieti ya Msaada wa Sheria, Wizara ya Katiba na Sheria, Chama cha Wanasheria Wanawake Tanzania (*Tanzania Women Lawyers Association*), Wenyeviti wa Kamati za Kudumu za Bunge za Viwanda, Biashara na Mazingira na Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama.

Mheshimiwa Naibu Spika, maoni ya Kamati. Kamati ya Katiba na Sheria inapenda kuwasilisha katika Bunge lako hili Tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na uchambuzi wa Wajumbe wa Kamati na wajumbe waalikwa katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada kwa kushirikiana na Idara ya Kamati ya Bunge, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mambo ya Sheria ya Bunge chini ya Ofisi ya Bunge, na ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, maelezo ya jumla ya Muswada. Muswada huu unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria tano kama zilivyoainishwa kwenye taarifa hii hapo juu kwa lengo la kuondoa upungufu ambao umejitokeza katika sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya vifungu. Kamati inaipongeza Serikali kwa kubainisha upungufu huo na kuuwasilisha kwenye Bunge lako Tukufu ili ufanyiwe marekebisho kwa lengo la kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa sheria husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, uchambuzi wa Miswada; Sehemu ya Kwanza ya Muswada. Muswada huu umegawanyika katika sehemu sita ambapo Sehemu ya Kwanza inahusu masharti ya utangulizi ambayo yanajumuisha jina la Muswada na namna ambavyo sheria zinazopendekezwa kurekebishwa na zitakavyorekebishwa ndani ya Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Pili ya Muswada inafanyia marekebisho Sheria ya Mamlaka ya Mahakama ya Rufaa, Sura ya 141, ambapo kifungu cha nne (4) kinarekebishwa kwa madhumuni ya kuipa Mahakama ya Rufaa mamlaka ya kisheria ya kupitia upya maamuzi yake ya awali pale

ambapo ni lazima na ni muhimu kufanya hivyo. Kabla ya mapendekezo ya marekebisho haya, Mahakama ya Rufaa imekuwa inatekeleza mamlaka hayo kwa kupitia maamuzi ya Mahakama na Kanuni za Mahakama ya Rufaa za Mwaka 2009.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati imechambua kifungu hiki na kukubaliana na maoni yaliyotolewa na wadau, kwani yanatoa ufafanuzi kuhusu namna bora ya Mahakama ya Rufani inavyoweza kutumia mamlaka iliyopewa kwa mujibu wa sheria kupitia maamuzi yake pale ambapo ni lazima na ni muhimu kufanya hivyo. Vilevile Kamati imeona kuwa ni vyema kifungu cha nne (4) kitamke ukomo wa muda ambao Mahakama ya Rufaa inaweza kupitia maamuzi yake yenyewe. Aidha, Kamati inashauri kuongezwa kwa kifungu cha 6(8) ambacho kitasomeka kama ifuatavyo:

“No appeal or application for revision by any party shall lie against or be made in respect of any preliminary or interlocutory decision or order of the High Court unless such decision or order has the effect of finally determining the criminal charge.”

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada huu inapendekeza kuifanyia marekebisho Sheria ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 kwa lengo la kuanzisha Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi itakayokuwa na mamlaka ya kusikiliza na kuamua mashauri yanayohusiana na makosa ya rushwa na uhujumu uchumi ambayo itakuwa ni mamlaka ya kusikiliza mashauri yenye thamani isiyopungua shilingi bilioni moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu hii inaainisha marekebisho mengine katika sheria hii kuhusu muundo, mamlaka na namna ambavyo Mahakama hii itatekeleza majukumu yake. Hii ni pamoja na mamlaka ya Jaji Mkuu kutengeneza kanuni za makosa ya rushwa na uhujumu uchumi pamoja na masuala ya ufilisi.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile sehemu hii inaainisha masharti chini ya Sheria ya Usalama wa Mashahidi, Sura ya 446 yanayopendekezwa yatumike katika masuala yanayohusiana na usalama wa mashahidi kwa kufanya marekebisho katika kifungu cha 53. Sehemu hii pia inapendekeza masuala mengine kuhusu utaratibu wa kuwafikisha watuhumiwa kwenye Mahakama hii, utoaji wa dhamana na adhabu pamoja na utaratibu wa kukata rufaa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inapendekeza kifungu hiki kitaje ukomo wa idadi ya Majaji watakaotumika katika Divisheni hii ya Mahakama na hoja ya kuanzisha Mabaraza maalum chini yake. Kamati imefanya uchambuzi na kujiridhisha kuwa ni vyema masuala hayo aachiwe Mheshimiwa Jaji Mkuu

aamue mwenyewe kwa kuzingatia mazingira yatakavyokuwa wakati wa utekelezaji wa majukumu ya Divisheni ya Mahakama husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, Kamati inashauri wasilisho la Serikali libaki kama lilivyo. Aidha, Kamati inaishauri Serikali kuweka mazingira mazuri ya utekelezaji wa majukumu ya Mahakama husika ili mashauri mengine yenye thamani ndogo ya fedha ambayo yanaweza kusikilizwa na Mahakama Kuu au Mahakama ya chini yaanze hapo ili kupunguza msongamano wa kesi katika Divisheni ya Mahakama hii Maalum. Hatua hii itaongeza ufanisi na uendeshaji wa haraka wa mashauri husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, wakati wa uchambuzi kuhusu sheria hii, ilibainika kuwa neno *corruption offences* limerudiwa kutafsiriwa na sheria hii wakati tayari neno hilo limetafsiriwa na Sheria ya Makosa ya Rushwa, Sura ya 329. Kuhusu muundo wa Mahakama, Kamati inashauri kwamba kusiwepo na Wazee wa Mahakama (*Lay Members*) kwa kuzingatia kuwa majukumu ya kusikiliza kesi kwenye Mahakama hii yanahitaji utaalam wa kisheria. Wazee wa Mabaraza wengi wao hawana uelewa wa sheria, hata hivyo maamuzi yao hayachukuliwi kama ni mwisho kwani ni Majaji peke yao ndiyo wenye mamlaka ya kufanya maamuzi bila kuzingatia maoni ya wazee hawa, kutokuwepo kwa wazee hawa vilevile kutasaidia kuokoa muda wa usikilizwaji wa mashauri ya mahakamani.

Mheshimiwa Naibu Spika, maoni ya Kamati kuhusu makosa yaliyoainishwa katika kifungu cha 3(3)(c) ni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaishauri Serikali kuhusu kufuta kifungu cha 217 cha Kanuni ya Adhabu kwa kuwa hakina mantiki yoyote ya kuwepo katika sheria hii. Aidha, kwa kuwa Serikali imeshindwa kueleza mantiki ya kuainisha makosa madogomadogo katika Sheria ya Madini na kufanya kuwa makosa chini ya sheria hii, Kamati inaitaka Serikali kuyabakiza makosa haya ya madini chini ya Sheria ya Madini na mamlaka zake kwa mujibu wa sheria husika ili kuondoa mazingira ya kuingilia haki za wachimbaji wadogowadogo wa madini wakati wa utekelezaji wa sheria hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kama yalivyoainishwa katika kifungu cha 53(1), kifungu kipyua cha 63A, marekebisho mengine katika Sheria ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 yanayopendekezwa kufanyika katika kifungu cha 66 na katika jedwali la kwanza. Hata hivyo, Kamati inashauri kifungu cha 3(3)(a) na (b), kifungu cha 59A, kifungu cha 60 na kifungu cha 14(c) vitazamwe kwa makini ili marekebisho ya sheria hii yawe katika mfumo mzuri wa utekelezaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada huu inafanyia marekebisho Sheria ya Usimamiaji Haki na Matumizi ya Sheria, Sura ya 358. Marekebisho haya yanapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 4A ili kumwezesha Jaji Mkuu kuanzisha Divisheni ya Mahakama Kuu pale itakapohitajika kwa lengo la kutekeleza majukumu mbalimbali ya kimahakama kama ilivyoamuliwa na Jaji Mkuu. Marekebisho yanayopendekezwa pia yanazipa nguvu divisheni zinazoanzishwa pale panapotokea kukinzana na sheria nyingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuleta rekebisho hili kwani linalenga kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa utoaji haki chini ya Mahakama. Hata hivyo, Kamati haioni mantiki ya Mheshimiwa Rais kuingilia mamlaka ya Jaji Mkuu katika kuanzisha Divisheni za Mahakama Kuu. Kwa hiyo, kamati imebaki na msimamo wake wa kuendelea kuitaka Serikali kuwa uhuru wa Mahakama usiingiliwe na mihimili mingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mantiki hiyo, ni vyema Jaji Mkuu akabaki na mamlaka yake ya kuunda Divisheni za Mahakama pasipo kuingiliwa na Mheshimiwa Rais, hivyo inapendekezwa kwamba kifungu hiki cha 4A kisomeke kama ifuatavyo: *“The Chief Justice may, by order published in the gazette...”* Sababu ni kuzingata dhana ya mgawanyo wa madaraka na uhuru wa Mahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa jarida la kimtandao la *Wikipedia*, tafsiri ya uhuru wa mahakama imeelezwa kama ifuatavyo:

“Judicial independence is the concept that the Judiciary needs to be kept away from other branches of Government. That is, courts should not be subject to improper influence from other branches of Government, or from private or partisan interests. Judicial independence is vital and important to the idea of separation of powers”

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa tafsiri hiyo rasmi ni kwamba, uhuru wa mahakama ni dhana kwamba mahakama inapaswa kutengwa na mihimili mingine ya dola. Hii ni kusema kwamba, Mahakama haipaswi kutegemea ushawishi usio sahihi kutoka mihimili mingine ya dola, sekta binafsi au maslahi binafsi. Uhuru wa Mahakama ni muhimu katika dhana ya mgawanyo wa madaraka.

Mheshimiwa Naibu Spika, aidha, kwa mujibu wa mwanafalsafa Montesque aliyeishi katika Karne ya 17 anaeleza kuwa:

“There can be no liberty if the Judiciary is not separated from the Legislature and the Executive. Where these powers (Legislative and Judiciary)

are joined, the life and liberty of the subjects would be exposed under arbitrary control because the Judge would be the Legislator. If the Executive and Judiciary powers are joined, the Judge might behave with violence and oppression."

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa tafsiri hiyo rasmi ni kwamba hakuwezi kuwa na haki kama Mahakama haijatanganihwa na mhimili wa Serikali. Pale mamlaka ya pande mbili hizi (utungaji wa sheria na utafsiri) zimeunganishwa, maisha na haki za watu katika jamii vitawekwa katika udhibiti ulio kinyume na haki kwani Jaji ndiye atakayekuwa mtunga sheria. Kama Mamlaka ya Serikali na Mahakama zitaunganishwa pamoja, Majaji wataenenda kwa namna ya ukiukaji wa sheria ulio kinyume na utendaji kazi wao.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mwongozo wa tafsiri hizo kuhusu dhana ya uhuru wa Mahakama, pamoja na maoni ya wadau kuhusu umuhimu wa kulinda uhuru wa Mahakama ili kuhakikisha haki inatendeka kwa kizazi cha sasa na cha baadaye, Kamati ya Katiba na Sheria pamoja na wadau inaitaka Serikali kutoingilia utendaji wa Mahakama ili chombo hiki kiwe huru katika utoaji haki nchini kwa kizazi cha sasa na vizazi vijavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada huu inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mahakama ya Mahakimu, Sura ya 11, ambapo kifungu cha 18(1) kinarekebishwa kwa lengo la kuongeza thamani ya mashauri ya madai yanayosikilizwa na Mahakama ya Mwanzo kutoka shilingi milioni tano na mashauri yanayohusu madai ya mali isiyohamishika kutoka shilingi milioni tatu hadi shilingi milioni 30, yaani kutoka milioni tano kwenda milioni 50 na kutoka milioni tatu hadi milioni 30.

Mheshimiwa Naibu Spika, Marekebisho mengine yamelenga kumpa Jaji Mkuu mamlaka ya kuongeza thamani ya mashauri yatakayoshughulikiwa na Mahakama ya Mwanzo kwa tangazo litakalopitishwa kwenye gazeti la Serikali. Vilevile, kifungu cha 19 kinapendekezwa kufanyiwa marekebisho ili kumpa Jaji Mkuu mamlaka ya kuandaa kanuni baada ya kushauriana na Waziri. Kabla ya mapendekezo haya, sheria inampa mamlaka Waziri kuandaa kanuni, hivyo kifungu kipya kinaweka masharti ya kumtaka Jaji Mkuu kushauriana na Waziri wakati wa kuandaa kanuni husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa upande wa Mahakama ya Hakimku Mkazi, kifungu cha 40 kinafanyiwa marekebisho ili kuongeza thamani ya mashauri ya madai ya mali isiyohamishika katika Mahakama ya Hakimku Mkazi kutoka kiwango cha shilingi milioni 150 na kuwa shilingi milioni 300 na kufuta neno milioni 100 lililopo katika kipengele cha (b) na kuwa shilingi milioni 200. Vilevile kifungu hiki kinarekebishwa ili kumpa Jaji Mkuu mamlaka ya kuongeza kiasi cha thamani

ambacho Mahakama ya Hakimu Mkazi itakuwa na mamlaka nacho kwa tangazo litakalochapishwa kwenye gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kwani yana lengo la kuongeza uwezo wa mamlaka ya kifedha ya Mahakama (*pecuniary judisdiction*) kwa Mahakama za Mwanzo na Wilaya kwa lengo la kuongeza ufanisi wa kupanua wigo wa utoaji haki nchini.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu marekebisho katika kifungu cha 19, Kamati inaitaka Serikali kuondoa mazingira yoyote ya kisheria yenye kuruhusu uhuru wa mahakama kuingiliwa na mihimili mingine. Kwa mantiki hiyo, ni vyema Jaji Mkuu akabaki na mamlaka yake ya kutunga kanuni bila kuingiliwa na Mheshimiwa Waziri. Kamati ilibaini kuwa dhana ya Jaji Mkuu kushauriana na Waziri inadhaniwa kukiuka kanuni za mgawanyo wa madaraka na kuingilia uhuru wa Mahakama, hivyo Kamati inakubaliana na pendekezo la wadau kwamba Jaji Mkuu atunge sheria baada ya kushauriana na Kamati ya Kanuni ya Mahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Sita ya Muswada huu inaifanyia marekebisho Sheria ya Rufaa ya Kodi, Sura ya 408 kwa kurekebisha kifungu cha 4(2)(c) ili kuongeza idadi ya Wajumbe wa Bodi kutoka wanne hadi kufikia 12 kwa lengo la kuharakisha utoaji wa maamuzi wa rufaa za kodi, hii ni pamoja na kuweka masharti kuwa wajumbe wa Bodi lazima wawe na taaluma ama ya sheria au masuala ya kodi.

Mheshimiwa Naibu Spika, maeneo mengine yanayofanyiwa marekebisho ni kifungu cha 8(2)(c) ambacho kinaongeza idadi ya Wajumbe wa Baraza la Kodi kufikia 10 kwa lengo la kuharakisha utoaji uamuzi wa rufaa za kodi. Aidha, kifungu kidogo cha 3(a) kinamwezesha Jaji Mstaafu kuteuliwa kuwa Mwenyekiti wa Baraza hili kwa kigezo cha uzoefu katika utoaji wa maamuzi na kifungu cha 3(b) kinaliwezesha Baraza kuwa na mjumbe Mwanasheria kwa lengo la kuharakisha mashauri.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile kifungu cha 10(1) kinarekebisha ili kupanua wigo wa maafisa ikiwemo uteuzi wa Msajili wa Baraza. Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kama yalivyo. Aidha, Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kuhusu uteuzi wa Katibu wa Bodi kutokana na unyeti wa nafasi yenyewe.

Maoni ya jumla kutokana na uchambuzi huo; Kamati inatoa maoni ya jumla ya kuzingatiwa kama ifuatavyo:-

Moja, Serikali iwe makini katika uanzishwaji wa Divisheni ya Mahakama Kuu ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi kwa kuzingatia maoni ya

wadau kuhusu misingi ya mgawanyo wa mamlaka, kuweka wazi ukomo wa idadi ya Majaji watakaohudumia katika Divisheni hii kupunguza aina ya makosa yasiyo ya lazima kulinda hadhi ya heshima ya Mahakama husika bila kuathiri utekelezaji wa Mahakama Kuu kwa ujumla ikiwa ni pamoja na kuondoa uwezekano wa kugandisha sheria mbalimbali wakati wa utekelezaji wa *Division* hii Maalum. Hii ni pamoja na kuona ulazima wa kuanzishwa Mabaraza chini ya Mahakama hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, mbili, Serikali ihakikishe inalinda na kuheshimu mgawanyo wa mamlaka baina yake ya mhimili ya Mahakama, kwa kutoingilia Mamlaka ya Jaji Mkuu katika utungaji wa kanuni za uundaji wa *Division* mbalimbali na utekelezaji wa majukumu mengine ya Kimahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, hatua hii itaendelea kukuza viwango vya utoaji haki na pia kulinda misingi ya utawala bora. Kwa mantiki hiyo, Kamati inashauri kuwa popote penye neno Rais au Waziri katika utekelezaji wa Mahakama chini ya Muswada huu ni vyema pafutwe haraka ili mhimili huu wa Mahakama uwe huru kutekeleza majukumu yake na utoaji haki nchini pasipo kuingiliwa na mihimili mingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, tatu, Serikali izingatie pamoja na masharti mengine muhimu, vigezo vya kitaaluma katika teuzi zitakazofanyika chini ya Sheria ya Rufaa ya Kodi kwa lengo la kuharakisha utoaji haki na kuongeza ufanisi wa Mahakama husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, nne, Serikali ichukue hatua za dhati katika kuziboresha Mahakama za Mwanzo ili ziweze kuendana na mantiki ya marekebisho yanayopendekezwa chini ya Muswada huu. Hii ni pamoja na kuongeza ujuzi na vitendea kazi vya kisasa kwa Mahakimu wa Mahakama zote za Mwanzo.

Mheshimiwa Naibu Spika, hitimisho, kwa mara nyingine tena naomba nishukuru sana kwa kutoa kibali ili Kamati ya Sheria iweze kuufanyia marekebisho Muswada huu Namba sita (6). Naomba niwatambue na kuwashukuru wadau wote walioshiriki katika mchakato huu; kwa namna ya kipekee naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria kama walivyoanishwa na naomba majina yao yaingie katika *Hansard*. Nawashukuru Watumishi wa Bunge hususan Katibu wa Bunge Dkt. Thomas Kashilillah, kwa namna ya kipekee kabisa alivyowezesha Kamati yetu ya Katiba na Sheria kuweza kujipanga katika kutekeleza jukumu hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, huu ni Muswada Namba sita (6). Naomba niendeleo na Muswada Namba saba (7)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati, Miswada hii itajadiliwa kwa muda tofauti na nadhani Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali amewasilisha Muswada mmoja pekee. Kwa hiyo, huu wa pili utauwasilisha baada ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali kupewa fursa ya kuwasilisha.

MHE. MOHAMED O. MCHENGERWA- MWENYEKITI WA KAMATI YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa fursa hiyo na nawashukuru Kamati ya Katiba na Sheria pamoja na wadau mbalimbali.

NAIBU SPIKA: Ahsante.

**TAARIFA YA MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU
YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA
MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI WA MWAKA 2016,
THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENTS)
ACT, 2016 KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI**

1.0 UTANGULIZI:

1.1 Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali [The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.1) Act of 2016.

1.2 Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 84 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilipokea Muswada huu tarehe 03 Juni, 2016 na Mwanasheria Mkuu wa Serikali aliwasilisha Taarifa kuhusu Madhumuni ya kufanya marekebisho kwenye Sheria mbalimbali zilizoainishwa kwenye Muswada huu katika Ofisi za Bunge, Dodoma mnamo tarehe 08 Juni, 2016. Kwa maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Muswada huu unakusudia kufanya marekebisho katika Sheria tano (5) kwa lengo la kuondoa mapungufu yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo.

1.3 Mheshimiwa Spika, Sheria zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho ni:

(i) *Sheria ya Mamlaka ya Mahakama ya Rufaa, Sura ya 141*

(ii) *Sheria ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200*

(iii) *Sheria ya Usimamiaji Haki na Matumizi ya Sheria, Sura ya 358 (JALA)*

(iv) *Sheria ya Mahakama ya Mahakimu, Sura ya 11*

(v) *Sheria ya Rufaa za Kodi, Sura ya 408*

1.4 Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 84 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016 Kamati kwa kusaidiana na Ofisi ya Katibu wa Bunge iliwasiliana na kutoa matangazo katika vyombo vya habari na kuwaalika Wadau mbalimbali ili waweze kufika mbele ya Kamati na kutoa maoni yao kuhusu Muswada huu.

1.5 Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru Wadau wote ambao, kwa nyakati tofauti, waliwasilisha maoni yao mbele ya Kamati. Wadau hao ni :-

(i) Mahakama (Judiciary);

(ii) Chama cha Wanasheria wa Tanganyika (Tanganyika Law Society);

(iii) Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu (Legal and Human Rights Centre);

(iv) Sekretarieti ya Msaada wa Sheria, Wizara ya Katiba na Sheria

(v) Chama cha Wanasheria Wanawake Tanzania (Tanzania Women Lawyers Association);

(vi) Wenyeviti wa Kamati za Kudumu za Bunge za Viwanda, Biashara na Mazingira na Kamati ya Mambo ya Nje, Ulinzi na Usalama

2.0 MAONI YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Katiba na Sheria inapenda kuwasilisha katika Bunge lako Tukufu maoni ya Kamati ambayo yametokana na uchambuzi wa Wajumbe wa Kamati na Wajumbe Waalikwa katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada kwa kushirikiana na Idara ya Kamati za Bunge, Ofisi ya Mshauri Mkuu wa Mambo ya Sheria ya Bunge chini ya Ofisi ya Bunge na ambayo kwa sehemu kubwa yamezingatiwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

2.1 Maelezo ya Jumla ya Muswada:

Mheshimiwa Spika, Muswada huu unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Tano (5) kama zilivyoanishwa kwenye Taarifa hii hapo juu kwa lengo la kuondoa mapungufu ambayo yamejitokeza katika Sheria hizo wakati wa utekelezaji wa baadhi ya vifungu. Kamati inaipongeza Serikali kwa kubainisha mapungufu hayo na kuyawasilisha kwenye Bunge lako Tukufu ili yafanyiwe Marekebisho kwa lengo la kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa Sheria husika.

2.2 Uchambuzi wa Muswada:

SEHEMU YA KWANZA YA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, Muswada huu umegawanyika katika sehemu Sita, ambapo Sehemu ya Kwanza inahusu masharti ya Utangulizi ambayo yanajumuisha, Jina la Muswada na namna ambavyo Sheria zinazopendekezwa kurekebishwa na zitakavyorekebishwa ndani ya Muswada huu.

SEHEMU YA PILI YA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya pili ya Muswada inafanyia Marekebisho Sheria ya Mamlaka ya Mahakama ya Rufaa, Sura ya 141, ambapo Kifungu cha 4 kinarekebishwa kwa madhumuni ya kuipa Mahakama ya Rufaa Mamlaka ya kisheria ya kupitia upya maamuzi yake ya awali pale ambapo ni lazima na muhimu kufanya hivyo. Kabla ya mapendekezo ya marekebisho haya, Mahakama ya Rufaa imekuwa inatekeleza Mamlaka hayo kwa kupitia maamuzi ya Mahakama na Kanuni za Mahakama ya Rufaa za Mwaka 2009.

Mheshimiwa Spika, Kamati imechambua kifungu hiki na kukubaliana na maoni yaliyotolewa na Wadau, kwani yanatoa ufafanuzi kuhusu namna bora ya Mahakama ya Rufani inavyoweza kutumia mamlaka iliyopewa kwa mujibu wa Sheria kupitia maamuzi yake pale ambapo ni lazima na muhimu kufanya hivyo.

Vile vile, Kamati imeona kuwa ni vema Kifungu hiki cha 4 kitamke ukomo wa muda ambao Mahakama ya Rufaa inaweza kupitia maamuzi yake yenyewe. Aidha, Kamati inashauri kuongezwa kwa Kifungu 6 (8) ambacho kitasomeka kama ifuatavyo;

“No appeal or application for revision by any party shall lie against or be made in respect of any preliminary or interlocutory decision or order of the High Court unless such decision or order has the effect of finally determining the criminal charge.”

SEHEMU YA TATU YA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya tatu ya Muswada huu inapendekeza kuifanyia marekebisho Sheria ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200, kwa lengo la kuanzisha Divisheni ya Mahakama Kuu ya makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi itakayokuwa na Mamlaka ya kusikiliza na kuamua mashauri yanahusiana na makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi ambayo itakuwa na Mamlaka ya kusikiliza mashauri yenye thamani isiyopungua **Shilingi Bilioni Moja**.

Sehemu hii inaainisha marekebisho mengine katika Sheria hii kuhusu Muundo, Mamlaka na namna ambavyo Mahakama hii itatekeleza majukumu yake. Hii ni pamoja na Mamlaka ya Jaji Mkuu kutengeneza Kanuni, makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi pamoja na masuala ya ufilisi.

Vile vile sehemu hii inaainisha Masharti chini ya Sheria ya Usalama wa Mashahidi, Sura ya 446 yanayopendekezwa yatumike katika masuala yanayohusiana na usalama wa Mashahidi kwa kufanya marekebisho katika Kifungu cha 53. Sehemu hii pia inapendekeza Masuala mengine kuhusu utaratibu wa kuwafikisha Watuhumiwa kwenye Mahakama hii, utoaji wa dhamana na adhabu pamoja na utaratibu wa kukata rufaa.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapendekeza kifungu hiki kitaje ukomo wa idadi ya Majaji watakaoitumikia Divisheni hii ya Mahakama na hoja ya kuanzisha Mabaraza Maalum chini yake. Kamati imefanya uchambuzi na kujiridhisha kuwa ni vyema masuala hayo aachiwe Jaji Mkuu aamue mwenyewe kwa kuzingatia mazingira yatakavyokuwa wakati wa utekelezaji wa Majukumu ya Divisheni ya Mahakama husika. Kwa hiyo, Kamati inashauri wasilisho la Serikali libaki kama lilivyo.

Aidha, Kamati inaishauri Serikali kuweka mazingira mazuri ya utekelezaji wa majukumu ya Mahakama husika ili mashauri mengine yenye thamani ndogo ya fedha ambayo yanaweza kusikilizwa na Mahakama Kuu au Mahakama za chini yaanzie hapo ili kupunguza msongamano wa kesi katika Divisheni ya Mahakama hii maalum. Hatua hii itaongeza ufanisi na uendeshaji wa haraka wa mashauri husika.

Mheshimiwa Spika, wakati wa uchambuzi kuhusu Sheria hii, ilibainika kuwa neno '**Corruption Offences**' limerudiwa kutafsiriwa na Sheria hii wakati tayari neno hilo limetafsiriwa na Sheria ya Makosa ya Rushwa, Sura 329. Hata hivyo, baada ya kufanya uchambuzi, Kamati imejiridhisha kuwa kuwepo tafsiri ya neno hilo hakuleti madhara yoyote bali kunasaidia kuainisha aina ya makosa ambayo yatashughulikiwa chini ya Divisheni ya Mahakama hii ambayo ni tofauti na makosa mengine. Kwa mantiki hiyo, Kamati inashauri kuwa wasilisho la Serikali libaki kama lilivyo kutokana na umuhimu wake katika utekelezaji wa Sheria hii.

Kuhusu Muundo wa Mahakama, Kamati inashauri kwamba kusiwepo na Wazee wa Mahakama (*Lay Members*) kwa kuzingatia kuwa majukumu ya kusikiliza kesi kwenye Mahakama hii yanahitaji utaalamu wa Sheria. Wazee wa Baraza wengi wao hawana uelewa wa Sheria. Hata hivyo maamuzi yao hayachukuliwi kama ni ya mwisho kwani ni Majaji peke yao ndio wana Mamlaka ya kufanya maamuzi bila kuzingatia maoni ya Wazee hawa. Kutokuwepo kwa Wazee hawa vilevile kutasaidia kuokoa muda wa usikilizaji wa mashauri mahakamani. Maoni ya Kamati kuhusu makosa yanayoainishwa katika Kifungu cha 3 (3) (C) ni kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuhusu kufuta Kifungu cha 217 cha Kanuni ya adhabu kwa kuwa hakina mantiki yoyote ya kuwepo katika Sheria hii.

Aidha, kwa kuwa Serikali imeshindwa kueleza mantiki ya kuhamishia makosa madogo katika Sheria ya madini na kufanya kuwa makosa chini ya Sheria hii, Kamati inaitaka Serikali kuyabakiza makosa haya ya madini chini ya Sheria ya madini na Mamlaka zake kwa mujibu wa Sheria husika ili kuondoa mazingira ya kuingilia haki za wachimbaji wadogo wa madini wakati wa utekelezaji wa Sheria hii.

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kama yalivyowasilishwa katika Kifungu cha 53 (1), Kifungu kipyua cha 63A, Marekebisho mengine katika Sheria ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200 yanayopendekezwa kufanyika katika Kifungu cha 66 na katika Jedwali la Kwanza. Hata hivyo, Kamati inashauri Kifungu cha 3, cha 3 (3) (a) na (b), Kifungu cha 59A, Kifungu cha 60 na Kifungu cha 14 (c) vitazamwe kwa umakini ili Marekebisho ya Sheria hii yawe katika mfumo mzuri wa utekelezaji.

SEHEMU YA NNE YA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada huu inaifanyia marekebisho Sheria ya Usimamiaji Haki na Matumizi ya Sheria, Sura ya 358.

Marekebisho haya yanapendekeza kuongeza Kifungu kipya cha 4A ili kumwezesha Jaji Mkuu kuanzisha Divisheni za Mahakama kuu pale itakapohitajika kwa lengo la kutekeleza majukumu mbalimbali ya kimahakama kama itakavyoamuliwa na Jaji Mkuu. Marekebisho yanayopendekezwa pia yanazipa nguvu Divisheni zitakazoanzishwa pale patakapotokea kukinzana na Sheria nyingine.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuleta rekebisho hili kwani linalenga kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa utoaji haki chini ya Mahakama. Hata hivyo, Kamati haioni mantiki ya Mheshimiwa Rais kuingilia Mamlaka ya Jaji Mkuu katika kuanzisha Divisheni za Mahakama Kuu. Kwa hiyo, Kamati imebaki na msimamo wake na kuendelea kuitaka Serikali kuwa uhuru wa Mahakama usiingiliwe na Mihimili mingine. Kwa mantiki hiyo ni vyema Jaji Mkuu akabaki na Mamlaka yake ya kuunda Divisheni za Mahakama pasipo kuingiliwa na Mheshimiwa Rais. Hivyo inapendekezwa kwamba Kifungu hiki cha 4A kisomeke kama ifuatavyo;

“The Chief Justice may by order published in the Gazette....”. Sababu ni kuzingatia dhana ya mgawanyo wa madaraka na uhuru wa Mahakama.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa jarida la kimtandao la Wikipedia, tafsiri ya uhuru wa Mahakama imeelezwa kama ifuatavyo:-

‘Judicial Independence is the concept that the judiciary needs to be kept away from other branches of Government. That is, Courts should not be subject to improper influence from other branches of Government, or from private or partisan interests. Judicial independence is vital and important to the idea of separation of Powers’.

Mheshimiwa Spika, kwa tafsiri isiyo rasmi, ni kwamba:-

‘Uhuru wa Mahakama ni dhana kwamba Mahakama inapaswa kutengwa na Mihimili mingine ya Dola. Hii ni kusema kwamba, Mahakama haipaswi kutegemea ushawishi usio sahihi kutoka Mihimili mingine ya Dola, Sekta Binafsi au maslai binafsi. Uhuru wa Mahakama ni muhimu katika dhana ya mgawanyo wa madaraka’.

Aidha, kwa mujibu wa Mwanafalsafa Montesque aliyeishi katika Karne ya 17, anaeleza kuwa:-

‘There can be no liberty if the Judiciary is not separated from the Legislature and the Executive. Where these powers (Legislative and Judiciary) are joined, the life and liberty of the subjects would be exposed to arbitrary control because the Judge would be the Legislator. If the

Executive and Judiciary powers are joined, the Judge might behave with violence and Operation’.

Mheshimiwa Spika, kwa tafsiri isiyo rasmi ni kwamba:-

‘Hakuwezi kuwa na haki kama Mahakama haijatenganishwa na Mhimili wa Serikali. Pale Mamlaka ya pande mbili hizi (Utungaji wa Sheria na Utafsiri) zimeunganishwa, maisha na haki za watu katika jamii vitawekwa katika udhibiti ulio kinyume na haki kwani Jaji ndiye atakaye kuwa Mtunga Sheria. Kama Mamlaka ya Serikali na Mahakama zitaunganishwa pamoja, Majaji wataenda kwa namna ya ukiukaji wa Sheria ulio kinyume na utendaji kazi wao’.

Mheshimiwa Spika, kwa muongozo wa tafsiri hizo kuhusu dhana ya uhuru wa Mahakama pamoja na maoni ya Wadau kuhusu umuhimu wa kulinda uhuru wa Mahakama ili kuhakikisha haki inatendeka kwa kizazi cha sasa na cha badaye, Kamati kwa pamoja inaitaka Serikali kutoingilia utendaji wa Mahakama ili chombo hiki kiwe huru katika utoaji wa haki nchini, kwa kizazi cha sasa na vizazi vijavyo.

SEHEMU YA TANO YA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada huu inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mahakama ya Mahakimu, Sura ya 11, ambapo Kifungu cha 18 (1) (ii) kinarekebishwa kwa lengo la kuongeza thamani ya mashauri ya madai yanayosikilizwa na Mahakama ya Mwanzo kutoka **Shilingi Milioni Tano(5,000,000/=)** na kuwa **Shilingi Milioni Hamsini(50,000,000/=)** kwa mashauri yanayohusu madai ya mali isiyohamishika na kutoka **Shilingi Milioni Tatu(3,000,000/=)** kuwa **Milioni Thelathini(30,000,000/=)** kwa madai ya mali inayohamishika.

Marekebisho mengine yamelenga kumpa Jaji Mkuu Mamlaka ya kuongeza thamani ya Mashauri yatakayoshughulikiwa na Mahakama ya Mwanzo kwa Tangazo litakalochapishwa kwenye Gazeti la Serikali. Vile vile Kifungu cha 19 kinapendekezwa kufanyiwa marekebisho ili kumpa Jaji Mkuu Mamlaka ya kuandaa Kanuni baada ya kushauriana na Waziri. Kabla ya mapendekezo haya, Sheria inampa Mamlaka Waziri kuandaa Kanuni. Hivyo Kifungu kipyua kinaweka masharti ya kumtaka Jaji Mkuu kushauriana na Waziri wakati wa kuandaa Kanuni husika.

Kwa upande wa Mahakama za Hakimu Mkazi, Kifungu cha 40 kinafanyiwa marekebisho ili kuongeza thamani ya mashauri ya madai ya mali isiyohamishika katika Mahakama ya Hakimu Mkazi kutoka kiwango cha **Shilingi Milioni Mia Moja na Hamsini (150,000,000/=)** na kuwa **Shilingi Milioni Mia Tatu (300,000,000/=)** na kufuta neno **Milioni “Mia**

Moja''(100,000,000/=) lililopo katika kipengele cha (b) na kuwa **Shilingi Milioni Mia Mbili (200,000,000/=)**. Vile vile, Kifungu hiki kinarekebisha ili kumpa Jaji Mkuu Mamlaka ya kuongeza kiasi cha thamani ambacho Mahakama ya Hakimu Mkazi itakuwa na Mamlaka nacho kwa Tangazo litakalochapishwa kwenye Gazeti la Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kwani yana lengo la kuongeza uwezo wa Mamlaka ya kifedha ya Mahakama (**Pecuniary Jurisdiction**) kwa Mahakama za Mwanzo na Wilaya kwa lengo la kuongeza ufanisi na kupanua wigo wa utoaji wa haki nchini.

Mheshimiwa Spika, kuhusu marekebisho katika Kifungu cha 19, Kamati inaitaka Serikali kuondoa mazingira yoyote ya kisheria yenye kuruhusu uhuru wa Mahakama kuingiliwa na Mihimili mingine. Kwa mantiki hiyo ni vyema Jaji Mkuu akabaki na Mamlaka yake ya kutunga Kanuni bila kuingiliwa na Waziri.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa, dhana ya Jaji Mkuu kushauriana na Waziri inadhaniwa kukiuka Kanuni za mgawanyo wa Madaraka na kuingilia uhuru wa Mahakama. Hivyo Kamati inakubaliana na pendekezo la Wadau kwamba, Jaji Mkuu atunge Sheria baada ya kushauriana na Kamati ya Kanuni ya Mahakama.

SEHEMU YA SITA YA MUSWADA

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Sita (6) ya Muswada huu inafanyia marekebisho Sheria ya Rufaa za Kodi, Sura ya 408 kwa kurekebisha Kifungu cha 4 (2) (c) ili kuongeza idadi ya Wajumbe wa Bodi kutoka **Wanne (4)** hadi kufikia **Kumi na Mbili (12)** kwa lengo la kuharakisha utoaji uamuzi wa rufaa za Kodi. Hii ni pamoja na kuweka masharti kuwa Wajumbe wa Bodi lazima wawe na Taaluma ya aidha Sheria au masuala ya Kodi.

Maeneo mengine yanayofanyiwa marekebisho ni Kifungu cha 8 (2) (c) ambacho kinaongeza idadi ya Wajumbe wa Baraza hadi kufikia **Kumi (10)**, kwa lengo la kuharakisha utoaji uamuzi wa rufaa za Kodi. Aidha, Kifungu kidogo cha 3 (a) kinamwezesha Jaji Mstaafu kuteuliwa kuwa Mwenyekiti wa Baraza kwa kigezo cha uzoefu katika utoaji wa Maamuzi na Kifungu kidogo cha 3 (b) kinacho liwezesha Baraza kuwa na Mjumbe Mwanasheria kwa lengo la kurahisisha Mashauri. Vile vile Kifungu cha 10 (1) kinarekebisha ili kupanua uwigo wa maafisa ikiwemo uteuzi wa Msajili wa Baraza.

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na Marekebisho ya Serikali kama yalivyo. Aidha, Kamati inakubaliana na marekebisho ya Serikali kuhusu uteuzi wa Katibu wa Bodi kutokana na unyeti wa nafasi yenyewe.

3.0 MAONI YA JUMLA

Mheshimiwa Spika, kutokana na uchambuzi huo Kamati inatoa maoni ya jumla ya kuzingatwa kama ifuatavyo:-

- i) Serikali iwe makini katika uanzishwaji wa Divisheni ya Mahakama Kuu ya makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi kwa kuzingatia Maoni ya Wadau kuhusu misingi ya Mgawanyo wa Mamlaka, kuweka wazi Ukomo wa Idadi ya Majaji watakaohudumia Divisheni husika, kupunguza aina ya Makosa yasiyo ya lazima, kulinda hadhi na heshima ya Mahakama hiyo bila kuathiri utekelezaji wa Mahakama kuu kwa ujumla ikiwa ni pamoja na kuondoa uwezekano wa kugonganisha Sheria mbalimbali wakati wa utekelezaji wa Divisheni hii Maalum. Hii ni pamoja na kuona ulazima wa kuanzishwa Mabaraza chini ya Mahakama hiyo ambayo yatasaidia kusikiliza mashauri yenye makosa ya thamani ndogo na za kati na hivyo kupunguza msongamano wa kesi zisizo za lazima katika Divisheni hii maalum ya Mahakama.
- ii) Serikali ihakikishe inalinda na kuheshimu mgawanyo wa Mamlaka baina yake na Mhimili wa Mahakama kwa kutoingilia Mamlaka ya Jaji Mkuu katika utungaji wa Kanuni, uundaji wa Divisheni mbalimbali na utekelezaji wa majukumu mengine ya kimahakama. Hatua hii itaendelea kukuza viwango vya utoaji haki na pia kulinda misingi ya Utawala Bora. Kwa mantiki hiyo, Kamati inashauri kuwa, popote penye neno **Rais** au **Waziri** katika utekelezaji wa Mahakama chini ya Muswada huu ni vyema yafutwe ili Mhimili huu wa Mahakama uwe huru kutekeleza majukumu yake ya utoaji haki nchini pasipo kuingiliwa na Mhimili mingine.
- iii) Serikali izingatie pamoja na masharti mengine muhimu, vigezo vya kitaaluma katika teuzi itakazozifanya chini ya Sheria ya Rufaa za Kodi kwa lengo la kuharakisha utoaji haki na kuongeza ufanisi kwa Mamlaka husika.
- iv) Serikali ichukue hatua za dhati katika kuziboresha Mahakama za Mwanzo ili ziweze kuendana na mantiki ya marekebisho yanayopendekezwa chini ya Muswada huu. Hii ni pamoja na kuwaongezea ujuzi na vitendea kazi vya kisasa Mahakimu wa Mahakama hizo za Mwanzo.

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine tena naomba nikushukuru sana wewe kwa kutoa kibali ili Kamati ya Katiba na Sheria iweze kuufanyia kazi Muswada huu. Aidha, nawashukuru Wenyeviti wa Kamati mbalimbali za Kisekta ambao walipokea barua yangu ya mwaliko kuhusu kutoa maoni juu ya Marekebisho ya Sheria mbalimbali zinazohusu Sekta zao wanazozisimamia.

Mheshimiwa Spika, naomba niwatambue na kuwashukuru Wadau mbalimbali waliofika na kutoa maoni na ushauri wao kwa Kamati ambao umesaidia kupatikana kwa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria pamoja na Wajumbe Waalikwa kwa weledi na umahiri wao waliouonyesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuuboresha. **Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu ya Taarifa Rasmi za Bunge (HANSARD).**

1. Mhe. Mohamed O. Mchengerwa, Mb –Mwenyekiti
2. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb- M/Mwenyekiti
3. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb- Mjumbe
4. Mhe. Dkt Mathayo David Mathayo, Mb-Mjumbe
5. Mhe. Mboni Mohamed Mhita, Mb- Mjumbe
6. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb-Mjumbe
7. Mhe. Makame Mashaka Foum, Mb- Mjumbe
8. Mhe. Seif Ungando Ally, Mb- Mjumbe
9. Mhe. Ally Salehe, Mb-Mjumbe
10. Mhe. Nassor Suleiman Omar, Mb-Mjumbe
11. Mhe. Saumu Heri Sakala, Mb-Mjumbe
12. Mhe. Twahir Awesu Mohamed, Mb-Mjumbe
13. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb-mjumbe
14. Mhe. Ajali Rashid Akbar, Mb-Mjumbe
15. Mhe. Omary Ahmad Badwel, Mb-Mjumbe
16. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb-Mjumbe
17. Mhe. Riziki Shahari Mngwali, Mb-Mjumbe
18. Mhe. Joram Ismael Hongoli, Mb-Mjumbe
19. Mhe. Anna Joram Gidarya, Mb-Mjumbe
20. Mhe. Gibson Blasius Meiseyeki, Mb-Mjumbe
21. Mhe. Suleiman Masoud Nchambi, Mb-Mjumbe
22. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb-Mjumbe
23. Mhe. Ussi Salum Pondeza, Mb-Mjumbe
24. Mhe. Andrew John Chenge, Mb-Mjumbe Mwalikwa

25. Mhe. Jasson Samson Rweikiza, Mb-Mjumbe Mwalikwa
26. Mhe. William M. Ngeleja, Mb-Mjumbe Mwalikwa
27. Mhe. Emmanuel A. Mwakasaka, -Mjumbe Mwalikwa
28. Mhe. Ridhiwan J. Kikwete, Mb-Mjumbe Mwalikwa

Mheshimiwa Spika, nawashukuu Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge Dkt. Thomas D. Kasilillah kwa Uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Angelina L. Sanga na Makatibu wa Kamati waliofanikisha kazi hii ambao ni Ndg. Dunford Mpelumbe, Ndg. Stella Bwimbo, Ndg. Chacha Timasi Nyakega, Ndg. Angela Shekifu, Ndg. Stanslaus Kagisa, Ndg. Mkuta Masoli, Ndg. Yona Kirumbi na wasaidizi wa Kamati Ndg. Grace Samuel na Ndg. Gaitana Chima kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kuhakikisha taarifa hii inakamlika kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Mohamed Omary Mchengerwa, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA
24 JUNI 2016

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, sasa tumeshasikia mawasilisho ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria, sijui kama Msemaji wa Kambi ya Upinzani yupo kwa ajili ya kazi hiyo, kama hayupo tutaendelea na uchangiaji. Tutaanza na Mheshimiwa Peter Serukamba atafuatiwa na Mheshimiwa Subira Mgalu.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi hii ili nichangie Muswada huu, mabadiliko haya madogo madogo ya sheria hasa hii Sheria ya Uanzishwaji wa Mahakama ya Mafisadi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwanza unikubalie nianze kwa kumpongeza sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuleta Muswada huu. Zaidi nimpongeze Mheshimiwa Rais Magufuli kwa kutekeleza yale ambayo aliyasema wakati wa kampeni. Rais Magufuli alitembea nchini, moja ya jambo alilolifanya na alilolisema ni kwamba, atakapoingia madarakani katika mambo atakayoyafanya mwanzoni ni kuleta Mahakama ya Mafisadi. Tunamshukuru sana Mheshimiwa Rais. (Makofi)0755695161

Mheshimiwa Naibu Spika, Wazungu wanasema alikuwa na hasira kwamba suala la rushwa limekuwa ni jambo kubwa, limeisumbua sana nchi yetu, nadhani sasa mabadiliko haya ya sheria yataatusaidia kuondoa tatizo hili la rushwa nchini. Niombe sana na nimpungeze Mwanasheria Mkuu wa Serikali na nimwombe yafuatayo kuhakikisha tunaanza kwenda mbele ili Mahakama hii ianze, lakini lazima tuiwezeshe Mahakama ili mashauri haya sasa nayo yasikilizwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, nasema hivyo kwa sababu tunazo sheria, ilikuwepo ya wahujumu uchumi na tumeona, tumekuwa na *trend* sheria zinachelewa sana Mahakamani, kesi zinachelewa sana Mahakamani, moja ya sababu imekuwa ni fedha. Sasa ili kutimiza nia njema hii ya Rais ya kuleta sheria hii, nawaombeni sana watu wa Serikali tujitahidi Mahakama tuzipe uwezo, tuzipe nyenzo ili kesi hizi ziweze kusikilizwa na ili sasa watu waanze kuona makali ya sheria ya uhujumu uchumi na kupambana na ufisadi, itakuwa haina maana tumeleta sheria hii nzuri halafu kesi zinasuasua Mahakamani.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia niwapongeze kwa sababu mmeweka *minimum* ya bilioni moja kwa sababu pia ingetokea kesi zote za shilingi 200 au 500 zinakwenda kwenye Mahakama hii inge-loose maana yake na ule uzito wa Mahakama hii. Kwa kuamua kuweka ile *threshold* ya *one billion*, maana yake sasa tumeamua kupambana na rushwa kubwa. Niombe sana ...

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Peter Serukamba, samahani. Waheshimiwa Wabunge, ninazo nafasi mbili zaidi za kuchangia, kwa hiyo, kama mtu anataka kuchangia aniletee jina, Mheshimiwa Peter Serukamba endelea.

MHE. PETER J. SERUKAMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nilikuwa nasema, niombe sana Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Ofisi ya DPP, suala la kesi za ufisadi liwe ni jambo la *priority* katika Mahakama zetu. Tunajua tunatoka PCCB tunakwenda kwa DPP, kesi zingine zitakwenda kwa DPP, DPP ataamua *otherwise*. Tumeamua kuanzisha vita hii ya kupambana na rushwa, basi ningepomba vyombo vyote vya haki vifanye kazi ya kupambana na rushwa. Kwa maana ya kuhakikisha kesi zinafika Mahakamani, Majaji wanakuwa na fedha ili fedha zikipatikana kesi ziamuliwe. Hiyo itatusaidia sana kama Taifa kuona kwamba sasa tumeanza kwenda mbele kupambana na vitendo hivi vya rushwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ambalo nataka kuchangia ni suala la kuandaa kanuni, kwa maana nimesikia watu wa Kamati wanasema kwenye kutunga kanuni angeachiwa Jaji Mkuu peke yake. Bado mimi nasema kwa nia ya kutaka jambo hili tulipe nguvu ya kisiasa na kwamba ionekane nchini vita ya rushwa inaanza kwa Rais mpaka kwa chini, siyo jambo baya hata kidogo, Rais

kuhusishwa wakati wa kuandaa kanuni ashirikiane na Jaji Mkuu. Hii maana yake ni moja tu, ni kutaka kuonesha kwamba, sasa hii vita watu wote tupo kwenye gari moja, tunataka kupambana na vita ya kukomesha rushwa nchini Tanzania. Kwa hiyo, bado nasema kwenye hili sioni tatizo kubwa, ningepomba sana tulifanyie kazi.

Mheshimiwa Naibu Spika, la mwisho ambalo nataka niseme kwenye suala hili, ni kwamba, Mahakama ziko nyingi na kesi nyingi, niwaombe watu wa Serikali tusije tukapeleka *message* kwamba sasa Mahakama hii ya Mafisadi yenyewe ianze kupata fedha wakati kule kwenye Ardhi, *Commercial Court* na kesi za kawaida wasiwe na fedha. Hiyo itakuwa ina *imbalance* na haitotusaidia tutawa- *demoralize* Mahakama *in its totality*. Naomba kesi zote zipewe uzito unaostahili, wapewe fedha ili Majaji wetu waweze kutoa haki, maana wanasema haki iliyocheleweshwa nayo huwa nayo siyo nzuri sana, ni vizuri haki iweze kutolewa kwa haraka, lakini ili iweze kutolewa kwa haraka wanahitaji wapate nyenzo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nimpungeze sana kaka yangu Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuleta sheria hii na mabadiliko haya na kwa kuyaleta haraka. Ninachoomba sasa waende, kanuni zitungwe haraka ili Mahakama hii ianze, wapewe nyenzo ili tuweze kutekeleza kwa vitendo nia njema hii ya Rais wetu ya kutaka kupambana na rushwa nchini. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, naunga mkono hoja. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Balozi Adadi Rajabu.

MHE. BALOZI ADADI M. RAJAB: Mheshimiwa Naibu Spika, nami nashukuru sana kwa kupata nafasi hii ya kuchangia kwenye marekebisho ya sheria hizi ambazo zimewasilishwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Kwanza nampongeza sana kwa sababu mabadiliko hayo ambayo ameyaleta, ni muhimu sana kwa wakati huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, nitajikita kwenye hii Mahakama ya *Division* ya Mafisadi, Mahakama hii sasa hivi ni muhimu sana jinsi ambavyo imeanzishwa na ni dhamira ya Awamu ya Tano kuanzisha Mahakama hii. Mahakama ya *Division* ya Mafisadi ambayo inategemewa kuanzishwa, ukiangalia mabadiliko ambayo yamefanyika, yametoa Mahakama ya uhujumu uchumi na kuweka Mahakama hii ya *Division* ya Mafisadi. Sasa *provisions* kifungu cha tatu ambacho kimerkebisha kifungu cha pili na kifungu cha tatu ambacho kimeweka makosa ambayo Mahakama hii ya Mafisadi itashughulikia, utaona pamekuwa na msururu wa makosa mengi.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo la kuanzishwa kwa Mahakama hii ni kuangalia zile kesi nzito, kesi kubwa kubwa ambazo zinatakiwa ziende kwenye hii Mahakama na siyo lengo la kuweka msururu wa kesi nyingi nyingi. Kwa hiyo, utaona kwamba, makosa ambayo yalikuwepo kwenye Sheria ya Uhujumu Uchumi (*Economic and Organized Crime Act*), mengi ni kama yamehamishwa sasa kwenye Mahakama hii ya *Division* ya Ufisadi. Ndiyo maana nasema pamekuwa na msururu mkubwa pamoja na kuwekewa kiwango cha bilioni moja kwamba kesi zote ambazo zitakuwa zinakwenda kule ziwe zimefikia bilioni moja.

Mheshimiwa Naibu Spika, utakuta makosa mengine ambayo yanakwenda kwenye Mahakama hiyo, gharama ambazo zinapatikana ni gharama za mitaani (*street value*), kwa mfano makosa ya madawa ya kulevya, thamani yake inachukuliwa kama *street value* ya mitaani ndiyo ambayo inawekwa pale. Kwa hiyo, hakuna gharama halisi ambayo unaiweka pale ya kusema kwamba, kweli madawa haya au meno haya ya tembo, basi gharama yake ni bilioni moja. Wenzetu nchi za nje sasa hivi wameondoka kwenye suala la kufikiria gharama bali wanafikiria uzito, kwamba madawa haya ya kulevya uzito wake ni *kilogram* ngapi? Ni kontena ngapi au pembe hizi za ndovu ni kontena ngapi? Uzito wake ni kiasi gani na siyo kufuata gharama.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo hii gharama ambayo imewekwa hapa, ningemwomba Mwanasheria Mkuu ajaribu kuangalia kwamba tuzingatie sasa hivi uzito badala ya kuangalia gharama. Nasema hivyo kwa sababu, Kamati yangu tumekwenda katika Magereza mbalimbali na imegundua kwamba makosa ya madawa ya kulevya, watu ambao wako magerezani kule utakuta uzito wa kesi ambazo wanazo ni mdogo, kwa mfano, ambao wanaambiwa wamesafirisha madawa ya kulevya. Kusafirisha madawa ya kulevya mtu ambaye amemeza yale madawa, anashtakiwa kwa kosa la kusafirisha madawa ya kulevya *whatever grams* ambazo wanazo, lakini zimeshaingia tumboni, sasa anaambiwa kwamba, basi hili tumbo ni kontena wewe umesafirisha haya madawa, kwa hiyo, ni lazima ushtakiwe chini ya Sheria ya Uhujumu Uchumi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa ukiangalia pia kwenye mabadiliko haya ambayo yameletwa hawa watu ambao wamekamatwa kamatwa wameemeza madawa au wamekutwa na *gram* ambazo zimekutwa kwenye viatu au kwenye mabegi, wote hawa pamoja na *gram* zao kuwa ndogo utakuta kwamba wanashtakiwa chini ya Sheria ya Uhujumu Uchumi. Sasa kitu ambacho kitatokea sasa, kwa sababu hawa ni wasafirishaji wameweka kwenye makontena, wameweka kwenye viatu, wameweka kwenye matumbo yao, wamekamatwa wanaambiwa wao ni wasafirishaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo la Mahakama hii ni kupeleka wale watu ambao wana makontena. Sasa tukiipeleka jinsi ilivyo, patakuwa na msururu mkubwa kweli kwenye hiyo Mahakama na lengo lake ambalo liko pale utakuta kwamba halitafikiwa. Kwa hiyo utaangalia hapa kwenye *presentation* ambayo ametoa *Attorney General*, msururu wa makosa nauona ni mkubwa sana, ni makosa mengi sana, kiasi kwamba hii Mahakama sasa tutaichosha, badala yake itakuwa kazi ambazo inazifanya zitakuwa sio tulizokusudia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano, hebu angalia kuna kosa hapa za kupatikana na silaha, yaani gobore ni silaha, sasa gobore mtu amekamatwa na gobore itabidi aende kwenye hiyo Mahakama ya Ufisadi. Sasa hiyo Mahakama itakuwa na maana gani kwa sababu hizi kesi zote ndogo ndogo zitakwenda. Kwa hiyo, nafikiri kwamba Serikali iangalie tena kwamba ni kesi gani na hasa zile nzito ndiyo zinatakiwa ziende kule. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, la pili ninaloliona ni suala la zile kesi ambazo zimetoka kwenye *Economic and Organized Crime Act* ambazo zimeonekana ni ndogo ndogo, maana siyo zote ambazo zimehamishiwa hapa, haiku-specify hapa kwamba zile kesi zitapelekwa wapi au zitasikilizwa kwa utaratibu gani na Mahakama hii inatakiwa ianze kazi kwa kesi gani? Ni *fresh cases* ambazo zinakuja au nyinginezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, pamoja na kuanzishwa kwa Mahakama hii, ingekuwa ni vizuri kwamba, baada ya sheria hii kupita, wale wadau *stakeholders* wote wapate semina, wapate mafunzo maalum kuanzia Wapelelezi mpaka Majaji na Waendesha Mashtaka ili kuweza kuwa na uwiano mzuri wa usikilizaji wa kesi hii katika Mahakama hii ambayo tunategemea kwamba, iende kwa uharaka jinsi inavyotakiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo, nategemea kwamba uanzishwaji wa *Division* hii basi utakuwa ni mzuri, utaratibu mzuri kama vile ilivyokuwa *Division* ya Biashara, *Commercial Court* au *Division* ya Kesi za Ardhi. Utaratibu ambao utakuwepo pawe na jengo lake kwa sababu utaratibu ambao ulikuwa unafanywa katika kesi za uhujumu uchumi kama alivyosema Mwanasheria Mkuu kwa kweli haukuwa utaratibu, ni Majaji wale wale tu kama kuna kesi ya wahujumu uchumi, basi jaji huyo huyo anahamia hapo hapo anaanza kusikiliza hizo kesi. Kwa hiyo, unakuta kwamba msongamano wa kesi unakuwa mkubwa. Kwa hiyo, hapa tunategemea kwamba Divisheni hii itakuwa na jengo lake maalum, Majaji wake maalum, wafanyakazi maalum kama ilivyo kwenye *Commercial Court*, pamoja na Ardhi.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kusema hayo ningependa kuunga mkono hoja kwa marekebisho ambayo nimeyaeleza. Nakushukuru sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mheshimiwa Janeth Mbene atafuatiwa na Mheshimiwa Hussein Bashe na Mheshimiwa Rashidi Shangazi atamalizia.

MHE. JANET Z. MBENE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa nafasi ya kuchangia katika Muswada huu. Niungane na waliokwishatangulia kutoa pongezi sana kwa Mwanasheria Mkuu pamoja na Mwenyekiti wa Kamati kwa ufafanuzi mzuri alioutoa kuhusiana na sheria zilizoletwa mbele yetu. Tumshukuru na Rais vilevile kwa kweli kwa kutimiza ahadi yake haraka sana kama ambavyo alikuwa ameahidi.

Mheshimiwa naibu Spika, napenda nijikite katika suala zima la hii Mahakama ya Mafisadi kwa jina la kawaida au wahujumu uchumi. Hapa nataka kuzungumzia uzoefu ambao tumeuona kuwa tunakuwa na vyombo kama hivi, lakini kwa sababu vinaendeshwa na wanadamu kunakuwa na upungufu wa kibinadamu na wao pia wanaangukia katika suala la uhujumu. Kunakuwa na ukiukwaji wa taratibu au maadili ya uendeshwaji wa shughuli hizi, sasa wao wanakuwa vile vile wakiukaji wa sheria. Unakuta mtu anasimamia suala la rushwa lakini na yeye mwenyewe anashawishika kuchukua rushwa au kuomba rushwa au yeye mwenyewe anapindisha sheria kwa ajili ya maslahi binafsi au ya kundi fulani.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa nataka kupendekeza, kwa nini tusifikirie wakati tunaunda vyombo hivi au tunavyorekebisha masuala haya, tuwe vile vile na chombo kinachotetea maslahi ya wananchi wanapokuwa na malalamiko mbalimbali kuhusiana na jinsi ambavyo hizi sheria zinaendeshwa. Nazungumzia kitu ambacho Kiingereza kinaitwa *ombudsman* au *a Public Advocate* au *a Citizen Advocate*; ambapo Mwananchi kwa mfano, amepelekwa au taasisi imepelekwa kwenye Mahakama hiim ikakutwa kuwa imeonewa katika kupeleleza au kutoa hukumu; wao wenyewe vilevile wamevunjiwa haki zao fulani fulani, basi wawe na chombo cha kwenda kupeleka malalamiko yao.

Mheshimiwa Naibu Spika, tumekuwa tukiona kuwa Polisi anavunja sheria, halafu anawekewa Polisi mwenziwe kumchunguza na kumpeleka Mahakamani. Kwa vyovyote vile unakuta pale kuna suala *la conflict of interest*, anakuwa hatendewi haki yule mwananchi aliyeathirika. Sasa kwa hili tuwe na chombo kinachosimamia hawa ambao wanaendesha hizi kesi ili na wao kama wakikiuka, au kama wananchi wana malalamiko fulani, basi wawe na mahali tofauti kabisa huru pa kupeleka shida zao ili sasa haki itendeke kwa uhakika zaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, yangu yalikuwa ni hayo tu. Ahsante. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Asante. Mheshimiwa Hussein Bashe na Mheshimiwa Rashidi Shangazi ajiandae.

MHE. HUSSEIN M. BASHE: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa kunipa fursa ya kuchangia. Jambo la kwanza niseme naunga mkono uswada aliouleta Mheshimiwa *Attorney General*, hasa katika mabadiliko ya *Economic Crimes* kwa kuanzisha *Division* Maalum ya Mahakama ya Mafisadi.

Mheshimiwa Naibu Spika, uanzishwaji wa *Division* Maalum ya Mahakama ya Mafisadi, unaonesha *commitment* na dhamira njema ya Serikali ya kutaka kupambana na rushwa. Nina jambo moja tu la kutaka kushauri, kiwango cha *one billion shilling* ni kiwango kikubwa sana, ingawa dhana na hoja ya Mheshimiwa *Attorney General* ni kutaka kupunguza kuwepo kwa kesi nyingi na labda *Division* hii kufanya kazi zake kwa haraka zaidi na kutoa hukumu.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukitazama *trend* ya ufisadi ilivyo katika nchi yetu, pamoja na uwepo wa rushwa kubwa, kuna rushwa za kati, ambazo nyingi zinaathiri katika *level* ya *Central Government* na rushwa hizi zinaathiri moja kwa moja watu wetu. Kwa hiyo, ningeshauri Serikali kuangalia uwezekano wa kubadilisha kiwango hiki, kutoka shilingi bilioni moja kushuka chini angalau kuanzia *at least a hundred million* kwenda juu. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa nini nasema hivyo? Nasema hivyo kwa sababu tutakwenda kurundika kesi katika Mahakama zingine katika hujumu uchumi za milioni 500, 600 kwenda kupambana kwenye Mahakama zetu ambazo zinakumbana na kesi mbalimbali na dhana nzima ya kupambana na rushwa itakuwa kidogo imekosa nguvu. Hapa wataalam wa kula rushwa watakuwa wajanja tu, watahakikisha rushwa zao zinakuwa *less than one billion* ili wasiende huko.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nafikiri hilo tulitazame, lakini kwa kweli katika jambo jema ni kuanzisha hii *Division* kwa sababu tunao mfano wa Mahakama ya Biashara, zinakwenda kesi nyingi tu kule, bila kuangalia ambazo zina nanihi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo ningeshauri *its very important* tuangalie kuipa kiwango cha kutosha, wote tunaelewa rushwa kwenye *Local Government* inaonekana na tukiweka hii *loophole* ya *one billion* wajuzi na wataalam wa kutengeneza *besinga* kama ambavyo watoto wa mjini wanavyosema, watahakikisha *besinga* zao zinakuwa *divided into less than one billion shillings*, wanapata *exit door*. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, jambo la pili ambalo nataka nishauri, *its very important* ku-*maintain* dhana ya *separation of power* na mihimili hii kukaa tofauti na hapa ndiyo naona umuhimu wa Bunge, kuhakikisha tunasukuma kuwepo kwa Mfuko Maalum wa Mahakama kama ambavyo kisheria uko Mfuko Maalum wa Bunge ili Serikali iwe inapeleka fedha kule. Kumwambia *Chief*

Justice anapotaka kumteua mfano, *TRA Appealing Board*, ile ni Mahakama kabisa na wanaokwenda kwenye *dispute* pale ni wafanyabishara na Serikali kuhusiana na kodi. Sasa tunapomwambia *Chief Justice*, katika kumpata huyu Jaji wa kuendesha hii Bodi, ashauriane na Serikali, *appointment* ya Jaji huyu, itakuwa *directed*, inaonekana kabisa kuna *influence* ya Serikali. Kwa hiyo, ili tupe Mahakama, kwa sababu Bodi hii ni ya Kimahakama, ningeshauri suala hili aachiwe Jaji Mkuu mwenyewe kum-*appoint* huyu Jaji atakayeendesha hii *Appeal Board*.

Mheshimiwa Naibu Spika, *the same* kwenye *development* za *Division*, tunamwambia *Chief Justice* a-*consult* na Rais, Rais ana mhimili wake, *Chief Justice* ana mhimili wake. Kwa hiyo, ili kuhakikisha tuna-*create separation* ya hii mhimili hii, ni muhimu sana kumpa Jaji Mkuu haki ya kuweza kujiamulia katika masuala yanayohusiana na Mahakama asiweze kuingiliwa na Serikali ama Bunge ili mhimili hii iweze kuendelea kuheshimiana na kuhakikisha kwamba tunatenda haki kwa watu wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo ya kwangu yalikuwa ni hayo na hili jambo la kuanzishwa Mahakama ya Mafisadi ni *commitment* kwa wananchi na tusitoe *loophole* ya wataalam wa kisheria, Mheshimiwa Naibu Spika wewe ni Mwanasheria, AG ni Mwanasheria na Wataalam wa Sheria wako hapa, mtu hata akiiba anakuja kusema nimeiba, sasa natokaje hapa? Hii ni *exit door* ambayo wataalm wa sheria wanaweza wakaitumia sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Bashe, tunafanya na kazi nyingine nzuri kabisa siyo tu za kuwasaidia kutoka. Mheshimiwa Rashid Shangazi atafuatiwa na Mheshimiwa Dkt. Harison George Mwakyembe. (*Kicheko*)

MHE. RASHID A. SHANGAZI: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Naomba nitoe mchango wangu kidogo kwenye suala lililopo mbele ya Bunge lako Tukufu. Kwanza nami nipongeze mapendekezo haya yaliyoletwa na AG, amefanya kazi nzuri, japo yapo maboresho madogo, lakini dhamira yake inaonekana ni njema kabisa kwa Taifa letu hili.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka niongelee kwenye *Division* ya Mahakama hii ya Uhujumu Uchumi ama Mahakama ya Mafisadi kama ambavyo imezungumzwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, nami *concern* yangu mwanzoni ni kwenye shilingi bilioni moja kama ndiyo kianzio, lakini kwa kuwa niko kwenye Kamati ya Sheria na Katiba hata wale wadau ambao tumewaita pale kama Tanganyika *Law Society* wamekuja na wazo angalau ifike milioni 500. Sisi kwenye Kamati

tukasema basi, kwa kuwa ufisadi umejaa zaidi katika Halmashauri zetu na huko wakati mwingine pesa zilizoko kule inawezekana ni milioni 100, 50, inaweza ikawa bado na athari kubwa sana za uchumi kwa wananchi wa maeneo husika, basi tutake tu kwamba Ofisi ya DPP, iweze kuangalia hata kesi ambazo hazijafika kiwango cha bilioni moja, lakini zina madhara makubwa kwenye jamii, basi zipate nafasi kwenye Mahakama hii Maalum.

Mheshimiwa Naibu Spika, suala lingine ni *separation of power*. Suala hili pia lilikuwepo kwenye Kamati na bado naamini kwamba, tunaposema kwamba Rais atashauriana na Mkuu wa Mahakama, haimaanishi kwamba Rais, anaingilia uhuru wa Mahakama. Kwa sababu hapa ni suala la kisera na ni suala la kiuongozi na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, hii ya mwaka 77 ambayo tuko nayo, Ibara ya 33 inasema:-

(1) "Kutakuwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano.

(2) Rais atakuwa ni Mkuu wa Nchi...

Sasa unaposema Mkuu wa nchi; ina maama mihimili yote hii ipo chini yake. Hapa ndiyo Rais anapokuwa Mkuu wa Nchi. Kipengele hicho hicho kinaendelea

..... Kiongozi wa Serikali na Amiri Jeshi Mkuu."

Sasa hapo tunamzungumzia Rais kama Mkuu wa Nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwenye Ibara ya 34(4) inasema:-

"Bila ya kuathiri masharti mengineyo ya Katiba hii, madaraka ya Rais wa Jamhuri ya Muungano yatatekelezwa ama na Rais mwenyewe moja kwa moja au kwa kukasimu madaraka hayo kwa watu wengine wenye madaraka katika Utumishi wa Serikali ya Jamhuri ya Muungano."

Mheshimiwa Naibu Spika, hapa ndipo tunapona nafasi ya Mwanasheria Mkuu, nadhani pia hata uwepo wake humu Bungeni ni ku-*coordinate* kati ya Serikali, Bunge na mhimili mwingine.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nataka nitoe mchango wangu katika eneo hilo, kwamba hapa lazima suala hili litaanzia kwenye sera na huko kwenye sera linaanzia kwenye majukwa wakati mwingine ya kisiasa na hata hii Mahakama ya Mafisadi ni suala ambalo Rais alikuwa analizungumza kwenye Mikutano ya Uchaguzi, ina maana ni suala ambalo limetokana na Ilani ya Chama ama limetokana na matakwa ya kisiasa, siyo kwamba Mahakama

ndiyo iliyoomba yenyewe kwamba sasa imezidiwa na shughuli pale waanzishe Mahakama hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, huo ndiyo ulikuwa mchango wangu katika eneo hilo. Nakushukuru sana. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Asante. Mheshimiwa Dkt. Harrison George Mwakyembe.

WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana kwa kunipa fursa ili nami niweze kuchangia. Kwanza kabisa naomba nimpongeze Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuwasilisha hoja hii kwa ufasaha mkubwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, pili, nimefarijika sana kwani sioni hoja za ukinzani kwa yote yale ambayo Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ameyasema. Ningeomba pengine nigusie suala moja tu, maana nikingelea mawili mwishowe Mwanasheria Mkuu wa Serikali atashindwa hata kusema baadaye.

Mheshimiwa Naibu Spika, hili moja limeongelewa na Kamati, limekuja kugusiwa na Mheshimiwa Bashe na kidogo amekuja kuligusia Mheshimiwa Shangazi. Ni suala la mabadiliko tunayopendekeza; ambapo Jaji Mkuu anapewa madaraka *specific, expressly* kwamba tuna mamlaka ya kuanzisha *Division* za Mahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inasema kwamba, ukurasa huu wa 11 ndipo paliponishtua kidogo, tunapoongelea kuhusu mawasiliano baada ya Jaji Mkuu kuamua *at least* kuwe na *consultation* na Rais wa Nchi, Kamati inasema haioni mantiki ya Mheshimiwa Rais kuingilia Mamlaka ya Jaji Mkuu!

Mheshimiwa Naibu Spika, sidhani huko ni kuingilia mamlaka. Pamoja na kwamba Kamati ukurasa wa 13 inaweka nukuu nzito sana ya Baron de Montesquieu, mwanafalsafa aliyezaliwa mwaka 1689, zaidi ya miaka 327 iliyopita. Sasa Kamati inataka tuone hiyo falsafa yake kwamba mpaka leo isifingishike hata kidogo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nataka kusema tu kwamba hiyo ni sawa. Huyo mwanafalsafa alisitiza sana kuhusu mgawanyo wa madaraka, lakini huu mgawanyo wa madaraka siyo *total separation*! Yaani hamkutani mahali popote, hapana! Hii dhana baadaye imekuja kuzua dhana mpya ambayo ni ya ushirikishwaji zaidi, dhana ya *checks and balances*.

Mheshimiwa Naibu Spika, tunachotaka hapa ni kwamba, Jaji Mkuu anapoamua wakati wowote kuanzisha *Division*, ni mamlaka yake afanye hivyo,

lakini kum-consult, kuwasiliana na kiongozi mwenzake wa mhimili ambaye ndiye anatafuta pesa ni muhimu, sasa inakuwa tatizo, kwamba anaingilia madaraka. Sasa huwezi ukaanzisha *Division* bila *financial implications* kuna pesa zinahitajika.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sasa hivi huwezi ukamteua Jaji tu, ukaweka deski ukasema anza kazi! Hapana, kuna viyoyozi, kuna majengo mapya na yote yanaingilia Mfuko wa Hazina, mipango yote ya nchi. Kwa hiyo, ni suala tu la kuwasiliana, kwamba mwenzangu nataka kuanzisha hiki na Mheshimiwa Rais naye *a-take into account* kwamba katika *next financial year* tuna mzigo huo! Ndiyo hicho tu na ningepomba Waheshimiwa Wabunge mlielewe hilo.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba nimshukuru Mheshimiwa Shangazi vilevile ametukumbusha Ibara ya 33 ya Katiba ya Jamhuri wa Muungano wa Tanzania. Ibara hii kwa kweli inaelezea utatu au nguvu tatu ambazo Mheshimiwa Rais anazo. Inasema Rais wa Nchi ndiye Mkuu wa Nchi. Hayo ni madaraka tofauti kabisa. Pia Rais wa Nchi ndiye Kiongozi wa Serikali na tatu Rais wa Nchi ndiye Amiri Jeshi Mkuu; *Commander in Chief of the Armed Forces*.

Mheshimiwa Naibu Spika, sSasa tukichanganya haya tukaona mamlaka moja inakuwa ngumu. Sasa *consultation* inapofanyika, inafanyika na Mkuu wa Nchi ambaye anasimamia *income* yote ya nchi, tutafanye mwaka kesho tupate pesa zaidi, ni suala la *consultation* tu, lisilete mgongano.

Mheshimiwa Naibu Spika, ningepomba niwapongeze Waheshimiwa Wabunge wote kwa kuelewa Muswada huu uliowasilishwa hapa. Sioni ajabu kwa nini hakuna mjadala mkubwa sana, kwa sababu, nadhani toka niingie Bunge hili sijawahi kuona majadiliano ya kina na ya muda mrefu kati ya Kamati, Wizara na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu, kama yalivyofanyika katika Muswada huu ulioko mbele yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, mtu asije akapata hisia kwamba hawa hawaongei pengine sijui... hapana! Tumekaa zaidi ya wiki mbili na naomba nichukue fursa hii kumpongeza sana Mwenyekiti na Wajumbe wenzake wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria, kwanza kwa uvumilivu wao, wamekuwa wanakuja vikaoni mpaka Jumapili kutaka kuelewa kila kipengele cha mabadiliko haya.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kuunga mkono hoja. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Ahsante. Mwanasheria Mkuu wa Serikali, kwa ajili ya kuhitimisha hoja. Waheshimiwa Wabunge hata makofi kidogo? (*Makofi*)

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mara nyingine tena nikushukuru kwa kunipa fursa hii niweze kujibu hoja mbalimbali na michango mizuri iliyotoka kwa Waheshimiwa Wabunge na kwa dhati kabisa nawapongeza Wabunge hawa waliopata fursa ya kuchangia na wengi hawakuchangia pia kwa sababu kama alivyosema Mheshimiwa Waziri wa Katiba na Sheria, walipata fursa ya kushiriki kwenye Kamati ya Katiba, Sheria na Utawala wakati Kamati hiyo ilipokuwa ikijadili Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, utaratibu uliotumika kwenye Kamati ya Katiba ya Sheria na Utawala ilikuwa ni kwamba, waliwaita kwenye Miswada hii ya marekebisho ya sheria mbalimbali. Waliamua kuwaita hata Wenyeviti wa Kamati mbalimbali ambazo zinaguswa na marekebisho ya sheria hii katika Miswada yote miwili. Pia waliwakaribisha hata Wajumbe wengine Wabunge wakaenda kutoa mawazo yao kwa vile kanuni zinaruhusu ndiyo maana umeona hali ni hii. Kwa hiyo, niwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge kwa michango yao mizuri. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, Naomba kuwatambua Mheshimiwa Peter Serukamba, Mheshimiwa Adadi Rajabu, Mheshimiwa Janeth Mbene, Mheshimiwa Hussein Bashe, Mheshimiwa Shangazi, Mheshimiwa Waziri wa Katiba na Sheria, Dkt. Harrison Mwakyembe na Wabunge wengine wengi na wengine wameniadikia vikaratasi hapo. Kwa hiyo niwashukuruni sana Waheshimiwa, bila kumsahau Mheshimiwa Andrew Chenge, Mtemi ambaye yeye pia alishiriki sana kwenye Kamati hii na hapa tumeendelea kusaidiana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, la kwanza, Waheshimiwa Wabunge, mchango wa Mheshimiwa Serukamba, Serikali tunaupokea kwa sababu ni ushauri mzuri, aliyoyasema yote kwamba ofisi hii, iyape kipaumbele sana mashauri haya ya ufisadi, lakini pia Serikali itenge fedha za kutosha kuifanya hii *Division* Maalum ya Mahakama Kuu iweze kutekeleza wajibu wake kwa ufanisi ipasavyo, lakini bila kuzisahau pia *Divisions* na Mahakama nyingine na zenyewe ziweze kutekeleza majukumu yao ipasavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, niseme pia kwamba yeye ameunga mkono hoja hii iliyoko mbele yetu ya Serikali na Waheshimiwa wameizungumzia, Mheshimiwa Waziri wa Katiba na Sheria ameizungumzia, Mheshimiwa Shangazi amelizungumzia na tumelizungumzia sisi pia hata katika hotuba yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, unajua unapoanzisha *division* kuna mambo mengi sana, moja ni hili suala la kisera, lakini la pili ni haya masuala tu ya fedha kama ambavyo Waheshimiwa Wabunge wamezungumza na sisi, tumesema Jaji Mkuu ataanzisha kwa *Subsidiary Registration* yaani sheria ndogo, wakati fulani

sasa ili hiyo *division* aende kuianzisha unaweza kuhitaji marekebisho katika sheria nyingine ili iwe na maana. Kwa hiyo ukiacha tu lile suala la kisera na gharama zitakazotumika katika mahakama hiyo wakati fulani akifanya *consultation* na Serikali inaona sawa, lakini ngoja pia sasa hii Mahakama yako unayotaka kuja kuianzisha iwe na maana, tu-*harmonize* na sheria hizi nyingine kwa sababu hii sheria ndogo haiwezi kufanya marekebisho katika sheria nyingine, ndiyo msingi huu wa kumtaka tu Mheshimiwa Jaji Mkuu anapotaka kuanzisha *division* hii apate kuweza kum- *consult* au kushauriana na Mheshimiwa Rais.

Mheshimiwa Naibu Spika, hili suala lenyewe kwanza halihusiani hata na utoaji wa haki kama tulivyofafanua ingekuwa ni kwamba akitaa kuhukumu kesi ndiyo sasa ashauriane na Mheshimiwa Rais unasema hapa anaingilia muhimili wa Mahakama na huu uhuru wa Mahakama umewekwa kwenye Katiba yetu na nchi ya Tanzania ni moja wapo ya nchi zinazosifika sana duniani kwa uhuru wa Mahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo naomba kushauri Waheshimiwa Wabunge wamechangia kwa nia njema sana, ni mashauriano tu ambayo hayaendi kabisa katika masuala ya kiutendaji waikubali hoja ya Mheshimiwa Jaji Mkuu kushauriana na Rais anapotaka kuanzisha hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hili ambalo baadhi ya Waheshimiwa Wabunge wameshauri kwamba kila Jaji Mkuu; kuna sheria nyingi siyo hii tu, kuna sheria nyingi zinazosimamiwa na Waziri wa Katiba na Sheria ambazo zinamtaka pia Jaji Mkuu wakati fulani akitaka kutunga Kanuni fulani ashauriane na Waziri wa Katiba na Sheria au Waziri mwenye dhamana ya masuala ya Katiba na Sheria kwa nini? Kwa sababu yapo mambo mengine ya kisera, kama alivyosema Mheshimiwa Shangazi mambo mengine yanaibuka kule, ni hawa Mawaziri au Serikali wanakuwa katika mazingira mazuri ya kujua hasa mahitaji ya wananchi ni nini kwa wakati fulani. Wana nafasi kubwa ya ku- *interact* yaani kukutana na wananchi katika mikutano ya hadhara labda pengine wakati wa kampeni au wanaposhughulika na malalamiko mengine ambayo hayahusiani na mahakama.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo kushauriana ni sawa tu, zaidi pia inaboresha hata hatua hiyo unayotaka kuja kufanya baadae. Kwa hiyo, huu ushauriano kati ya Mheshimiwa Jaji Mkuu na Waziri katika zile sheria ambazo zinataja kwamba kabla hajatengeneza Kanuni basi ashauriane na Waziri mwenye dhamana ya masuala ya sheria haiwezi kuchukuliwa kwamba inavunja muhimili na kwa sababu pia inaingilia mamlaka ya muhimili huu mwingine, kwa sababu Mahakama hii ipo kwa ajili ya kuwahudumia wananchi kama ambavyo Serikali ipo kwa ajili ya kuwahudumia wananchi kama ambavyo pia Bunge lipo kwa ajili ya kuhudumia wananchi.

Tofauti na wanasiasa labda kama tuseme Wabunge na Mawaziri huwezi kumkuta Jaji yeye anaitisha mkutano wa hadhara kule kwamba jamani ninyi mna kero gani hapo, ni vitu gani vinawasibu hayo anayapata kupitia kwa Waziri, Mbunge, Diwani, Viongozi wa Vitongoji na Mitaa au kwa Rais, Waziri Mkuu na Mawaziri wengine ndiyo msingi huu. Kwa hiyo, Kanuni zinazokuja kutungwa sasa na Mheshimiwa Jaji Mkuu zikisi matakwa hasa na matarajio ya wananchi katika jamii ile, ndiyo msingi wa hilo Mheshimiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, hii hoja ya Mheshimiwa Janet Mbene, kwanza kila mtu anapaswa aitia na kuifuata Katiba ya nchi na sheria za nchi, kwa hiyo hata hawa ambao watafanya kazi au watahusika tu na utumishi kwa namna yoyote ile katika Mahakama hii awe ni Jaji, Mwanasheria wa Serikali, Wakili wa Kujitegemea au Mtumishi mwingine yoyote awe Polisi au Mtumishi wa Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Ruswa, *Law enforcement agencies* wao pia wanapaswa kutekeleza wajibu wao kwa kuzingatia Katiba na Sheria za nchi. Kwa hiyo wakifanya makosa watawajibishwa kama wengine *provided that*, ili mradi ni kosa ambalo halikufanywa kwa sababu sheria inachosema kwa makosa haya sisi watumishi karibu wote tumelindwa hivyo na sheria mbalimbali ambayo yanafanywa na kitendo ambacho umekifanya *in good phase* inapimwa mahakamani. Kwa hiyo sio kwamba ni lazima uanzishe chombo kinginge cha hawa ma-ombudsman wa kukuchunguza na kuna *check and balances* na mfumo wa kufanya na maadili kwamba watu wazingatie hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kuhusu suala hili la bilioni moja, limezungumzwa wapo Waheshimiwa Wabunge wanaunga mkono bilioni moja na wengine wanasema ni kidogo sana, lakini mapendekezo haya yameletwa kwetu kutoka Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa na hawa ndiyo wapo kwenye *industries* yenyewe, wanajua hiki kitu ambacho tangu miaka mingi tumekuwa tukisema *those grand corruptions*, rushwa kubwa kubwa kama alivyosema Mheshimiwa Hussein Bashe ndiyo wakati wake, hawa watu wana uwezo huo. Kwa hizi kesi ya kufikia bilioni moja na kuendelea zipo za kutosha vinginevyo wasingetuletea hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, ukiacha hiyo katika Muswada huu kwenye ile Ibara ya 8 tumezungumza, tunapokebisha kile kifungu kidogo cha 3(c) mbali na makosa hayo yaliyoorodheshwa pale ya bilioni moja, kinatoa fursa pia kwa Mahakama ile kusikiliza kosa lolote ambalo kwa mujibu wa ile sheria, utaona makosa mengine wala hata kwa asili yake huwezi ukayaweka na thamani ya kifedha yapo mule ndani. Pia kifungu cha 12(4) cha Sheria hii ya Uhujumu Uchumi kinampa mamlaka Mkurugenzi wa Mashtaka au Mwanasheria yeyote aliyepewa mamlaka na yeye, kwenye masuala ambayo yana maslahi ya umma hata kama haifikii kile kiwango wala hata siyo lazima iwe kosa la

uhujumu uchumi kuipeleka hilo suala mahakamani ili likasikilizwe na hiyo Mahakama.

Waheshimiwa Wabunge, naomba kuwatoa wasiwasi kwa ambao mnadhani kwamba makosa yale mengine hayatofika kule, labda yanayofikia milioni 800, au milioni 500 au milioni 300, kukiwepo na maslahi tu yatashughulikiwa. Siyo kwamba sasa haya hayatafikishwa mahakamani, tumezungumza kwamba haya yatashughulikiwa na Mahakama nyinginezo, iwe ni Mahakama ya Wilaya, Mahakama ya Hakim Mkazi au hata Mahakama Kuu. Kwa hiyo, naomba kuwatoa wasiwasi Waheshimiwa Wabunge kuhusu hili ambalo mmekuwa mkitushauri hapa kwamba hiki kiwango cha bilioni moja kipunguzwe.

Mheshimiwa Rajab Adadi pia ametushauri kwamba pengine sasa hivi tuangalie badala ya kuweka kwenye thamani ya kifedha kwa makosa kama ya kukutwa na nyara za Serikali au madawa ya kulevya tuanze kutumia uzito badala ya thamani. Lakini hata thamani na yenyewe ina maana yake, ukiweka tu uzito itakuwa shida lakini uzuri ni kwamba makosa yote haya yatashughulikiwa naomba kushauri tu kwamba hata kama huu ushauri tungeukubali pengine pia tuiipatie Serikali fursa tushauriane na wadau wengine tuone je, tukija na utaratibu huu tutafika wapi, itatusaidia au namna gani. Kwa hiyo ni ushauri mzuri cha msingi tu kwamba tushirikiane kupambana na vitendo vya ufisadi na hasa haya madawa ya kulevya, ujangili na makosa yote ambayo yameorodheshwa humu ndani.

Mheshimiwa Naibu Spika, ametoa ushauri muhimu sana kwamba tutakaohusika na utendaji katika Mahakama hii, awe ni Jaji, Mwanasheria wa Serikali, Taasisi yale yanayohusikana na makosa, kupata mafunzo ni muhimu kweli na tumekuwa tukifanya hivi ni ushauri mzuri huu tunauzingatia, ili sasa kuifanya hii Mahakama iwe na maana ambayo ilikusudiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama kuna jambo nimelisahau basi Waheshimiwa Wabunge waniwie radhi, kwa mara nyingine tena nikushukuru wewe mwenyewe kwa kunipa fursa hii, niwashukuru sana Waheshimiwa Wabunge, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

NAIBU SPIKA: Hoja imeungwa mkono mtahojiwa baadae. Waheshimiwa Wabunge kwa mujibu wa Kanuni ya 28(2) nakusudia kusitisha shughuli za Bunge

sasa hivi na Kanuni hii ya 28(2) inanitaka niwahoji Wabunge wanaokubaliana na hoja ya kusitisha shughuli za Bunge muda huu mpaka saa 10 jioni.

Waheshimiwa Wabunge, nina tangazo moja tu kutoka kwa Mheshimiwa Innocent Bashungwa, anawatangazia Wabunge wa CCM kutoka Mkoa wa Mara, Simiyu na Iringa kwenye tangazo lake aliandika saa 5.30 lakini saa 5.30 shughuli za Bunge zilikuwa zinaendelea kwa hiyo nadhani Wabunge wanaotoka maeneo haya wakitoka tu hapa Bungeni wakamuone Mheshimiwa Bashungwa ukumbi wa Msekwa D. Mchana leo saa 8.30 Wabunge wa CCM wanaotoka Pwani, Dar es Salaam na Mkoa wa Mjini, Mkoa wa Magharibi Zanzibar wanaombwa wakutane na Mheshimiwa Bashungwa saa 8.30 leo. Hilo ndiyo tangazo tulilokuwa nalo kwa muda huu.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo nasitisha shughuli za Bunge mpaka saa 10.00 jioni leo.

(Saa 06.31 Mchana Bunge lilisitishwa hadi saa 10.00 Jioni)

(Saa 10.00 jioni Bunge lilirudia)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, tukae. Katibu!

NDG. CHARLES MLOKA- KATIBU MEZANI: Kamati ya Bunge zima.

KAMATI YA BUNGE ZIMA

NDG. ASIA P. MINJA – KATIBU MEZANI: Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016.

Ibara ya 1

Ibara ya 2

Ibara ya 3

(Ibara ziliyotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)

Ibara ya 4

(Ibara ziliyotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya Bunge Zima pamoja na Marekebisho yake)

Ibara ya 5

MWENYEKITI: Waheshimiwa Wabunge, asubuhi nadhani mligawiwa marekebisho ya Serikali, yameunganishwa kwenye hotuba ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Mheshimiwa Ndassa umeyaona kwanza? Umeyaona haya marekebisho?

MHE. RICHARD M. NDASSA: Mheshimiwa Mwenyekiti, ndiyo haya hapa labda sasa ndiyo maana nasema kwa utaratibu ambavyo tunavyojua kama kuna marekebisho ya Serikali, hayo marekebisho Serikali inayasoma ili kusudi huyo mtu mwingine ambaye hajayaona ayasikie kutoka Serikalini.

MWENYEKITI: Mheshimiwa Ndassa, marekebisho kwa kuwa unayo hapa unatarajiwa kwamba, umeshayapitia, kwa sababu hiyo tunaposoma hapa kifungu tukisema Mwanasheria Mkuu wa Serikali amerekebisha ukiwa wewe una tatizo basi unasimama. Ndiyo maana Mbunge mwingine anayekuwa na marekebisho anapewa fursa ya kusema, lakini upande wa Serikali hawapewi fursa ya kusema ila mtu anayetaka kuongea kuhusu hilo anaweza kusimama, kwa hiyo tunaendelea.

*(Ibara ziliyotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 6

*(Ibara Iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na Marekebisho yake)*

Ibara ya 7

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 8

*(Ibara Iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima pamoja na Marekebisho yake)*

Ibara ya 9

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 10

(Ibara Iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya

Bunge pamoja na Marekebisho yake)

Ibara ya 11

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 12

Ibara ya 13

*(Ibara ziliyotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge pamoja na Marekebisho yake)*

Ibara ya 14

Ibara ya 15

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)*

Ibara ya 16

*(Ibara iliyotajwa hapo juu ilipitishwa na Kamati ya
Bunge pamoja na Marekebisho yake)*

Ibara ya 17

Ibara ya 18

Ibara ya 19

Ibara ya 20

Ibara ya 21

Ibara ya 22

Ibara ya 23

Ibara ya 24

Ibara ya 25

Ibara ya 26

Ibara ya 27

Ibara ya 28

*(Ibara ziliyotajwa hapo juu zilipitishwa na Kamati ya
Bunge Zima bila Mabadiliko yoyote)*

NDG. ASIA P. MINJA – KATIBU MEZANI: Mheshimiwa Mwenyekiti, napenda kutoa taarifa kwamba, Kamati ya Bunge Zima imemaliza kazi yake.

(Bunge lilirudia)

NAIBU SPIKA: Taarifa ya mtoa hoja.

TAARIFA

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 89(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la mwaka 2016. Napenda kutoa taarifa kwamba, Kamati ya Bunge zima imeupitia Muswada wa Sheria wa Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment Act, 2016*) Ibara kwa Ibara na kuukubali pamoja na marekebisho yaliyofanyika.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja kwamba, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali wa Mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment Act of 2016*) kama ulivyorekebishwa katika Kamati ya Bunge zima sasa ukubaliwe.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja.

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI, TEKNOLOJIA NA UFUNDI: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

(Hoja ilitolewa iamuliwe)
(Hoja iliamuliwa na Kuafikiwa)

(Muswada wa Sheria ya Serikali ulisomwa Mara ya Tatu na Kupitishwa na Bunge)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono, nichukue fursa hii kabla sijakuita Mwanasheria Mkuu wa Serikali kukupongeza kwa Muswada huu kupita na tunakutakia kila la kheri kwa matumizi ya sheria hizi, maana wewe ofisi yako inahusika sana katika matumizi ya sheria.

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kuyasema hayo sasa tunaendelea na hatua inayofuata. Katibu!

NDG. CHARLES J. MLOKA - KATIBU MEZANI: Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Namba 2 Wa Mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment Number 2 Bill 2016*) kusomwa mara ya pili.

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI: Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 ya Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la mwaka 2016, naomba

kutoa hoja kwamba, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Namba 2 wa Mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment No. 2 Act of 2016*), sasa usomwe kwa mara ya pili na Bunge lako Tukufu ili lijadili na hatimaye lipitisha Muswada huo kuwa sehemu ya sheria ya nchi.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakupongeza sana kwa kuendelea kuliongoza Bunge hili kwa kuzingatia ipasavyo masharti ya Katiba, Sheria na Kanuni zinazotuongoza hapa Bungeni. Aidha, nawapongeza Wabunge wote kwa kuendelea kutekeleza ipasavyo jukumu la Kikatiba kwa kuishauri na kuisimamia Serikali. Leo hii mnatekeleza jukumu lenu muhimu la kutunga sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninaishukuru tena kamati ya kudumu ya Bunge ya Katiba, Sheria na Utawala kwa kazi nzuri walioifanya katika kuboresha muswada huu baada ya kuwasikiliza wadau waliofika mbele ya Kamati hiyo. Maoni na ushauri wa Kamati vimetusaidia kuboresha Muswada huu kama inavyoonekana katika jedwali la marekebisho ambalo tumeliandaa na kuliwasilisha ili ligawiwe kwa Waheshimiwa Wabunge. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada huu unapendekeza kufanya marekebisho katika sheria 20 kwa lengo la kuondoa upungufu ambao umedhihirika wakati wa kutumia sheria hizo. Kuongeza masharti mbalimbali ili kuleta uwiano kati ya sheria zinazorekebisha na sheria nyingine na kurahisisha utekelezaji madhubuti wa sheria zinazopendekezwa kurekebisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, baadhi ya mambo muhimu yaliyozingatiwa katika Muswada huu ni kubadilisha vifungu vya sheria kama; kwa kuondoa baadhi ya vifungu vya sheria na kuingiza vifungu vipya, kufuta baadhi ya maneno au tafsiri mpya na kuongeza vipengele vipya. Mapendekezo ya marekebisho haya katika muswada huu unalenga kukidhi matumizi ya sheria yaliyojitokeza na kuboresha utekelezaji wa sheria zinazopendekeza kurekebisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria zinazopenda kufanyiwa marekebisho kupitia muswada huu wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Namba 2 wa Mwaka 2016 and (*The Written Laws Miscellaneous Amendment No. 2 Act of 2016*) ni kama ifuatavyo;

- I. Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu Sura 423 (*The Anti-Money Laundering Act, Cap. 423*).
- II. Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu Sura 432 (*The Anti-Trafficking in Persons Act, Cap. 432*)
- III. Sheria ya Kanuni za Madai Sura ya 33 (*The Civil Procedure Code, Cap. 33*)
- IV. Sheria ya Usajili wa Makandarasi Sura ya 235 (*The Contractors Registration Act, Cap. 235*)

- V. Sheria ya Elimu Sura ya 353 (*The Education Act, Cap. 353*)
- VI. Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini Sura ya 366 (*The Employment and Labour Relations Act, Cap. 366*)
- VII. Sheria ya Ushahidi Sura ya 6 (*The Evidence Act, Cap. 6*)
- VIII. Sheria ya Taasisi za Kazi Sura 300 (*The Labour Institutions Act, Cap. 300*)
- IX. Sheria ya Mimitu Sura 323 (*The Forest Act, Cap. 323*)
- X. Sheria ya Uhamiaji Sura ya 54 (*The Immigration Act, Cap. 54*)
- XI. Sheria ya Mtoto Sura ya 13 (*The Law Of The Child Act, Cap. 13*)
- XII. Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi Sura ya 216 (*The Land Disputes Court Act, Cap. 216*)
- XIII. Sheria ya Afya ya Akili Sura ya 398 (*The Mental Health Act, Cap. 398*)
- XIV. Sheria ya Barazal Kiswahili Tanzania Sura ya 52 (*The National Kiswahili Council Act, Cap. 52*)
- XV. Sheria ya Makamishna wa Viapo Sura ya 12 (*The Notaries Public And Commissioners For Oaths Act, Cap. 12*)
- XVI. Sheria ya Kuzuia Ugaidi Sura ya 19 (*The Prevention Of Terrorism Act, Cap. 19*)
- XVII. Sheria ya Kusimamia Mirathi, Sura ya 352, (*The Probate and Administration of Estates Act, Cap. 352*).
- XVIII. Sheria ya Madaktari wa Mifugo, Sura ya 319, (*The Veterinary Act, Cap.319*).
- XIX. Sheria ya Hifadhi ya Wanyamapori, Sura ya 283, (*The Wildlife Conservation Act, Cap. 283*).
- XX. Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma Sura ya 398 (*The Public Leadership Code of Ethics Act, Cap. 398*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Namba 2 wa mwaka 2016 (*The Written Laws Miscellaneous Amendment No. 2 Act of 2016*) imegawanywa katika sehemu 22.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kwanza ya Muswada wa Pili ina ainisha masharti ya utangulizi ambao ni jina la sheria inayopendekeza kufanya marekebisho ya sheria mbalimbali na tamko kuhusu marekebisho ya sheria mbalimbali zinazokusudiwa kufanywa marekebisho kupitia Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Pili ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika kifungu cha 13(1) (a) cha Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu Sura ya 423 (*The Anti-Money Laundering Act, Cap. 423*). Kifungu hicho kinaweka masharti kuhusu adhabu ya kosa la kutakatisha fedha haramu linalotajwa katika Kifungu cha 12 cha sheria hiyo kuwa ni faini isiyozidi shilingi milioni 500 na isiyopungua milioni 100 au kifungu kisichozidi miaka 10 gerezani lakini kilichopungua miaka mitano gerezani.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa wakati wa kutenda kosa hilo mtuhumiwa anaweza kuwa ametakatisha fedha zaidi ya kiasi kinachotajwa kwenye faini, Ibara ya Nne ya Muswada unapendekeza kuboresha masharti kuhusu adhabu ya faini ili iwe kiasi kikubwa baina ya faini hiyo ya shilingi milioni moja hadi milioni 500 inayotajwa kwenye sheria hiyo na kiasi kinacholingana mara tatu ya thamani ya soko ya mali husika (*un-amount equivalent three times the market value of the property*).

Mheshimiwa Naibu Spika, mapendekezo haya yanaoanishwa na Kifungu cha 13(1)(b) cha sheria hii ambacho kinaweka masharti kama hayo pale kosa la kutakatisha fedha linapofanywa na kampuni *body cooperate*. Lengo la kuongeza adhabu ni kuhakikisha kuwa mtuhumiwa anayepatikana na hatia kwa makosa hayo ya kutakatisha fedha haramu anaadhibiwa kulingana na uzito wa kosa linalotendeka na pia kuhakikisha kuwa mhalifu hanufaiki kwa kutenda makosa ya kutakatisha fedha haramu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu, Sura 432 (*The Anti-Trafficking in Persons Act, Cap. 432*). Ibara ya 6 ya Muswada inafuta na kuandika upya Kifungu cha 14(1) cha sheria hiyo ambacho kinaweka masharti kuhusu kutaifisha mazalia ya uhalifu, *proceeds* na vifaa au mali inayotokana na usafirishaji haramu wa binadamu.

Mheshimiwa Naibu Spika, lengo ni kuweka masharti kuwa Mahakama kwa kuamua yenyewe au kutokana na maombi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali inaweza kutoa amri ya kutaifisha mazalia na mali zote zilipatikana kwa njia ya usafirishaji haramu wa binadamu pamoja na kitu chochote kilichotumika au kusaidia kosa la usafirishaji haramu wa binadamu kutendeka.

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria ilivyo sasa haina masharti kuhusu Mwanasheria Mkuu wa Serikali kufungua maombi kwa ajili hiyo. Pia masharti kuhusu kutaifisha kitu kilichotumika au kilichosaidia kosa hilo kutendeka hayapo kwenye sheria ya sasa, hivyo marekebisho haya yana lengo la kuondoa upungufu huo ili kuzuia vitendo hivyo na kuhakikisha kuwa Washtakiwa hawanufaiki kwa kutenda makosa ya usafirishaji haramu wa binadamu.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine katika sehemu hii yanahusu kifungu cha 20(1) cha sheria hiyo kama inavyoonekana katika Ibara ya Saba ya Muswada. Kwa sasa, kifungu hicho kinaelekeza kuwa Serikali itaanzisha vituo kwa ajili ya ulinzi na msaada wa waathirika wa usafirishaji haramu wa binadamu kwa kuzingatia ushauri wa kikosi kazi (*task force*). Muswada unapendekeza kuwa ushauri huo utolewe na Kamati ya kudhibiti usafirishaji haramu wa binadamu *The Anti- trafficking in person committee* badala ya kikosi kazi, kwa kuwa Kamati hiyo imeanzishwa chini ya sheria hiyo ya

kudhibiti usafirishaji haramu wa binadamu na inaweza kutekeleza jukumu hilo pamoja na kutajwa katika sheria hiyo. Kikosi kazi hakijaanzishwa na muundo wake haujulikani kisheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada inapendekezwa kufanya marekebisho ya kifungu cha 13 cha Sheria ya Mwenendo wa Madai Sura ya 33 *The Civil Procedure Act. Cap 33*, kama inavyoonekana katika Ibara ya 9 ya Muswada. Sheria ilivyo sasa inaweka masharti kuwa kila shauri la madai litafunguliwa katika Mahakama ya ngazi ya chini yenye Mamlaka ya kusikiliza shauri husika na kwamba Mahakama ya Wilaya na Mahakama ya Hakimu Mkazi ziko katika ngazi moja. Muswada unapendekeza kifungu hicho kiwekewe angalizo yaani *provisal* kuwa isichukuliwe kwamba masharti hayo yanaondoa au kuchukua Mamlaka ya jumla ya Mahakama Kuu. Marekebisho haya yanalenga kuwezesha Mahakama kutekeleza ipasavyo mamlaka yake ya asili *inherit powers* pasipo kufungwa na masharti ya kifungu hicho.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Usajili wa Makandarasi Sura 235 (*The Contractors Registration Act. Cap 235*). Ibara ya 11 ya Muswada inapendekeza kuwa kifungu cha Sita kinachoweka masharti kuhusu uteuzi wa Msajili wa Makandarasi kirekebishwe ili kuboresha sifa za mtu anayeweza kuteuliwa kuwa Msajili kwa kuongeza taaluma ya sheria, uchumi na utawala kuwa miongoni mwa sifa hizo. Kwa sasa, sheria inaelekeza kuwa Msajili awe aliyesajiliwa kama Mhandisi, *Architect* au *Quantity Surveyor*.

Marekebisho haya yanalenga kupanua wigo wa kitaalamu kwa mtu anayeweza kuteuliwa kuwa Msajili ili kuendana na mabadiliko katika utekelezaji wa kazi za Makandarasi kwa kuzingatia pia kuwa majukumu ya Msajili chini ya sheria hiyo siyo lazima yatekelezwe na watu wenye sifa zilizoainishwa kwenye sheria ya sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 12 ya Muswada inapendekeza kurekebisha kifungu cha 10 cha sheria hiyo kinachoweka masharti kuhusu sifa za usajili wa Makandarasi. Marekebisho yanayopendekezwa ni kuongeza kifungu kidogo kipya cha sita ili kuweka masharti kuhusu hatua zitakazochukuliwa na Bodi ya Ukandarasi pale mwombaji wa kusajiliwa au kupandishwa daraja la usajili anapotiwia hatiani kwa kosa la kughushi nyaraka, udanganyifu au vitendo vya rushwa. Hatua zinazopendekezwa kwamba zitachukuliwa na bodi hiyo ni kusitisha maombi husika, kuzuia usajili wa mtu huyo kwa muda usiozidi miaka miwili au kufuta usajili wake. Marekebisho haya yanalenga kuwa na Wakandarasi wenye sifa zinazostahili na wanaoweza kutekeleza majukumu yao kwa viwango vinavyotakiwa na Serikali pamoja na jamii kwa ujumla na kwa kuzingatia maadili ya taaluma hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kifungu cha 12 cha sheria hiyo kinaweka masharti kuhusu vigezo vya usajili wa kampuni za kigeni yaani *restrictions on registration of foreign firms* na kuelekeza kuwa mtu ambaye siyo Raia wa Tanzania asiruhusiwe kuunda kampuni ya ndani ya ukandarasi *Local Contracting Firm* mpaka hisa nyingi katika kampuni hiyo ziwe zinamilikiwa na raia wa Tanzania. Kampuni ambayo haijakidhi vigezo hivyo inahesabika kuwa ni kampuni ya kigeni, *foreign firm*. Muswada unapendekeza katika Ibara ya 13 kuboresha masharti ya kifungu hicho kwa kuongeza vifungu vidogo vipya viwili vya pili na tatu na kuweka masharti yanayotaka tathmini ifanyike ili kuangalia idadi ya hisa zinazomilikiwa na wazawa katika kila kampuni ya ukandarasi. Marekebisho haya yanalenga kudhibiti raia wa kigeni kufanyakazi zinazotakiwa na Watanzania tu kwa kujisajili kama kampuni za wazawa wakati wao ndiyo wamiliki wa hisa nyingi na mwisho wa siku ndiyo wanaofaidika kuliko Watanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine katika sehemu hii yanahusu kifungu cha 13 cha sheria hiyo kinachoweka masharti kuhusu kufuta usajili wa Mkandarasi. Ibara ya 14 inapendekeza kuwa kifungu hicho kirekebishwe kwa kuongeza masharti kuwa bodi inaweza kufuta jina la Mkandarasi katika daftari la Mkandarasi kwa makosa ya kughushi nyaraka, udanganyifu au vitendo vya rushwa. Lengo la marekebisho hayo ni kuhakikisha kuwa wakati wote Wakandarasi wanatekeleza ipasavyo majukumu yao kwa kuzingatia maadili ya kazi zao na kwa viwango vinavyotakiwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 15 ya muswada inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 15(1) cha sheria hiyo kinachoweka masharti kuhusu mamlaka ya kusimamisha usajili wa Mkandarasi. Inapendekezwa kuwa aya ya (c) inayoeleza kuwa moja ya sababu za kumsimamisha Mkandarasi ni pale anapokiuka Kanuni au Sheria Ndogo zilizotungwa na bodi ifutwe kwa kuwa masharti haya yanafanana na yameelezwa katika aya (a) ya kifungu hicho.

Aidha aya ya (e) (ii) ya kifungu hicho, inaelekeza kuwa Mkandarasi anayepata leseni ya biashara bila kuwasilisha cheti cha usajili kwenye mamlaka inayotoa leseni anaweza kusimamishwa. Muswada unapendekeza aya hiyo nayo ifutwe kutokana na ukweli kuwa utekelezaji wa masharti haya ni mgumu kwa sababu cheti cha usajili siyo moja ya vigezo vinavyotumika na Mamlaka husika kabla ya kutoa leseni ya biashara. Pia kifungu kidogo kipya cha tatu kinaongezwa kwa lengo la kumzuia Mkandarasi kuendesha biashahara baada ya kusimamishwa kwa muda na pia kuipa bodi mamlaka ya kuamua kipindi ambacho Mkandarasi anaweza kusimamishwa kufanya shughuli za Ukandarasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kifungu cha 16(1) cha sheria hiyo, kinachoweka masharti kwamba Mkandarasi anayechunguzwa kwa ajili ya kusimamishwa ana haki ya kusikilizwa mbele ya bodi, kinarekebishwa kwa kuongeza rejea kifungu

cha 13 cha sheria hiyo ili Mkandarasi amabye anatakiwa kufutiwa usajili achunguzwe pia na awe na haki ya kusikilizwa kabla ya bodi haijafikia uamuzi huo. Haya yanaonekana katika Ibara ya 16 ya Muswada. Lengo la marekebisho hayo ni kukidhi masharti ya Ibara ya 13(6)(a) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inayoelekeza kuwa, wakati haki na wajibu wa mtu yoyote vinahitaji kufanyiwa uamuzi wa Mahakama au chombo kinginecho kinachohusika basi mtu huyo atakuwa na haki ya kupewa fursa ya kusikilizwa kwa ukamilifu. Aidha, kifungu cha 17(1) cha sheria hiyo kuhusu kudharau wito, amri au kukataa kutoa ushahidi wakati uchunguzi unafanywa na bodi kinafanyiwa marekebisho kwa kuandika upya maneno ya utangulizi ili kifungu hicho kisomeke vizuri ikiwa ni pamoja ya kufanya rejea ya kifungu husika kinachoipa bodi mamlaka ya kutoa hati ya wito na amri wakati kitekeleza majukumu yake kiuchunguzi chini ya sheria hii. Marekebisho husika yako katika Ibara ya 17 ya Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine katika sehemu hii yanahusu kifungu cha 23(2) cha Sheria ya Usajili wa Makandarasi. Kifungu hiki kwa sasa kinaelekeza kuwa muda ambao kampuni ya ukandarasi inaweza kufutwa na bodi kwa kushindwa kupata Mkurugenzi Mtaalamu baada ya Mkurugenzi ambaye ni Mwanahisa au Mbia kujuzulu kutokuwa na uwezo yaani *becomes incapacitated* au kufariki ni mwaka mmoja tangu kutokea kwa tukio hilo. Marekebisho yanayopendekezwa katika Ibara ya 18 ya Muswada ni kupunguza muda huo kuwa siku 60. Lengo la marekebisho hayo ni kuhakikisha kuwa kampuni ya ukandarasi inaendelea kuwa na wataalamu wenye sifa za ukandarasi ili itekeleze kwa ufanisi ipasavyo wajibu wake na kwa viwango vinavyotakiwa. Muda wa mwaka mmoja unaotajwa kwenye sheria ya sasa ni mrefu sana. Hii inaweza kusababisha kampuni hiyo kupata kazi katika muda huo wakati haina wataalamu wenye sifa na uwezo wa kutekeleza kazi husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho ya mwisho katika sehemu hii yanahusisha kifungu cha 33 kinachoweka masharti yanayomtaka kila Mkandarasi kuandaa na kuwasilisha hesabu za mwaka yaani *annual returns* kwenye bodi. Muswada unapendekeza katika Ibara ya 19 kuwa, Kifungu hicho kirekebishwe kwa kuongeza masharti kwamba mtu yoyote anayekiuka masharti hayo anatenda kosa chini ya sheria hii na adhabu yake itakuwa ni faini ya nusu ya ukomo wa daraja la Mkandarasi husika. Marekebisho hayo yanalenga kuhakikisha kila Mkandarasi anaandaa na kuwasilisha hesabu zake kwenye bodi kama inavyoelekezwa na sheria. Pia kupitia hesabu hizo, Serikali, Bodi na Wadau inaweza kufahamu uwezo wa Mkandarasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Sita ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Elimu Sura ya 353 (*The Education Act, Cap. 353*). Kifungu cha 60(1)(k) kinaelekeza kuwa, mtu anayempatia ujauzito mwanafunzi wa shule ya Sekondari au Msingi anatenda kosa la jinai na adhabu yake ni faini

isiyozidi shilingi 500,000 na iwapo ni kosa la pili, adhabu ni faini shilingi 500,000 au kifungu kisichozi miaka mitatu. Muswada unapendekeza katika Ibara ya 22 kuwa kifungu hicho kifutwe na badala yake kitungwe kifungu kipya cha 60(A) kama inavyoonekana katika Ibara ya 22 ili kuweka masharti yanayojitoshela kuhusu zuio la kuoa au kumpatia ujauzito mwanafunzi wa shule ya msingi au sekondari yaani *prohibition to marry or impregnate primary or secondary school pupil*. Kifungu hicho cha 60(A) kinapendekezwa kuwa itakuwa ni kosa la jinai kwanza, moja kwa mtu yoyote kuoa au kuolewa na mwanafunzi wa shule ya msingi au sekondari, pili kijana wa shule ya msingi au sekondari kuoa mtu yoyote na tatu, mtu yoyote kumpatia ujauzito mwanafunzi wa shule ya msingi au sekondari. Adhabu inayopendekezwa kwa makosa hayo ni kifungu cha miaka 30 Gerezani. Pia kifungu cha 60(A) kinapendekeza kuweka masharti kwamba, mtu anayesaidia, anayeshawishi au anaeacha mwanafunzi wa shule ya msingi au sekondari kuolewa au kuoa anatenda kosa la jinai ambalo adhabu yake ni *fine* isiyopungua shilingi 5,000,000 au kifungu cha miaka mitano gerezani au vyote kwa pamoja. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, tumeridhia maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria na tumependekeza kuwa pale ambapo kosa chini ya sheria hii litafanywa na mtoto basi adhabu yake itakuwa kwa mujibu wa masharti ya Sheria ya Mtoto kama inavyoonekana katika Jedwali la Marekebisho. Hii ni kwa sababu Sheria ya Mtoto inakataza Mtoto anayetiwa hatiani kufungwa gerezani.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho hayo katika Sheria ya Elimu yanalenga kumjengea mwanafunzi wa shule ya msingi au sekondari mazingira mazuri ya kumaliza ipasavyo elimu yake kwa ngazi hiyo. Hii ni kwa kuzingatia pia kuwa Sera ya Elimu inaelekeza kuwa, elimu ya msingi ni elimu ya lazima kwa kila Mtoto. Pia kwa sasa Serikali inagharamia elimu ya msingi na sekondari kwa wanafunzi wote hivyo ni muhimu wanafunzi wa shule ya msingi na sekondari wakaachwa wapate elimu kwanza kwa manufaa yao ya baadae na Taifa kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, ili kuhakikisha utekelezaji bora wa masharti hayo na kwa ajili ya ufuatiliaji, kifungu cha 60(A) kinapendekeza kuwa, kila Mkuu wa Shule au Mwalimu Mkuu atawasilisha kwa Kamishna wa Elimu taarifa ya robo mwaka kuhusu matukio ya ndoa na mimba kwa wanafunzi katika shule yake pamoja na kuelezea hatua zilizochukuliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Saba ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, Sura 366 (*Employment and Labour Relations Act Cap. 366*) Kwa sasa Ibara ya 13 ya jedwali la tatu la sheria hiyo inaweka masharti kuhusu migogoro ya kikazi iliyotokana na sheria za kazi zilizofutwa mwaka 2004. Ibara ndogo ya tano inaelekeza kuwa migogoro

ya kikazi itakayofanyiwa kazi na Tume ya usuluhishi na uamuzi ni ile itakayowasilishwa katika Tume hiyo na Kamishna wa kazi. Muswada unapendekeza katika Ibara ya 24 kuwa, Ibara ndogo ya jedwali hilo irekebishwe ili Tume isikilize migogoro inayowasilishwa na upande wowote na siyo Kamishna wa Kazi tu kama ilivyo kwenye sheria ya sasa.

Aidha, Ibara ya 13, Ibara ndogo ya 9 ya jedwali la tatu inayoelekeza kuwa, Ibara ya 13 ya jedwali hilo itatumika kwa miaka mitatu tangu kuchapishwa kwa sheria iliyorekebishwa jedwali hilo inapendekezwa kufutwa. Marekebisho haya yanalenga kuwapatia wananchi fursa ya kuwasilisha migogoro kwenye Tume hiyo kwa hatua muhimu ili isikilizwe na kufanyiwa kazi ipasavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nane ya Muswada inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 127 cha Sheria ya Ushahidi Sura ya 6 (*The Evidence Act, Cap 6*). Kifungu hicho kinaweka masharti kuhusu mtu mwenye uwezo wa kutoa ushahidi. Kanuni ya ujumla katika uendeshaji wa kesi za jinai ni kwamba, ushahidi wa mtoto mwenye umri usiozidi miaka 14 unatakiwa kuungwa mkono na ushahidi mwingine ili uweze kuwa na nguvu kisheria. Marekebisho yanayopendekezwa ni kuongeza kifungu kidogo kipyaa cha Nane, kinachoweka masharti kuwa katika kesi ya jinai ambayo ushahidi pekee ni wa mtoto, Mahakama inaweza kuupokea ushahidi huo baada ya kuridhishwa na ukweli (*credibility*) wa ushahidi wa mtoto huyo hata kama haujaungwa mkono na ushahidi mwingine na kisha kumtia hatiani mshitakiwa husika. Hatua hiyo itachukuliwa baada ya Mahakama kueleza sababu za kufanya hivyo na pia baada ya kuridhika kuwa mtoto huyo anaeleza ukweli tupu. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sasa masharti kama hayo yanatumika kwa kesi za jinai zinazohusiana na kujamiiana kama inavyoelezwa katika kifungu cha 127, kifungu kidogo cha Saba cha sheria hiyo. Kwa kuwa, yapo mazingira katika kesi nyingine za jinai ambapo shahidi pekee anaweza kuwa mtoto, Muswada umependekeza kuwa ushahidi wa mtoto huyo ukubaliwe Mahakamani iwapo hakuna ushahidi mwingine wa kuunga mkono na hilo lifanyike baada ya Mahakama kujiridhisha kuwa mtoto huyo anaeleza ukweli mtupu kama nilivyoeleza hapo awali. Hatua hii itawezesha washtakiwa kutokwepa mkono wa sheria kwa kuwa tu ushahidi wa mtoto aliyeshuhudia tukio haukuungwa mkono na pia kuondoa *double standards* katika kushughulikia makosa ya jinai kwa kuwa sasa hivi utaratibu huo unatumika kwa kesi zinazohusiana na kujamiiana.

Mheshimiwa Naibu Spika, kama inavyoonekana katika jedwali la marekebisho na kwa kuzingatia maoni ya Kamati ya Bunge ya Katiba, Sheria na Utawala, tumependekeza kufuta kifungu cha 127(2)(3) cha sheria hiyo ili kuwezesha mtoto kutoa ushahidi wake ilimradi tu Mahakama itaridhika kuwa

anachoeleza ni ukweli tupu. Maelekezo kuhusu marekebisho hayo yalitolewa pia na Mahakama ya Rufani katika kesi ya Kimbute Otieno dhidi ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, shauri la Ruffaa la Jinai Namba 300 la mwaka 2001, Dar es salaam.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya Tisa ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Misitu Sura ya 323 (*The Forests Act Cap 323*). Ibara ya 28 ya Muswada inapendekeza kuwa adhabu ya faini kwa mtu anayekutwa na mazao ya misitu isivyo halali chini ya kifungu cha 88 cha sheria hiyo isipungue shilingi 100,000 na isizidi shilingi 5,000,000. Adhabu ya faini kwa kosa hilo sasa hivi haizidi shilingi 1,000,000.

Pia Ibara ya 29 ya Muswada inapendekeza kuongeza adhabu kwa kosa la kujihusisha na biashara ya mazao ya misitu isivyo halali kinyume na kifungu cha 89 kuwa faini ya shilingi 1,000,000 au mara tatu ya thamani ya soko ya mazao husika, kiasi kikubwa kati ya hayo au kifungu kisichopungua miaka miwili lakini kisichozi miaka Saba gerezani. Kwa sasa, adhabu ya kosa hilo ni faini isiyopungua shilingi 200,000 na isiyozidi shilingi 1,000,000 au kifungu kisichopungua miaka miwili gerezani. Mapendekezo haya yanalega kuongeza adhabu hizo kwa kuwa zinaonekana kupitwa na wakati na pia kulinda misitu yetu kwa kuwafanya watu waogope kujihusisha na vitendo hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya 10 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Uhamiaji, Sura ya 54, (*The Immigration Act Cap 54*). Ibara ya 31 ya Muswada inapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 31(A) kinachoweka masharti kwamba usafirishaji wa wahamiaji haramu ikiwemo kuhifadhi, kufadhili, kusafirisha, kusaidia usafirishaji wa wahamiaji haramu ni kosa la jinai ambalo adhabu yake ni faini isiyopungua shilingi 20,000,000 au kifungu cha miaka 20 gerezani.

Pamoja na adhabu hiyo inapendekezwa kuwa, Mahakama kwa utashi wake au kutokana na maombi yatakatayofunguliwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali inaweza kutoa amri kuwa mazalia au mali yoyote iliyopatikana kwa njia ya usafirishaji wa wahamiaji haramu au kitu chochote kilichotumika kusaidia kosa hilo kufanyika kitaifishwe na kuwa mali ya Serikali.

Marekebisho haya yanalenga kuzuia matukio ya kujihusisha na uhamiaji haramu ambayo yamekuwa yakiongezeka hapa nchini na hivyo kuhatarisha usalama na amani yetu. Pia lengo ni kuhakikisha kuwa watu wanaojihusisha na vitendo hivyo hawanufaiki kutokana na uhalifu huo kwa kutaifisha mali wanazozipata baada ya kujihusisha na makosa hayo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya 11 ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Taasisi za Kazi Sura ya 300, (*The Labour Institutions Act, Cap. 300*). Marekebisho yanayopendekezwa katika Ibara ya 33 ya Muswada ni kuongeza kifungu kipyacha cha 45(A) kinachoweka masharti kwamba Afisa wa Kazi atakuwa na Mamlaka ya kutoza faini au tozo ya papo kwa papo pale mwajiri au mtu yoyote anapokiuka masharti ya Sheria za Kazi.

Aidha, inapendekezwa faini inayoweza kutozwa chini ya kifungu hicho haitapungua shilingi 100,000 na kwamba Afisa wa Kazi atoe risiti kwa kila malipo yanayofanywa. Marekebisho haya yanalenga kuhakikisha kuwa sheria za kazi zinatekelezwa ipasavyo na hatua au adhabu inatolewa tu pale mkosaji anapokiri kosa na kuwa tayari kulipa tozo au faini kuhusika pasipokusubiri kufikishwa Mahakamani ambako suala hilo linaweza kuchukua muda mrefu. Hatua hii pia itapunguza msongamano wa mashauri Mahakamani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya 12 ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Mtoto, Sura ya 13, (*The Law of The Child Act, Cap 13*). Ibara ya 35 ya muswada inapendekeza kuongeza kifungu cha 100(A) kinachoweka masharti kuhusu maoni na mapendekezo ya Afisa Ustawi katika kesi inayomkabili Mtoto mbele ya Mahakama ya Watoto. Inapendekezwa kuwa Mahakama ya Watoto ikiona kuna umuhimu iombe maoni au mapendekezo ya Afisa Ustawi wa Jamii na kuyazingatia wakati wa kutoa adhabu kwa mtoto.

Izingatiwe kuwa, kwa sasa Sheria ya Mtoto inaelekeza kuwa, Afisa Ustawi wa Jamii anapaswa kuwepo wakati shauri linaendelea, lakini sheria hiyo ilikuwa haijaainisha namna anavyoweza kuisadia Mahakama ya Watoto kufikia uamuzi wake. Hivyo marekebisho haya yatamuwezesha Afisa Ustawi wa Jamii ambaye ana utaalumu katika masuala ya watoto na amekuwepo Mahakamani hapo tangu shauri lilipofunguliwa kuisaidia Mahakama ya Watoto kufikia uamuzi wa haki.

Mheshimiwa Naibu Spika, kifungu cha 103(2) cha Sheria ya Mtoto, kinaelekeza kuwa Mtoto anapofikishwa katika Mahakama ya Mtoto kwa kosa lolote isipokuwa kosa la mauaji, basi kesi hiyo imalizike siku hiyo hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, kifungu cha 103(2) cha sheria ya Mtoto kinaelekeza kuwa Mtoto anapofikishwa katika Mahakama ya Mtoto kwa kosa lolote isipokuwa kosa la mauaji, basi kesi hiyo imalizike siku hiyo hiyo; kwa kuwa mbali na kosa la mauaji, mtoto anaweza kutenda makosa mengine ambayo yanatakiwa kufunguliwa Mahakama Kuu pekee.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 36 ya Muswada inapendekeza kifungu hicho kirekebishwe kwa ajili hiyo. Hivyo marekebisho yanayopendekezwa katika kifungu hicho ni kuweka masharti kwamba Mahakama ya Watoto haitasikiliza

kosa linalotakiwa kusikilizwa na Mahakama Kuu ikiwa kosa la mauaji linatajwa kwenye Sheria ya sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia inapendekezwa kuwa iwapo usikilizwaji wa kesi iliyofunguliwa katika Mahakama ya Watoto haitamalizika siku hiyo hiyo kama inavyoelekezwa katika Kifungu cha 103 (2), basi Mahakama baada ya kuainisha sababu, iahirishe kesi hiyo na imwachie mtoto kwa dhamana. Marekebisho haya yanalenga kuiwezesha Mahakama ya Mtoto kushughulikia kesi ambayo haikuweza kumalizika siku shauri husika lilipofunguliwa. Hii ni kwa kuzingatia kwamba, kuna sababu zinazoweza kusababisha shauri lisimalizike siku hiyo hiyo ikiwa ni pamoja na ugonjwa wa Hakimu, mtoto au Wakili wake, ushahidi au upelelezi kutokukamilika mapema, Hakimu kukabiliwa na majukumu katika kesi nyingine za aina hiyo au majukumu mengine ya kikazi na kadhalika.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine katika sehemu hii, yanahusisha kifungu cha 119 kinachoweka masharti kuhusu zuio la adhabu ya kifungu na adhabu mbadala kwa mtoto (*prohibition of custodial sentence and alternative sentence*). Kifungu cha 119 (1) kinaelekeza kuwa mtoto asihukumiwe kifungo Gerezani. Hata hivyo, Sheria za Jinai zinaweka masharti ya jumla kuwa mtu anayetenda kosa la jinai anaweza kuhukumiwa kifungo Gerezani bila kuelekeza kuwa mashari hayo hayatumiki iwapo mshtakiwa ni mtoto. Ni kwa msingi huo, Ibara ya 37 ya Muswada inapendekeza kuwa kifungu hicho kiandikwe upya na kueleza kuwa masharti hayo kuhusu mtoto kuadhibiwa adhabu ya kifungo Gerezani yatatumika bila kujali, yaani *notwithstanding* masharti ya Sheria nyingine za jinai.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia Muswada ulikuwa unapendekeza kuwa Mahakama ya watoto inaweza kutoa adhabu ya viboko. Hata hivyo tumekubali maoni ya Kamati ya Bunge ya Katiba, Sheria na Utawala kuhusu kuondoa mapendekezo ya kurudisha adhabu ya viboko kwa watoto kama inavyoonekana katika jedwali la marekebisho. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho, sehemu hii inapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 158(A) ambacho kinaweka masharti kuhusu Zuio la Kukeketa Mtoto wa Kike kama inavyoonekana katika Ibara ya 39 ya Muswada. Adhabu inayopendekezwa kwa mtu yeyote anayetenda kosa la kukeketa ni *fine* isiyopungua shilingi milioni mbili au kifungo kisichopungua miaka mitano, lakini kisichozidi miaka 15 au vyote kwa pamoja. Lengo la marekebisho hayo ni kuzuia vitendo vya ukeketaji na kumlinda mtoto dhidi ya madhara yanayotokana na ukeketaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya 13 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi Sura 216 yaani (*The Land Disputes Courts Act, Cap.216*). Kwa sasa Sheria hiyo haina

kifungu mahsusi kinachoelekeza muda wa kukata rufaa dhidi ya maamuzi ya Mabaraza ya Ardhi na nyumba za Wilaya katika Mahakama Kuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, kukosekana kwa masharti hayo kumesababisha Mahakama Kuu kutoa maamuzi tofauti kuhusu jambo hili. Kuna maamuzi kwamba rufaa kutoka Baraza la Ardhi na Nyumba la Wilaya linatakiwa kufunguliwa katika Mahakama Kuu ndani ya siku 45 tangu uamuzi kutolewa, wakati wa maamuzi mengine yanatamka kwamba muda wa kukata rufaa hiyo ni siku 90 kama ilivyo katika Sheria ya Ukomo wa Muda Sura ya 89 yaani (*The Law of Limitation Act, Cap. 89*).

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 41 ya Muswada inapendekeza kuweka sawa jambo hili kisheria kwa kurekebisha Kifungu cha 41 cha Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi na kuweka masharti kwamba muda wa kukata Rufaa hiyo utakuwa siku 45 tangu kutolewa kwa uamuzi na kwamba Mahakama inaweza kuongeza muda huo wa kukata rufaa baada ya kuridhika kuwa kuna sababu za kufanya hivyo. Sababu hizo zitaelezwa katika maombi yatakayofunguliwa na mtu anayeomba kukata rufaa nje ya muda ulioainishwa katika Sheria hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Nne ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Afya ya Akili Sura ya 98, (*The Mental Health Act, Cap.98*). Jedwali la pili, linarekebisha kwa kuiboresha Fomu Na. 3 kuhusu amri ya kupokea *Reception Order* ya mtu katika Hospitali ya Afya ya Akili ili kuweka sehemu hiyo ambayo Hakimumu wa Wilaya au Hakimumu Mkazi atasaini fomu hiyo na kuweka mhuri wa Mahakama kabla ya kuiwasilisha kwa Afisa Mfawidhi wa Hospitali ya Afya ya Akili. Sheria ilivyo kwa sasa haina sehemu maalum kwa ajili ya Hakimumu kusaini na kuweka mhuri wa Hakimumu.

Aidha, tumezingatia maoni ya Kamati na tumeongeza masharti kwamba fomu hiyo ioneshe jina la mtu anayedhaniwa kuwa ni mgonjwa wa akili apelekwe katika Hospitali ya Afya ya Akili kwa ajili ya urahisi wa rejea.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Tano ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania Sura 52, (*The National Swahili Council Act, Cap.52*).

Kifungu kipyacha cha 11 kinaongezwa kama inavyoonekana katika Ibara 45 ya Muswada huu ili kuweka masharti ya kumpatia Waziri mamlaka ya kutunga Kanuni. Lengo ni kurahisisha utekelezaji bora wa masharti ya Sheria hii. Kwa sasa Sheria haina masharti hayo na imeonekana kuwa na umuhimu wa Waziri kutunga Kanuni kwa ajili ya utekelezaji bora wa Sheria hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya 16 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Makamishna wa Viapo Sura ya 12 (*The Notaries Public and Commissioner for Oaths Act, Cap.12*). Ibara ya 47 ya Muswada inarekebisha Kifungu cha (8) ili kuweka masharti yatakatayomtaka Kamishana wa Viapo kuweka jina lake katika kila kiapo anachoshuhudia.

Mheshimiwa Naibu Spika, kifungu hicho kwa sasa kinaelekeza tu kuwa Kamishna wa Viapo aeleze mahali na tarehe ambayo kiapo husika kimetolewa. Kwa maana hiyo, halazimiki kuweka jina lake wakati wa kushuhudia kiapo. Marekebisho haya yatawezesha Mahakama na mamlaka nyingine kumfahamu Kamishna wa Kiapo aliyeshuhudia kiapo husika hususan inapotokea ubishani kuhusu uhalali wa kiapo hicho. Hata hivyo, marekebisho haya hayataathiri viapo ambavyo vimeshatolewa au kuwasilishwa Mahakamani kabla ya marekebisho ya Sheria hiyo kuanza kufanya kazi kama inavyoelezwa katika Ibara 50 ya Muswada inayopendekeza Kifungu kipyua cha 14 cha Sheria kuhusu masharti ya mpito.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kifungu cha 13 cha Sheria hiyo kinaelekeza kuwa Mahakama Kuu inaweza kutunga kanuni kwa ajili ya utekelezaji bora wa masharti ya Sheria hii baada ya kupata kibali cha Rais. Ibara ya 49 ya Muswada inapendekeza kuwa kifungu hicho kirekebishwe na badala yake mamlaka hayo yawe ya Jaji Mkuu ambaye ndiye kiongozi wa Mhimili wa Mahakama ya Tanzania. Mahakama Kuu kama moja ya Mahakama zilizopo, itashirikishwa ipasavyo sambamba na wadau wengine wakati wa kuandaa kanuni hizo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Marekebisho mengine katika sehemu hii ni kuongeza kifungu kipyua cha 14 kinachompatia Jaji Mkuu mamlaka ya kurekebisha majedwali ya Sheria hiyo kama inavyoonekana katika Ibara 50 ya Muswada. Majedwali hayo yanahusu tozo kwa ajili ya nyaraka za Kisheria, fomu ya cheti cha kufanyia kazi (*practicing certificate*) na ada ya vyeti vya Makamishna Viapo. Sababu za marekebisho hayo ni kurahisisha utekelezaji bora wa sheria hiyo kwa kuwezesha majedwali hayo kurekebishwa na Jaji Mkuu pale inapoonekana kuna umuhimu wa kufanya hivyo pasipo kulazimika kuwasilisha marekebisho hayo Bungeni.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho, sehemu hii inapendekeza katika Ibara ya 51 ya Muswada kwamba jedwali la tatu lirekebishwe kwa lengo la kuongeza viwango vya ada ya vyeti vinavyotolewa chini ya Sheria hiyo kama ifuatavyo:-

(a) Ada ya cheti cha kufanya kazi kama Kamishna wa viapo iwe shilingi 30,000/= badala ya shilingi 60,000/= inayotajwa katika Sheria ya sasa;

(b) Tozo ya ku-renew cheti kila mwaka iwe shilingi 40,000/= badala ya shilingi 40/= inayotajwa katika Sheria ya sasa; na

(c) Tozo ya maombi ya cheti kipyaa baada ya cheti kupotea au kuharibika iwe shilingi 10,000/= badala ya shilingi 10 inayotajwa katika Sheria ya sasa.

Mheshimiwa Naibu Spika, sababu za marekebisho hayo ni kuweka viwango vinavyoendana na hali ya sasa, kwani viwango hivyo vinavyotajwa kwenye sheria vimepitwa na wakati.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Saba ya Muswada iliyokuwa inapendekeza marekebisho kwenye Sheria ya Kanuni ya Adhabu Sura ya 16 (*The Penal Code Cap. 16*). Hata hivyo kupitia jedwali la marekebisho tumeondoa mapendekezo hayo kwa sasa na hivyo kifungu hicho kitabakia kama kilivyo kwenye sheria ya sasa. Ndiyo maana zile sheria zinazorekebishwa zimepungua kutoka 21 kuwa 20.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Nane ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Ugaidi Sura ya 19 (*The Prevention of Terrorism Act, Cap.19*). Ibara ya 55 ya Muswada inapendekeza kuongeza kifungu kipyaa cha 11(A) katika Sheria hiyo ili kuweka masharti kuhusu adhabu kwa makosa ya kuandaa, kusimamia, kuwezesha, au kushiriki kwenye mikutano ya kigaidi, kuwezesha ugaidi, kuhifadhi magaidi kumiliki taarifa zilizozuiliwa na utoaji wa fishio la uongo la kigaidi yanayotajwa katika vifungu vya 5, 7 na 8 vya Sheria hiyo. Kwa sasa Sheria ya kuzuia ugaidi haitaji adhabu inayotakiwa kutolewa kwa mtu anayetenda makosa hayo.

Hivyo Muswada unapendekeza kuwa adhabu kwa makosa hayo iwe moja, nayo ni kifo, iwapo tukio la ugaidi limesababisha kifo; pili, kifungo cha maisha iwapo kosa husika limesababisha madhara makubwa kwa mtu au mali; tatu, kifungo cha miaka 30 kwa mazingira mengine. Mbali na kutoa mwongozo kuhusu adhabu inayostahili kutolewa kwa makosa hayo, marekebisho haya yanalenga kudhibiti ipasavyo vitendo hivyo kwani vina athari kubwa kwa watu, mali na Taifa kwa ujumla.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya 19 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho kwenye Sheria ya Usimamizi wa Mirathi, Sura 352 (*The Probate and Administration of Estate Act, Cap. 352*). Ibara ya 57 ya Muswada inapendekeza kurekebisha tafsiri ya maneno "*small estate*" iliyokuwa katika Kifungu cha (2) kwa kuongeza ukomo wa kiwango cha thamani ya mirathi itakayoshughulikiwa na Mahakama ya Wilaya kutoka shilingi milioni 10 inayotajwa kwenye sheria ya sasa kuwa shilingi milioni 100. Marekebisho haya yatawezesha wananchi wengi kuifikia haki kwa kufungua mashauri ya mirathi ambayo thamani yake haizidi shilingi milioni moja katika Mahakama za Wilaya, kwani Mahakama hizo ni nyingi na ziko karibu yao zaidi kuliko Mahakama kuu ambayo inapatikana katika baadhi ya Mikoa ya Tanzania Bara. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Ishirini ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Madaktari wa Mifugo Sura 319 (*The Veterinary Act, Cap. 319*). Ibara ya 59 ya Muswada inapendekeza kuongeza Kifungu cha 15 (2) kwenye Sheria hiyo ili kuweka masharti kuwa mtu hatakuwa na sifa ya kusajiliwa kuwa Daktari wa Mifugo kama atakuwa hajapatia mafunzo kwa vitendo (*internship training*) kwa muda usiopungua mwaka mmoja. Marekebisho haya yanalenga kuboresha taaluma ya Madaktari wa Mifugo wanaosajiliwa chini ya sheria hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Ishirini na Moja ya Muswada inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Hifadhi ya Wanyamapori, Sura 283; (*The Wildlife Conservation Act, Cap 393*). Ibara ya 61 ya Muswada inarekebisha Kifungu cha 86 kwa kuongeza kifungu kidogo cha (2) (iii), kinachoweka masharti kwamba, iwapo mtu atakutwa na hatia kwa kosa la kumiliki nyara za Serikali kinyume na Sheria na thamani ya nyara hizo ikawa kati ya shilingi laki moja hadi shilingi milioni moja, adhabu yake itakuwa faini isiyopungua mara tatu ya thamani ya soko ya nyara hizo au kifungo kisichopungua miaka 10 Gerezani lakini kisichozidi miaka 20 Gerezani. Marekebisho haya yanalenga kukabiliana na makosa ya ujangili wa wanyamapori kwa kuhakikisha kuwa washtakiwa waadhibiwe ipasavyo ili kulinda na kuhifadhi wanyamapori wetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Ishirini na Mbili ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma, Sura Na. 398 (*The Public Leadership Code of Ethics Act, Cap. 398*). Ibara ya 63 ya Muswada inapendekeza kuwa Kifungu cha (4) kirekebishwe kwa kuongeza tafsiri ya neno mtoto na mgongano wa maslahi ili kuboresha utekelezaji bora wa Sheria hiyo kwa kuwa maneno haya yametumika katika Sheria hiyo lakini hayakuwekewa tafsiri. Pia marekebisho haya yanalenga kumtaka kila kiongozi wa Umma kuainisha maslahi yoyote katika kila jambo analolifanyia kazi au maamuzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu hii inapendekeza pia marekebisho kwenye Kifungu cha (6) cha sheria hiyo kwa lengo la kuongeza makatazo kwa Kiongozi wa Umma na pia kutoa adhabu kwa kiongozi yeyote wa Umma ambaye ametenda kosa la kukiuka maadili chini ya sheria hii. Makatazo hayo, pamoja na mengine yanajumuisha kutojihusisha na ajira binafsi inayohusika na kazi aliyokuwa akiisimamia wakati akiwa katika Utumishi wa Umma hadi ipite miezi sita tangu kumalizika kwa utumishi wake; nakutoshughulikia jambo ambalo ana maslahi nalo na kutoingia mkataba wowote na Serikali au chombo chochote cha Serikali yeye binafsi au familia yake au kampuni yake. Kifungu cha 13(A) kimeongezwa ili kukidhi masharti hayo.

Aidha, Muswada unaongeza vifungu vipya vya 18A na 18A(d) ili kumpatia kinga Afisa wa Sekretarieti ya Maadili anayefanya kazi au kutekeleza

majukumu kwa niaba ya Sekretarieti ili asiwajibike binafsi kwa jambo alilolitenda kwa nia njema wakati akitekeleza wajibu wake. Hali kadhalika ili kuiwezesha Sekretarieti kutekeleza majukumu yake vyema, Muswada unapendekeza adhabu kwa mtu atakayemzuia Afisa wa Sekretarieti ya Maadili kufanya kazi yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, adhabu inayopendekezwa ni faini isiyopungua shilingi milioni moja au kifungo kisichozidi mwaka mmoja Gerezani au vyote kwa pamoja. Marekebisho mengine katika sehemu hii yanahusu mamlaka ya Sekretarieti na muundo wa muhula wa Wajumbe wa Tume ya Maadili wa Viongozi wa Umma.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo hayo na kwa mara nyingine tena nakushukuru sana kwa kunipatia nafasi ya kuwasilisha maelezo ya hoja kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 2 wa mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act of 2016*) na ninaomba Bunge lako Tukufu liujadili na kuupitsha katika hatua ya kusomwa kwa mara ya pili na ya tatu ili hatimaye marekebisho yanayopendekezwa yawe sehemu ya Sheria za nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba kutoa hoja. (*Makofi*)

WAZIRI WA ELIMU, SAYANSI NA TEKNOLOJIA: Mheshimiwa Naibu Spika, naafiki.

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, hoja imeungwa mkono. Tutaendelea na hatua nyingine zinazofuata.

Mheshimiwa Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria!

MHE. NAJMA MURTAZA GIGA – MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, awali ya yote, sina budi kumshukuru Mwenyezi Mungu ambaye ananiwezesha kila jambo, lakini pia sina budi sina budi kumshukuru Mwenyezi Mungu ambaye anakuwezesha wewe kufanya kazi zako kwa umakini sana. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, kabla sijaanza kusoma maoni ya Kamati, naomba maoni yetu yaliyopo kwenye kitabu chetu cha Kamati ya Katiba na Sheria yaingie yote kwenye *Hansard* endapo nitakuwa sijamaliza.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya

Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 2 ya Mwaka 2016 (*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act of 2016*).

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati ilikutana kwa mara ya kwanza na Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika Ofisi za Bunge, Dodoma mnamo tarehe 8 Juni, 2016 ili kupokea maelezo kuhusu Muswada husika.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika maelezo yake, Mwanasheria Mkuu wa Serikali alieleza Kamati kuwa Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (*The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act of 2016*) unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria 21 kwa lengo la kuondoa upungufu uliobainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo; kuongeza masharti mbalimbali ili kuleta uwiano kati ya sheria hizo na sheria nyingine na kurahisisha; kufuta baadhi ya vifungu ambavyo vinaleta mkanganyiko katika utekelezaji wa sheria husika au vimepitwa na wakati; na kuweka masharti mapya kwa ajili ya utekelezaji madhubuti wa sheria zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho.

Mheshimiwa Naibu Spika, baadhi ya mambo muhimu yaliyozingatiwa katika Muswada huu ni kubadilisha vifungu vya sheria kwa kuondoa baadhi ya vifungu vya sheria na kuingiza vifungu vipya, kufuta baadhi ya maneno, kuingiza maneno au tafsiri mpya na kuongeza vipengele vipya.

Mheshimiwa Naibu Spika, mapendekezo yanayokusudiwa na Muswada huu yanalenga kukidhi matumizi ya sheria yaliyojitokeza na kuwezesha utekelezaji bora wa sheria zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho.

Mheshimiwa Naibu Spika, sheria zinazopendekezwa kurekebisha ni kama zifuatazo:-

- (a) Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu, Sura ya 423, (*The Anti-Money Laundering Act, Cap. 423*);
- (b) Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu, Sura ya 432, (*The Anti-Trafficking in Persons Act, Cap.432*);
- (c) Sheria ya Kanuni za Madai, Sura ya 33, (*The Civil Procedure Code, Cap.33*);
- (d) Sheria ya Usajili wa Makandarasi, Sura ya 235, (*The Contractors Registration Act, Cap.235*);
- (e) Sheria ya Elimu, Sura ya 353, (*The Education Act, Cap.353*);

- (f) Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, Sura ya 366, (*The Employment and Labour Relations Act, Cap.366*);
- (g) Sheria ya Ushahidi, Sura ya 6, (*The Evidence Act, Cap.6*);
- (h) Sheria ya Taasisi za Kazi, Sura ya 300 (*The Labour Institutions Act, Cap.300*);
- (i) Sheria ya Misitu, Sura ya 323 (*The Forests Act, Cap 323*);
- (j) Sheria ya Uhamiaji, Sura ya 54 (*The Immigration Act, Cap. 54*);
- (k) Sheria ya Mtoto, Sura ya 13 (*The Law of the Child Act, Cap.13*);
- (l) Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi, Sura ya 216 (*The Land Disputes Courts Act, Cap.216*);
- (m) Sheria ya Afya ya Akili, Sura ya 98 (*The Mental Health Act, Cap.98*);
- (n) Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania, Sura ya 52 (*The National Kiswahili Council Act, Cap.52*);
- (o) Sheria ya Makamishna wa Viapo, Sura ya 12 (*The Notaries Public and Commissioners for Oaths Act, Cap. 12*);
- (p) Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16 (*The Penal Code, Cap.16*);
- (q) Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19 (*The Prevention of Terrorism Act, Cap.19*);
- (r) Sheria ya Kusimamia Mirathi, Sura ya 352 (*The Probate and Administration of Estates Act, Cap. 352*);
- (s) Sheria ya Madaktari wa Mifugo, Sura ya 319 (*The Veterinary Act, Cap.319*);
- (t) Sheria ya Hifadhi ya Wanyamapori, Sura ya 283, (*The Wildlife Conservation Act, Cap. 283*); na
- (u) Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma, Sura ya 398, (*The Public Leadership Code of Ethics Act, 398*).

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya kupokea maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Kamati iliwaalika wadau mbalimbali kwa mujibu wa Kanuni ya 84 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, toleo la Januari, 2016 ili watoe maoni yao

kuhusu vifungu mbalimbali vinavyokusudiwa kurekebishwa kwa lengo la kuisaidia Kamati katika uchambuzi wa Muswada huu.

Mheshimwa Naibu Spika, napenda kuwashukuru wadau wote ambao waliwasilisha maoni yao mbele ya Kamati ambapo wadau hao ni Chama cha Wanasheria Tanganyika, Waheshimiwa Majaji wa Mahakama ya Rufaa, Sekretarieti ya Msaada wa Kisheria ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Taasisi ya *Health Promotion Tanzania* na Chama cha Wanasheria Wanawake Tanzania na Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu.

Kamati ilipokea na kufanyia kazi maoni ya Wadau hao, ambayo yameisaidia Kamati kwa kiasi kikubwa kuweza kuboresha Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, maoni ya Kamati, baada ya utangulizi huu, naomba sasa niwasilishe Maoni ya Kamati ambayo yametokana na uchambuzi wa Wajumbe wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya pili ya Muswada, Marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu (*The Anti-Money Laundering Act*), Sura ya 423.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya (4) ya Muswada wa Sheria hii inakusudia kurekebisha Kifungu cha 13 (a) cha sheria mama kinachoweka masharti kuhusu adhabu ya kosa la kutakatisha fedha haramu linalotajwa kwenye Kifungu cha 12. Marekebisho yanayopendekezwa yanakusudia kuongeza adhabu na yata kifanya kifungu hicho kusomeka ifuatavyo:-

“Any person who contravenes the provisions of Section 12 shall on conviction:-

(a) If the person is an individual, be sentenced to a fine not exceeding Five Hundred million shillings and not less than one hundred million shillings or an amount equivalent to three times the market value of the property, or to a term of imprisonment not exceeding ten years and not less than five years.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaaifiki marekebisho yanayokusudiwa, kwani yataongeza adhabu kwa mtuhumiwa na kufanya aadhibiwe kulingana na kosa alilotenda.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tatu ya Muswada ni Marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu (*The Anti-Trafficking in Persons Act*), Sura ya 432.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika Sehemu ya Tatu ya Muswada, Ibara ya (6) inakusudia kufanya marekebisho katika Sheria mama kwa kukifuta na kukiandika upya Kifungu cha 14 (1) ambacho kinaweka masharti kuhusu kutaifisha mazalia ya uhalifu (*proceeds*) na vifaa au mali zinazotokana na usafirishaji haramu wa binadamu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Marekebisho hayo yanalenga kuwezesha Mahakama, kuamua yenyewe au kutokana na maombi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kutoa amri ya kutaifisha mazalia na mali zote zilizopatikana kwa njia ya usafirishaji haramu wa binadamu pamoja na kitu chochote kilichotumika au kusaidia kosa la usafirishaji haramu wa binadamu kutendeka.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na pendekezo hilo kwa sababu sheria ya sasa haina masharti yanayohusu kutaifisha kitu kilichotumika au kilichosaidia kosa hilo kutendeka na pia haiweki masharti ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kufungua maombi ya kuitaka Mahakama ifanye hivyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile, Ibara ya (7) ya Muswada huu inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 20 (1) cha sheria mama kwa kufuta maneno “*task force*” na badala yake kuweka maneno “*Anti-Trafficking Committee*.” Mabadiliko hayo yanalenga kuipa Kamati ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu ambayo imeanzishwa chini ya Sheria hii, jukumu la kuishauri Serikali pale inapoanzisha vituo vya ulinzi na msaada kwa waathirika wa usafirishaji haramu wa binadamu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo hayo, kwani biashara ya usafirishaji haramu wa binadamu imekuwa ikiongezeka siku hadi siku ulimwenguni.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nne ya Muswada ni Marekebisho katika Sheria ya Mwenendo wa Madai (*The Civil Procedure Code*), Sura ya 33.

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii Ibara ya (9) ya Muswada inakusudia kurekebisha Kifungu cha 13 cha sheria mama kwa kukiwekea angalizo “*provisor*” linalotahadharisha kwamba masharti yaliyopo katika kifungu hicho hayaondoi au kuchukua mamlaka ya jumla ya Mahakama Kuu. Marekebisho yanalenga kuiwezesha Mahakama Kuu kutekeleza kikamilifu mamlaka yake ya asili (*inherent powers*) bila kufungwa au kubanwa na masharti ya kifungu hicho.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho yanayokusudiwa na Serikali katika sheria hii. Hata hivyo, inatahadharisha kwamba Mahakama Kuu isije ikatumia angalizo hilo kuondoa mashauri ambayo yamewasilishwa katika Mahakama Kuu kwa sababu tu yalipaswa kusikilizwa na Mahakama za chini.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Usajili wa Makandarasi (*The Contractors Registration Act*), Sura ya 235.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tano ya Muswada kupitia Ibara ya 11 inakusudia kurekebisha Kifungu cha (6) cha sheria mama ambacho kinaweka masharti kuhusu uteuzi wa Msajili wa Makandarasi kwa kukifuta na kukiandika upya na hivyo kukifanya kisomeke ifuatavyo:-

“(6) (1) The Board shall appoint a Registrar to the Board who shall be either a registered Engineer, Architect, Quantity Surveyor or a qualified person in either Law, Economics, Finance or Management.

(2) The Registrar shall hold or vacate Office in accordance with the terms of his appointment.”

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaunga mkono pendekezo hili kwani linaongeza wigo wa kitaaluma kwa mtu anayeweza kuteuliwa kuwa Msajili wa Wakandarasi na kuondoa ukiritimba wa sheria ya sasa ambayo inawataka watu waliosajiliwa kama Wahandisi na Wasanifu wa Majengo pekee ndiyo wawe na sifa za kuteuliwa katika nafasi ya Usajili.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile sehemu hii kupitia Ibara ya 12 inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 10 kwa kuongeza kifungu kidogo kipyua cha (6) mara baada ya kifungu kidogo cha (5) ambacho kinasomeka ifuatavyo, ninanukuu:-

“(6) An applicant under this Section who is found guilty of an offence of submitting forged documents, misrepresentation or any form of fraudulent conduct, inducement or corrupt practice shall:

- (a) In the case of an applicant for registration as contractor-*
 - (i) have his application deferred; and*
 - (ii) be debarred from being registered as contractor for a period of not more than two years; and*
- (b) In the case of an applicant for upgrading or for obtaining any service from the Board -*
 - (i) have his application deferred;*
 - (ii) have his registration deleted; or*

(iii) be debarred as contractor for a period of not more than two years”

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na masharti ya hatua zinazokusudiwa na Bodi ya Usajili dhidi ya Makandarasi watakaobainika kudanganya, kugushi nyaraka au kujihusisha na vitendo vya rushwa wakati wa kuomba usajili au kupandishwa daraja, kwani yanalenga kuhakikisha kwamba Makandarasi wanaosajiliwa na Bodi ni wale tu wenye sifa stahiki.

Mheshimiwa Naibu Spika, nchi yetu imeshuhudia madhara mbalimbali yaliyotokana na uduni na kutozingatiwa kwa taaluma za kiuhandisi, ikiwa ni pamoja na kuporomoka kwa majengo ambayo yamejengwa chini ya viwango. Kwa mantiki hiyo, Kamati inaona kuwa, kuongeza masharti ya adhabu dhidi ya ukiukwaji wa Sheria ya Usajili wa Wakandarasi, kutawafanya wahusika kuwa makini na kutekeleza majukumu yao kwa weledi na taaluma.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile, Ibara ya 13 ya Sehemu hii ya Muswada, inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 12 kwa kuongeza vifungu vipya vidogo vya (2) na (3) mara baada ya Kifungu kidogo cha (1) kama ifuatavyo, nanukuu:-

“(2) An assessment of the majority shareholders shall be base on the aggregate of shares owned by local in the individuals firm or company.

(3) Where the company applying for registration is a shareholder which is a limited liability company, the majority shareholding within that limited liability company shall be assessed to determine the aggregate shares owned between the locals and foreigners.” Mwisho wa kunukuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaafiki mapendekezo ya marekebisho yanayokusudiwa na Serikali katika kifungu hiki kwani yanalenga kudhibiti wimbi la wageni kutumia wazawa katika kusajili Kampuni na kushika kazi ambazo zingeweza kutekelezwa na Kampuni ya kizawa pekee.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 14 katika sehemu hii ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 13 cha sheria mama kwa kuongeza aya mpya ya (j) mara baada ya aya ya (i) ambayo itasomeka kama ifuatavyo:-

“(j) Forgery, misrepresentation, fraudulent conduct, inducement or corrupt practice”

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara hii ya 14 inakifanyia marekebisho Kifungu cha 13 (6) kwa kukifuta na kukiandika upya kama ifuatavyo, nanukuu:-

“(6) A sole proprietor, partners, directors, or shareholders of a company shall not be allowed to register a new contracting sole proprietorship or company after having been deleted as registered contractor for a period of three years unless otherwise directed by the Board.”

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na marekebisho yanayokusudiwa na Serikali, kwani yanalenga kuwafanya Wakandarasi watekeleze majukumu yao kwa kuzingatia sheria na miiko ya kitaaluma.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 15 ya Muswada inakusudia kurekebisha Kifungu cha 15(1) cha sheria mama kwa kuingiza maneno *“for a period to be specified by the Board”* mara baada ya neno *“suspend.”*

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile sehemu hii inapendekeza kufutwa kwa aya (e) na (ii), kwa sababu masharti ya kutaka Mkandarasi anayepata leseni ya biashara bila kuwasilisha cheti cha usajili kwenye mamlaka inayotoa leseni, afungiwe.

Aidha, sehemu hii inapendekeza kuongezwa kwa Kifungu kidogo cha (3) kitakachoweka masharti ya kumzuia Mkandarasi aliyesimamishwa kwa muda, kuendesha biashara na pia kuipa bodi mamlaka ya kuamua kipindi ambacho Mkandarasi anaweza kusimamishwa asitekeleze shughuli za Ukandarasi. Kamati inaafiki marekebisho haya kwa sababu yanalenga kuleta ufanisi katika shughuli za Ukandarasi kwa kuwataka Wakandarasi wazingatie sheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 16 ya Muswada inapendekeza kukifanyia marekebisho Kifungu cha 16 (1) cha sheria mama kinachotoa haki kwa Mkandarasi anayechunguzwa kwa ajili ya kusimamishwa, asikilizwe mbele ya bodi. Marekebisho yanayopendekezwa ni kuingiza maneno *“13 or”* mara baada ya maneno *“under section.”* Kamati inakubaliana na marekebisho hayo kwa sababu yanalenga kuhakikisha Ibara ya 13 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, ya mwaka 1977 inayotoa haki ya kusikilizwa kikamilifu kwa mtu ambaye haki au wajibu wake vinahitaji kufanyiwa uamuzi wa Mahakama au chombo kingine, inatekelezwa kikamilifu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 17 ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 17(1) cha sheria mama kinachohusu kudharau wito, amri au kukataa kutoa ushahidi wakati uchunguzi unaofanywa na bodi kwa kuandika upya maneno ya utangulizi ambapo sasa kitasomeka kama ifuatavyo, ninanukuu:-

“Any contractor who having been served with a summons under section 16(2)(b) or an order issued under the provisions of 16(2)(c), fails to comply or omits without sufficient cause.” Mwisho wa kunukuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaafiki marekebisho hayo kwa sababu yatakifanya kifungu hicho kosomeke vizuri pamoja na kufanya rejea ya kifungu hicho husika kinachoipa bodi mamlaka ya kutoa hati ya wito na amri wakati ikitekeleza majukumu yake ya kiuchunguza chini ya sheria hii.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine yanayohusu Kifungu cha 23 (2) cha Sheria ya Usajili wa Makandarasi kwa kupendekeza kufuta maneno *“within one year”* na badala yake kuweka maneno *“within sixty days.”* Kamati inaafiki mapendekezo yanayokusudiwa kwani yatapunguza muda ambao kampuni ya ukandarasi inaweza kufutwa na bodi kwa kushindwa kupata Mkurugenzi Mtaalam baada ya Mkurugenzi ambaye ni Mwanahisa au mbia kujuzulu, kutokuwa na uwezo *and become incapacitative* au kufariki. Hii itazifanya kampuni za ukandarasi kutokaa kipindi kirefu bila kuwa na wataalam wenye sifa.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho ya mwisho kwenye sehemu hii yanahusu Kifungu cha 33 cha sheria mama kinachotamka: *“kila Mkandarasi kuandaa na kuwasilisha hesabu za mwaka (annual returns) kwenye Bodi.”* Inapendekezwa kiongezwe kifungu kidogo cha (2) kitakachosomeka kama ifuatavyo, naomba kunukuu:-

“(2) A person who contravenes subsection (1) commits an offence and is liable to a fine of 0.5% of the class limit.” Mwisho wa kunukuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo hayo, kwani yatawafanya Wakandarasi waandae na kuwasilisha hesabu zao kwenye Bodi kwa mujibu wa sheria. Hii itaisaidia Serikali na Wadau kufahamu vyema uwezo wa kila Mkandarasi aliyesajiliwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Sita ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Elimu (*The Education Act*), Sura ya 353.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 21 ya Muswada huu inakusudia kurekebisha katika Kifungu cha 60 (1) (k) cha sheria mama kinachotoa adhabu kwa mtu anayempatia ujauzito mwanafunzi wa Shule ya Sekondari au Msingi. Kifungu hicho sasa kinafutwa na kuandikwa kifungu kipyua cha 60A ambacho kitaweka masharti ya kosa la jinai Kifungu kipyua kinachopendekezwa kinakusudia kuweka masharti ya kosa la jinai kwa:-

- (i) Mtu yeyote kuoa au kuolewa na Mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari;
- (ii) Kijana wa Shule ya Msingi au Sekondari kuoa mtu yeyote; na
- (iii) Kwa mtu yeyote kumpatia ujauzito mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari.

Mheshimiwa Naibu Spika, adhabu inayopendekezwa kwa makosa hayo ni kifungo cha miaka 30 gerezani. Aidha, Kifungu hicho kinaweka adhabu ya faini isiyopungua shilingi milioni tano au kifungo cha miaka mitano Gerezani au vyote kwa pamoja kwa mtu atakayebainika kusaidia, kushawishi au kuacha mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari kuolewa au kuoa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaona mantiki ya marekebisho yanayokusudiwa, kwani mwanafunzi wa Shule ya Msingi na Sekondari wigo wa ulinzi na mazingira mazuri ya kumwezesha akamilishe masomo yake kwa ngazi hizo. Hii ni pamoja na kutambua juhudi za Serikali za kugharimia Elimu ya Msingi na Sekondari ili kutoa fursa ya elimu kwa watoto wote wa kitanzania.

Mheshimiwa Naibu Spika, hata hivyo, maoni ya Kamati ni kwamba, adhabu ya kifungo cha miaka 30 inayotajwa katika mapendekezo iangaliwe upya ili kuondoa uwezekano wa mtoto wa kiume kutiwa hatiani na kukabiliwa na adhabu hiyo. Ili kuzingatiwa kwa angalizo hilo, Kamati inashauri kutungwa kwa kifungu kipya cha 60A (5) mara baada ya kifungu cha 60A (4) ambacho kitasomeka ifuatavyo:-"*(5) Where the person convicted under subsection (2), (3) or (4) is a child he shall be dealt with in accordance with the provisions of Section 119 of the Law of the Child Act.*" Mwisho wa kunukuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inashauri marekebisho yanayokusudiwa katika sehemu hii yajumuishe makundi yote ya watoto, hata wale wasio wanafunzi, kwani nao wanastahili kulindwa. Aidha, mifumo mingine ya elimu izingatiwe hasa ile ambayo wanafunzi wake siyo watoto kwa mujibu wa sheria. Mfano ni mpango wa elimu maalum kwa waliokosa (MEMKWA).

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Saba ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini (*The Employment and Labour Relations Act*), Sura ya 366.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 24 ya Muswada inakusudia kurekebisha jedwali la tatu katika Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini kwa kufuta maneno "*by Labour Commissioner*" yaliyopo katika aya ya 13 (5) na pia kufuta aya yote ya 13 (9). Marekebisho katika aya ya 13 (5) yanalenga kuipa

uwezo Tume ya Usuluhishi na Uamuzi kusikiliza migogoro ya kikazi inayowasilishwa na upande wowote.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa sheria ya sasa, migogoro inayotakiwa kufanyiwa kazi na Tume hiyo ni ile iliyowasilishwa na Kamishna wa Kazi tu. Kamati inakubaliana na mapendekezo haya kwani yanalenga kuondoa vikwazo na ukiritimba na hivyo kuweka mazingira rahisi na rafiki kwa wafanyakazi pale wanapowasilisha migogoro.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Nane ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Ushahidi (*The Evidence Act*), Sura ya 6.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 26 ya Muswada inakusudia kurekebisha kifungu cha 127 cha Sheria ya Ushahidi, kwa kuongeza kifungu kidogo kipya cha (8) kitakachoweka masharti kuwa katika kesi ya jinai ambapo ushahidi pekee ni wa mtoto, Mahakama inaweza kuupokea ushahidi huo baada ya kuridhishwa na ukweli (*credibility*) hata kama haujaungwa mkono na ushahidi mwingine na ikamtia hatiani mshitakiwa. Kanuni ya jumla katika uendeshaji wa kesi za jinai inataka ushahidi wa mtoto mwenye umri usiozidi miaka 14 uungwe mkono na ushahidi mwingine ili uweze kuwa na nguvu kisheria.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaaafiki mapendekezo hayo kwani tayari masharti hayo yanatumika katika makosa ya kujamiiana na pia yatapunguza au kuondoa uwezekano wa wahalifu kukwepa mkono wa sheria kwa kigezo kwamba ushahidi wa mtoto aliyeshuhudia tukio haukuungwa mkono.

Aidha, Kamati inapendekeza vifungo vidogo vya (2) na (3) vifutwe na badala yake kitungwe kifungu kipya kidogo cha (2) kitasomeka kama ifuatavyo, naomba kunukuu:-

“(2) A child of tender age may give evidence without taking an oath or making an affirmation but shall, before giving evidence, promise to tell the truth on the Court and not to tell any lies.” Mwisho wa kunukuu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Tisa ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Misitu (*The Forests Act*), Sura ya 323.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 28 ya Muswada inapendekeza marekebisho kwenye kifungu cha 88 cha Sheria ya Misitu kwa kuongeza kiwango cha adhabu kwa kufuta maneno *“to a fine not exceeding one million shillings”* na badala yake kuweka maneno *“to a fine of not less than one hundred thousand shillings but not exceeding five million shillings”*.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine ni katika kifungu cha 89 cha Sheria ya Misitu kwa kufuta baadhi ya maneno na kuingiza yafuatayo: “*to a fine of one million shillings or three times the market value of the prohibited produce whichever is greater or to imprisonment for a term not less than two years but not exceeding seven years*”,

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo yote katika vifungu vilivyotajwa hapo juu kwani yanalenga kuongeza adhabu kwa wote watakaokutwa na mazao ya misitu au kubainika kujihusisha na biashara ya mazao ya misitu isivyo halali. Ni jambo lisilopingika kwamba kumekuwa na ongezeko la kasi ya uharibifu wa mazingira unaotokana na uvunaji haramu wa misitu na hivyo ni wakati muafaka wa Serikali kuchukua hatua stahiki na kutoa adhabu kali kwa wakosaji.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Uhamiaji (*The Immigration Act*), Sura ya 54.

Mheshimiwa Naibu Spika, katika sehemu hii Ibara ya 31 ya Muswada inapendekeza kuongezwa kwa kifungu kipya cha 31A katika Sheria ya Uhamiaji ili kuweka masharti kwamba kusafirisha, kuhifadhi, kufadhili na kusaidia usafirishaji wa wahamiaji haramu ni kosa la jinai ambalo adhabu yake ni faini isiyopungua shilingi milioni 20 au kifungu cha miaka 20 Gerezani.

Vilevile marekebisho katika kifungu hicho yanalenga kuiwezesha Mahakama kwa utashi wake au kutokana na maombi yatakayofunguliwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali, itoe amri kuwa mazalia au mali yoyote iliyopatikana kwa njia ya usafirishaji wa Wahamiaji haramu au kitu chochote kilichotumika kusaidia kosa hilo kufanyika, kitaifishwe na kuwa mali ya Serikali.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaunga mkono mapendekezo ya Serikali ya kuongeza adhabu kwani vitendo hivyo vimekuwa vikiongezeka siku hadi siku hapa nchini na kuhatarisha usalama na amani ya nchi yetu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Moja ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Taasisi za Kazi (*The Labour Institution Act*), Sura ya 300.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 33 ya Muswada inapendekeza kuongeza Kifungu kipya cha 45(a) mara baada ya Kifungu cha 45 ili kumpatia Afisa wa Kazi mamlaka ya kutoza faini isiyopungua shilingi 100,000/= au tozo ya papo kwa papo kwa mwajiri au mtu yeyote anayekiuka masharti ya Sheria za Kazi ikiwa ni pamoja na kutowasilisha michango ya wafanyakazi kwenye mifuko ya hifadhi ya jamii. Kamati inakubaliana na marekebisho hayo kwani yatawabana waajiri na kuwafanya wazingatie kikamilifu Masharti ya Sheria za

Kazi na pia kupunguza masharti ya aina hiyo kuchukua muda mrefu Mahakamani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Mbili ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Mtoto (*The Law of The Child Act*) Sura ya 13.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 35 inapendekeza kuongeza Kifungu kipyaa cha 100(a) mara baada ya Kifungu cha 100 kwenye Sheria ya Mtoto, Sura ya 13 ili kuweka masharti kuhusu Mahakama kuzingatia maoni na mapendekezo ya Afisa Ustawi katika kesi inayomkabili mtoto mbele ya Mahakama ya Watoto iwapo ni muhimu wakati wa kutoa adhabu. Kamati inaunga mkono marekebisho haya kwani sasa yataamwezesha Afisa Ustawi wa Jamii ambaye amekuwepo Mahakamani tangu shauri lilipofunguliwa kuisaidia Mahakama ya Watoto kufikia uamuzi wa haki na hasa kwa kuzingatia ukweli kwamba ana taaluma ya masuala ya watoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 36 ya Muswada inarekebisha Kifungu cha 103(1) cha Sheria ya Mtoto kwa kufuta maneno *Police Officer* na badala yake kuweka maneno *Public Prosecutor*. Aidha, inapendekeza kwamba iwapo usikilizwaji wa kesi ya mtoto iliyofunguliwa katika Mahakama ya Watoto hautamalizika siku hiyo hiyo kama inavyoelekezwa katika Kifungu cha 103(2), basi Mahakama baada ya kuainisha sababu iahirishe kesi hiyo na imwachie mtoto Mahakama kwa dhamana.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na marekebisho haya kwani yanalenga kuiwezesha Mahakama ya Mtoto kushughulikia kesi ambayo haikuweza kumalizika ndani ya siku shauri husika lilipofunguliwa kwani, zipo sababu za msingi ambazo zinaweza kujitokeza kama vile ugonjwa kwa wahusika katika kesi, ushahidi au upelelezi kutokamilika mapema.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 37 inakusudia kurekebisha Kifungu cha 119 kinachoweka masharti kuhusu zuiro la adhabu ya kifungo na adhabu mbadala kwa mtoto (*Prohibition of Custodial Sentence and Alternative Sentence*) kwa kukiandika upya ili kueleza kuwa masharti ya mtoto kutoadhibiwa adhabu ya kifungo Gerezani yatatumika bila kujali masharti ya Sheria nyingine za Jinai.

Mheshimiwa Naibu Spika, vilevile Muswada unapendekeza kuwa Mahakama ya Watoto inaweza kutoa sababu ya adhabu ya viboko. Adhabu hiyo haipo kwenye sheria ya sasa na inaonekana kuwa inaweza kusaidia kuwafanya watoto waogope kwenda kutenda makosa ya jinai, lakini pia inatambulika katika Sheria ya Kanuni za Adhabu kuwa ni adhabu halali. Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho yanayokusudiwa na Serikali

kwani yanalenga kuepusha watoto kufungwa Gerezani ambako huwekwa pamoja na watu wazima na hivyo baadhi ya haki zao kukiukwa.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 39 ya Muswada inapendekeza kutunga Kifungu kipya cha 158(a) katika Sheria ya Mtoto ambacho kinalenga kuzuia kukeketa mtoto wa kike. Kifungu kidogo cha (2) kinaweka adhabu kwa kosa hilo kuwa ni faini isiyopungua shilingi milioni mbili au kifungo kisichopungua miaka mitano, lakini kisichozidi miaka 15 au vyote kwa pamoja.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya 13 ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Mahakama ya Migogoro ya Ardhi (*The Land Dispute Court Act*), Sura ya 216.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 41 inarekebisha Kifungu cha 41 cha Sheria Mama kwa kuongeza kifungu kinachoweka muda wa kukataa rufaa dhidi ya maamuzi ya Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya katika Mahakama Kuu kuwa ni siku 45 tangu kutolewa kwa uamuzi na Mahakama inaweza kuongeza muda huo wa kukata rufaa baada ya kuridhika kuwa kuna sababu ya kufanya hivyo. Lengo ni kuondoa mkanganyiko wa kisheria uliopo ambapo baadhi ya maamuzi yanasema ni ndani ya siku 45 tangu uamuzi kutolewa na huku yakieleza kwamba ni siku 90 kama ilivyo katika Sheria ya Ukomo wa Muda, Sura ya 89 (*The Law of Limitation Act, Cap. 89*).

Kamati inaunga mkono mapendekezo haya kwani yataondoa utata uliokuwepo na hivyo kuondoa kero za wananchi katika migogoro ya ardhi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya 14 ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Afya ya Akili (*The Mental Health Act*) Sura ya 98.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 43 ya Muswada inarekebisha jedwali la pili kwa kuboresha Fomu Na. 3 inayohusu Amri ya Kupokea (*Reception Order*) Mtu katika Hospitali ya Afya ya Akili ili kuweka sehemu ambayo Hakimumu wa Wilaya au Hakimumu Mkazi atasaini fomu hiyo na kuweka mhuri wa Mahakama kabla ya kuiwasilisha kwa Afisa Mfawidhi wa Hospitali ya Afya ya Akili.

Kwa namna Sheria ilivyo sasa, hakuna sehemu maalum kwa ajili ya Hakimumu kusaini au kuweka mhuri wa Mahakama. Kamati inaafiki mapendekezo, kwani yataweza kutambulika kwa Hakimumu aliyetoa amri ya kupokea (*Reception Order*) Mtu katika Hospitali ya Afya ya Akili.

Mheshimiwa Naibu Spika, sehemu ya 15 ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania (*The National Kiswahili Council Act*), Sura ya 52.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 45 ya Muswada huu inarekebisha Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania Sura ya 52 kwa kuongeza Kifungu kipya cha 11 kitakachoweka masharti ya kumpa Waziri mamlaka ya kutunga kanuni. Kifungu hicho kipya kitasomeka kama ifuatavyo:-

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inaunga mkono mapendekezo hayo kwani...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Mwenyekiti, kwa sababu kengele ya pili imegonga nakuongeza muda; sasa nashauri hivi, kwa sababu ulishaomba kwamba maelezo haya yaingie kwenye Taarifa Rasmi za Bunge, usisome namna Kifungu kitakavyosomeka, tusomee tu hayo maoni halafu tumalize.

MHE. NAJMA M. GIGA - MAKAMU MWENYEKITI WA KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Sehemu ya 16 ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Makamishna wa Viapo (*The Notaries Public and Commissioners for Oaths Act*), Sura ya 12.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 47 inarekebisha Kifungu cha (8) cha Sheria ya Makamishna wa Viapo kwa kuweka Masharti ya Makamishna wa Viapo kuweka jina lake katika kila kiapo anachoshuhudia.

Mheshimiwa Naibu Spika, inapendekezwa kuingiza maneno "*insert his name*" katikati ya maneno "*shall*" na "*state*" yaliyopo katika Kifungu hicho. Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani yanalenga kuwezesha Mahakama na Mamlaka nyingine kumfahamu Kamishna wa Viapo anayeshuhudia kiapo husika, hususan inapotokea ubishani kuhusu uhalali wa kiapo hicho.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 49 inarekebisha Kifungu cha 13 cha Sheria hiyo, kwa lengo la kumpa Jaji Mkuu mamlaka ya kutunga kanuni kwa ajili ya utekelezaji bora wa masharti ya Sheria hii, tofauti na ilivyo sasa ambapo mamlaka haya yapo kwa Mahakama baada ya kupata Kibali cha Rais.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani yanatambua Mahakama kama mhimili na pia majukumu ya Jaji Mkuu kama Kiongozi Mkuu wa mhimili huo.

Mheshimiwa Naibu Spika, marekebisho mengine katika sehemu hii yanalenga kuongeza Kifungu kipya cha 14 kinachompa Jaji Mkuu mamlaka ya kurekebisha majedwali ya Sheria hiyo; majedwali hayo yanahusu tozo kwa ajili

ya nyaraka za kisheria, fomu ya cheti cha kufanya kazi na ada ya vyeti vya Makamishna wa Viapo.

Mwisho, sehemu hii inapendekeza kurekebisha jedwali la tatu kwa lengo la kuongeza viwango vya ada ya vyeti vinavyotolewa chini ya Sheria hii. Kamati inaafiki marekebisho yanayokusudiwa kwa sababu yanalenga kuweka viwango vinavyoendana na hali ya sasa kwani, viwango vilivyopo kwenye sharia vimepitwa na wakati na havikidhi haja.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Saba ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Kanuni ya Adhabu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 53 ya Muswada inapendekeza kufuta kifungu cha 55 cha Sheria ya Kanuni ya Adhabu kinachohusu nia ya kuchochea uasi kwani kilifutwa kupitia Kifungu cha 55 cha Sheria ya Magazeti na kosa hilo liko katika Kifungu cha 32 cha Sheria ya Magazeti, Sura ya 229. Kamati inaunga mkono mapandokezo haya ya Serikali kwani yanalenga kuwezesha kufanyika kwa rejea sahihi ya Sheria kuhusu nia ya kuchochea uasi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Nane ya Muswada ni Marekebisho ya Sheria ya Kudhibiti Ugaidi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 55 ya Muswada inapendekeza kurekebisha Kifungu kipyacha 11(a) cha sheria mama kitakachoweka masharti kuhusu adhabu kwa makosa ya kuandaa, kusimamia, kuwezesha au kushiriki kwenye mikutano ya kigaidi, kuwezesha ugaidi, kuhifadhi magaidi, kumiliki taarifa zilizozuliwa na utoaji wa tishio la uwongo la kigaidi yanayotajwa katika Vifungu vya (5), (7) na (8) vya Sheria hiyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, mapendekezo yanayokusudiwa ni adhabu kwa makosa hayo iwe kifo iwapo tukio la ugaidi limesababisha kifo; kifungo cha miaka iwapo kosa husika limesababisha madhara makubwa kwa mtu au mali na mwisho ni kifungo cha miaka 30 kwa mazingira mengine.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani licha ya kutoa mwongozo kuhusu adhabu inayostahili kutolewa kwa makosa ya ugaidi yatadhibitiwa ipasavyo, vitendo vya ugaidi ambavyo vimekuwa na athari kubwa kwa maisha ya watu na uchumi wa nchi kutokana na kuzorotesha amani. Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuangalia iwapo kweli adhabu ya kifo ina athari stahili kwa wanaotiwa hatiani kwa makosa ya kigaidi kwani adhabu hiyo inalenga kutolewa kwa watu ambao wako tayari kujitoa uhai wao kutokana na vitendo wanavyovifanya.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Kumi na Tisa ya Muswada, Marekebisha ya Sheria ya Usimamizi wa Mirathi; Ibara ya 57 ya Muswada huu inarekebisha Kifungu cha (2) cha Sheria ya Usimamizi wa Mirathi na kufuta tafsiri ya maneno “*small estate*” na badala yake kuweka tafsiri ifuatayo, kama inavyoonekana hapo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali ya kuongeza ukomo wa kiwango cha thamani ya mirathi itakayoshughulikiwa na Mahakama za Wilaya kutokana na ukaribu na wingi wa Mahakama hizo ikilinganishwa na Mahakama Kuu ambayo iko katika baadhi ya Mikoa ya Tanzania Bara.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Ishirini ya Muswada inasema, Marekebisha ya Sheria ya Madaktari wa Mifugo ambapo Ibara ya 59 ya Muswada inarekebisha Kifungu cha 15 kwa kuongeza Kifungu kidogo cha (3) ambacho kitasomeka kama hapo chini. Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani itaondoa uwezekano wa mtu asiye na sifa kusajiliwa kuwa Daktari wa Mifugo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehemu ya Ishirini na Moja ya Muswada ni Marekebisha ya Sheria ya Hifadhi za Wanyamapori.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 61 ya Muswada huu inarekebisha Kifungu cha 84 kwa kuongeza Kifungu kidogo cha (2), kuweka masharti ya adhabu ya faini isiyopungua mara tatu ya thamani ya soko ya nyara za Serikali au kifungu cha kuanzia miaka 10 hadi miaka 20 gerezani kwa mtu ambaye atakutwa na hatia kwa kosa la kumiliki Nyara za Serikali kinyume na Sheria na thamani ya nyara hizo ikawa kati ya shilingi 100,000/= hadi 1,000,000/=.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo hayo kwani yanalenga kukabiliana na vitendo vya ujangili wa wanyamapori kwa kuwaadhibu ipasavyo watu wanaotiwa hatiani.

Mheshimiwa Naibu Spika, Sehamu ya Ishirini na Mbili ya Muswada ni Marekebisha ya Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma ambapo.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 63 ya Muswada inapendekeza kurekebisha Kifungu cha (4) kwa kuongeza tafsiri ya maneno “*child*” na “*conflict of interest*” ili kuboresha utekelezaji bora wa Sheria hiyo kwa kuwa, maneno hayo yametumika katika Sheria hiyo, lakini hayakuwekewa tafsiri. Vilevile marekebisha hayo yanalenga kumtaka kila Kiongozi wa Umma kuainisha maslahi yote katika kila jambo analolifanyia kazi au maamuzi.

Mheshimiwa Naibu Spika, Ibara ya 64 ya Muswada inapendekeza marekebisho kwenye Kifungu cha (6) cha sheria mama ili kuongeza makatazo kwa Kiongozi wa Umma na pia kutoa adhabu kwa Kiongozi yeyote wa Umma ambaye atakiuka maadili chini ya Sheria hii.

Vilevile Muswada unaongeza vifungu vipya vya 18(a) na 18(b) ili kumpatia kinga Afisa wa Sekretarieti ya Maadili anayefanya kazi au kutekeleza majukumu kwa kuniaba ya Sekretarieti ili asiwajibike yeye binafsi kwa jambo ambalo atalitenda kwa nia njema wakati akitekeleza wajibu wake na pia adhabu kwa atakayejaribu kumkwamisha asitekeleze majukumu yake.

Mheshimiwa Naibu Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo yanayokusudiwa na Serikali, kwani yanalenga kuimarisha uzingatiwaji wa maadili kwa Viongozi wa Umma. Hata hivyo, Kamati haioni ni vipi au kuoa au kuolewa kwa mtoto wa kiongozi kunavyoweza kuwa na mantiki katika azma ya kurejesha au kuendeleza maadili ya Viongozi wa Umma.

Mheshimiwa Naibu Spika, mwisho, kwa mara nyingine tena nakushukuru kwa kuturuhusu Kamati ya Katiba na Sheria ishughulikie Muswada huu.

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba niishie hapo na yaliyobaki yote basi yaingie kwenye *Hansard* kama nilivyoomba hapo mwanzo, lakini nachukua fursa hii kushukuru kwa wale waliopendekeza Muswada wa Sheria hii kwa vile umesaidia mchango wangu niliotoa kuhusu udhalilishaji wa wanawake na watoto. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana. *(Makofi)*

**MAONI YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA KUHUSU
MUSWADA WA SHERIA YA MAREKEBISHO YA SHERIA MBALIMBALI
[THE WRITTEN LAWS (MISCELLANEOUS AMENDMENT) (No.2) ACT OF 2016]
KAMA ILIVYOWASILISHWA MEZANI**

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, kuhusu Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali Na. 2 ya Mwaka 2016 [The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act Of 2016.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikutana kwa mara ya kwanza na Mwanasheria Mkuu wa Serikali, katika Ofisi za Bunge, Dodoma mnamo tarehe 08 Juni, 2016 ili kupokea maelezo kuhusu Muswada husika.

Katika maelezo yake, Mwanasheria Mkuu wa Serikali aliieleza Kamati kuwa Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali [The Written Laws (Miscellaneous Amendment) (No.2) Act Of 2016 unapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria Ishirini na Moja (21) kwa lengo la kuondoa mapungufu yaliyobainika wakati wa utekelezaji wa Sheria hizo; kuongeza masharti mbalimbali ili kuleta uwiano kati ya Sheria hizo na Sheria nyingine na kurahisisha; kufuta baadhi ya vifungu ambavyo vinaleta mkanganyiko katika utekelezaji wa Sheria husika au vimepitwa na wakati; na kuweka masharti mapya kwa ajili ya utekelezaji madhubuti wa Sheria zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho.

Baadhi ya mambo muhimu yaliyozingatiwa katika Muswada huu, ni kubadilisha vifungu vya Sheria kwa kuondoa baadhi ya vifungu vya Sheria na kuingiza vifungu vipya, kufuta baadhi ya Maneno, kuingiza maneno au tafsiri mpya na kuongeza vipengele vipya. Mapendekezo yanayokusudiwa na Muswada huu yanalenga kukidhi matumizi ya sheria yaliyojitokeza na kuwezesha utekelezaji bora wa Sheria zinazokusudiwa kufanyiwa marekebisho.

Mheshimiwa Spika, Sheria zinazopendekezwa kurekebishwa ni kama zifuatazo:-

- a) Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu, Sura ya 423, (*The Anti-Money Laundering Act, Cap.423*).
- b) Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu, Sura ya 432, (*The Anti-Trafficking in Persons Act, Cap.432*).
- c) Sheria ya Kanuni za Madai, Sura ya 33, (*The Civil Procedure Code, Cap.33*).
- d) Sheria ya Usajili wa Makandarasi, Sura ya 235, (*The Contractors Registration Act, Cap.235*).
- e) Sheria ya Elimu, Sura ya 353, (*The Education Act, Cap.353*).
- f) Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, Sura ya 366, (*The Employment and Labour Relations Act, Cap.366*).
- g) Sheria ya Ushahidi, Sura ya 6, (*The Evidence Act, Cap.6*).

- h) Sheria ya Taasisi za Kazi, Sura ya 300, (*The Labour Institutions Act, Cap.300*).
- i) Sheria ya Misitu, Sura ya 323, (*The Forests Act, Cap 323*).
- j) Sheria ya Uhamiaji, Sura ya 54, (*The Immigration Act, Cap. 54*).
- k) Sheria ya Mtoto, Sura ya 13, (*The Law of the Child Act, Cap.13*).
- l) Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi, Sura ya 216, (*The Land Disputes Courts Act, Cap.216*).
- m) Sheria ya Afya ya Akili, Sura ya 98, (*The Mental Health Act, Cap.98*).
- n) Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania, Sura ya 52, (*The National Kiswahili Council Act, Cap.52*).
- o) Sheria ya Makamishna wa Viapo, Sura ya 12, (*The Notaries Public and Commissioners for Oaths Act, Cap. 12*).
- p) Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sura ya 16, (*The Penal Code, Cap.16*).
- q) Sheria ya Kuzuia Ugaidi, Sura ya 19, (*The Prevention of Terrorism Act, Cap.19*).
- r) Sheria ya Kusimamia Mirathi, Sura ya 352, (*The Probate and Administration of Estates Act, Cap. 352*).
- s) Sheria ya Madaktari wa Mifugo, Sura ya 319, (*The Veterinary Act, Cap.319*).
- t) Sheria ya Hifadhi ya Wanyamapori, Sura ya 283, (*The Wildlife Conservation Act, Cap. 283*).
- u) Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma, Sura ya 398, (*The Public Leadership Code of Ethics Act, 398*).

Mheshimiwa Spika, baada ya kupokea maelezo ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Kamati ilitoa mwaliko na matangazo katika Vyombo vya Habari ili kuwadalika Wadau mbalimbali kwa mujibu wa Kanuni ya 84 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Januari, 2016 ili kutoa maoni yao kuhusu vifungu mbalimbali vinavyokusudiwa kurekebishwa kwenye Sheria nilizozitaja kwa lengo la kuisaidia Kamati katika uchambuzi wa Muswada huu.

Aidha, baadhi ya Wenyeviti wa Kamati za Kudumu za Bunge ambazo marekebisho ya Sheria hizo yalikuwa yanagusa Wizara na Taasisi za Serikali ambazo Kamati zao zinaisimamia na kuishauri Serikali, walihudhuria vikao vya Kamati na kutoa maoni ya Kamati zao.

Mheshimwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kuwashukuru Wadau wote ambao, kwa nyakati tofauti, waliwasilisha maoni yao mbele ya Kamati. Wadau hao ni Chama cha Wanasheria Tanganyika (TLS), Waheshimiwa Majaji wa Mahakama ya Rufaa, Sekretarieti ya Msaada wa Kisheria ya Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, Taasisi ya Health Promotion Tanzania na Chama cha Wanasheria Wanawake Tanzania (TAWLA), na Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu (LHRC). Kamati ilipokea na kufanyia kazi maoni ya Wadau hao, ambayo yameisaidia Kamati kwa kiasi kikubwa kuweza kuboresha Muswada huu.

2.0 MAONI YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya utangulizi huu, naomba sasa niwasilishe Maoni ya Kamati ambayo yametokana na uchambuzi wa Wajumbe wa Kamati katika Sehemu na Ibara mbalimbali za Muswada.

SEHEMU YA PILI YA MUSWADA

Marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Utakatishaji wa Fedha Haramu (The Anti- Money Laundering Act), Sura ya 423

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 4 ya Muswada wa Sheria hii inakusudia kufanya marekebisho katika Kifungu cha 13 (a) cha Sheria Mama kinachoweka masharti kuhusu adhabu ya kosa la kutakatisha fedha haramu linalotajwa kwenye Kifungu cha 12. Kwa mujibu wa kifungu hiki adhabu inayotajwa ni faini ya kuanzia Shilingi Milioni Mia Moja (TZS. 100,000,000/=) hadi Shilingi Milioni Mia Tano (TZS. 500,000,000/=) au Kifungu cha kuanzia miaka mitano hadi miaka kumi (5 - 10) gerezani.

Marekebisho yanayopendekezwa ni kuongeza maneno “**or an amount equivalent to three times the market value of the property,**” mara baada ya maneno “**One Hundred Million Shillings**”.

Mabadiliko hayo yatakifanya Kifungu husika kosomeke kama ifuatavyo;

13. Any person who contravenes the provisions of Section 12 shall on conviction:

(a) *If the person is an individual, be sentenced to a fine not exceeding Five Hundred Million Shillings and not less than One Hundred Million Shillings or an amount equivalent to three times the market value of the property, or to a term of imprisonment not exceeding ten years and not less than five years.*

Mheshimiwa Spika, Kamati inaaafiki marekebisho yanayokusudiwa katika kifungu hiki kwani yataongeza adhabu kwa mtuhumiwa anayetiwa hatiani kwa makosa ya kutakatisha fedha haramu. Aidha, kuongeza adhabu huko kutasaidia mtuhumiwa kuadhibiwa kulingana na uzito wa kosa alilotenda, na hivyo kuondoa uwezekano wa kutakatishaji fedha zaidi ya kiwango kinachotajwa kwenye faini.

Ni wazi kuwa mapungufu yaliyopo katika kifungu cha sasa yanaweza kutoa mwanya kwa watu wanaojihusisha na utakatishaji fedha haramu kutengeneza faida zaidi na kuzitumia kukwepa mkono wa sheria au kutumia sehemu ya mapato hayo haramu kulipa faini iliyopo kwa mujibu wa sheria pale wanapotwa hatiani. Tunapaswa kutoruhusu hilo kutendeka.

SEHEMU YA TATU YA MUSWADA

Marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu (*The Anti – Trafficking in Persons Act*), Sura ya 432.

Mheshimiwa Spika, katika Sehemu ya Tatu ya Muswada, Ibara ya 6 inakusudia kufanya marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu (*The Anti – Trafficking in Persons Act*) (Cap 432) kwa kukifuta na kukiandika upya Kifungu cha 14 (1) ambacho kinaweka masharti kuhusu kutaifisha mazalia ya uhalifu (*Proceeds*) na vifaa au mali zinazotokana na usafirishaji haramu wa binadamu. Kuandikwa upya kwa kifungu hiki kunalenga kuweka masharti kwa Mahakama, kuamua yenyewe au kutokana na maombi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali inaweza kutoa amri ya kutaifisha mazalia na mali zote zilizopatikana kwa njia ya usafirishaji haramu wa binadamu pamoja na kitu chochote kilichotumika au kusaidia kosa la usafirishaji haramu wa binadamu kutendeka.

Kamati inakubaliana na pendekezo hilo kwa sababu Sheria ya sasa haina masharti yanayohusu kutaifisha kitu kilichotumika au kilichosaidia kosa hilo kutendeka, na pia haiweki masharti ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kufungua maombi ya kuitaka Mahakama ifanye hivyo.

Vilevile, Ibara ya 7 ya Muswada huu inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 20 (1) cha Sheria ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu (*The Anti – Trafficking in Persons Act*) (Cap 432) kwa kufuta maneno “task force” na badala yake kuweka maneno “**Anti – Trafficking Committee**”. Mabadiliko hayo

yanalenga kuipa Kamati ya Kudhibiti Usafirishaji Haramu wa Binadamu ambayo imeanzishwa chini ya Sheria hii, jukumu la kuishauri Serikali pale inapoanzisha vituo vya ulinzi na msaada kwa Waathirika wa usafirishaji haramu wa binadamu. Kwa hali ilivyo sasa, jukumu hilo limewekwa chini ya Kikosi Kazi ambacho licha ya kutamkwa katika Sheria bado hakijaanzishwa na hivyo Serikali haina chombo cha kuishauri juu ya jambo hilo.

Kamati inakubaliana na mapendekezo hayo kwani biashara ya usafirishaji haramu wa binadamu imekuwa ikiongezeka siku hadi siku ulimwenguni. Kwa kuzingatia ukweli kwamba, nchi yetu si kisiwa katika zama hizi za utandawazi, ni wazi, Waathirika wa biashara hiyo wanapaswa kupata ulinzi na msaada wa uhakika pale wanapobainika ndani ya mipaka ya nchi yetu, na Serikali inaweza kutekeleza hilo kikamilifu kama itakuwa na chombo madhubuti cha kuishauri.

SEHEMU YA NNE YA MUSWADA

Marekebisho katika Sheria ya Mwenendo wa Madai (*The Civil Procedure Code*), Sura ya 33.

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii Ibara ya 9 ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 13 cha Sheria Mama kwa kukiwekea angalizo “*provisor*” linalotahadharisha kwamba, masharti yaliyopo katika kifungu hicho hayaondoi au kuchukua Mamlaka ya jumla ya Mahakama Kuu. Marekebisho yanalenga kuiwezesha Mahakama Kuu kutekeleza kikamilifu Mamlaka yake ya asili “*Inherent powers*” bila kufungwa au kubanwa na masharti ya kifungu hicho.

Kwa namna kifungu kilivyo sasa, kinaweka masharti kuwa kila shauri la madai litafunguliwa katika Mahakama ya ngazi ya chini yenye Mamlaka ya kusikiliza shauri husika na kwamba, Mahakama ya Wilaya na Mahakama ya Hakimu Mkazi ziko katika ngazi moja.

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho yanayokusudiwa na Serikali katika Sheria hii hata hivyo, inatahadharisha kwamba, Mahakama Kuu isije ikatumia angalizo hilo kuondoa mashauri ambayo yamewasilishwa katika Mahakama Kuu kwa sababu tu yalipaswa kusikilizwa na Mahakama za chini. Ni vyema kuwe na utaratibu wa kisheria ambao utafanya Mahakama Kuu kuzingatia mazingira na umuhimu wa shauri husika, hivyo iwe na utaratibu wa kuhamisha mashauri ya aina hiyo yaliyowasilishwa kwake na kuyapeleka Mahakama husika.

SEHEMU YA TANO YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Usajili wa Makandarasi (*The Contractors Registration Act*), Sura ya 235

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya 5 ya Muswada kupitia Ibara ya 11 inakusudia kurekebisha Kifungu cha 6 cha Sheria Mama ambacho kinaweka masharti kuhusu uteuzi wa Msajili wa Makandarasi, kwa kukifuta na kukiandika upya na hivyo kukifanya kisomeke ifuatavyo:-

6 (1) *The Board shall appoint a Registrar to the Board who shall be either a registered Engineer, Architect, Quantity Surveyor or a qualified person in either Law, Economics, Finance or Management.*

(2) The Registrar shall hold or vacate Office in accordance with the terms of his appointment.

Kamati inaunga mkono pendekezo hili kwani linaongeza wigo wa kitaaluma kwa mtu anayeweza kuteuliwa kuwa Msajili wa Wakandarasi na kuondoa ukiritimba wa Sheria ya sasa ambayo inawataka watu waliosajiliwa kama Wahandisi na Wasanifu wa Majengo pekee ndiyo wawe na sifa za kuteuliwa katika nafasi ya Usajili.

Aidha, mapendekezo ya marekebisho katika kifungu hiki yamezingatia ukweli kwamba, kwa mujibu wa Sheria ya sasa utekelezaji wa majukumu ya Msajili siyo lazima yatekelezwe na watu wenye sifa zilizoainishwa.

Vilevile sehemu hii kupitia Ibara ya 12 inapendekeza marekebisho katika kifungu cha 10 kwa kuongeza kifungu kidogo kipya cha (6) mara baada ya kifungu kidogo cha (5) ambacho kitasomeka ifuatavo:-

“(6) An applicant under this Section who is found guilty of an offence of submitting forged documents, misrepresentation or any form of fraudulent conduct, inducement or corrupt practice shall:

(a) In the case of an applicant for registration as contractor

(i) have his application deferred; and

(ii) be debarred from being registered as contractor for a period of not more than two years; and

(b) in the case of an applicant for upgrading or for obtaining any service from the Board –

(i) have his application deferred;

(ii) have his registration deleted; or

(iii) be debarred as contractor for a period of not more than two years”

Kamati inakubaliana na masharti ya hatua zinazokusudiwa na Bodi ya Usajili dhidi ya Makandarasi watakaobainika kudanganya, kugushi nyaraka au kujihusisha na vitendo vya rushwa wakati wa kuomba usajili au kupandishwa daraja, kwani yanalenga kuhakikisha kwamba Makandarasi wanaosajiliwa na bodi ni wale tu wenye sifa stahiki.

Mheshimiwa Spika, nchi yetu imeshuhudia madhara mbalimbali yaliyotokana na uduni na kutozingatiwa kwa taaluma za kiuhandisi, ikiwa ni pamoja na kuporomoka kwa majengo ambayo yamejengwa chini ya viwango. Kwa mantiki hiyo, Kamati inaona kuwa, kuongeza masharti ya adhabu dhidi ya ukiukwaji wa Sheria ya Usajili wa Wakandarasi, kutawafanya wahusika kuwa makini na kutekeleza majukumu yao kwa weledi na taaluma.

Mheshimiwa Spika, vilevile, Ibara ya 13 ya Sehemu hii ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 12 kwa kuongeza vifungu vipya vidogo vya (2) na (3) mara baada ya Kifungu kidogo cha (1) kama ifuatavyo:-

“(2) An assessment of the majority shareholders shall be based on the aggregate of shares owned by locals in the individuals firm or company.

(3) Where the company applying for registration is a shareholder which is a limited liability company, the majority shareholding within that limited liability company shall be assessed to determine the aggregate shares owned between the locals and foreigners.”

Maudhui ya marekebisho yanayokusudiwa katika kifungu hiki yanalenga kuboresha masharti ya vigezo vya Usajili wa Kampuni za Kigeni kwa kutaka tathmini ya kina ifanyike ili kubaini idadi ya hisa zinazomilikiwa na Wazawa katika kila Kampuni wa Ukandarasi.

Kamati inaafiki mapendekezo ya marekebisho yanayokusudiwa na Serikali katika kifungu hiki kwani yanalenga kudhibiti wimbi la Wageni kutumia Wazawa katika kusajili Kampuni na kushika kazi ambazo zingeweza kutekelezwa na Kampuni ya Kizawa pekee, na hivyo kujinufaisha zaidi kwa kigezo cha umiliki mkubwa wa hisa (*majority share holding*) ikilinganishwa na Wanahisa Watanzania katika Kampuni hizo.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 14 katika sehemu hii ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 13 cha Sheria Mama kwa kuongeza aya mpya ya (j) mara baada ya aya ya (i) ambayo itasomeka kama ifuatavyo:-

(j) Forgery, misrepresentation, fraudulent conduct, inducement or corrupt practice”

Kutokana na kuongezwa kwa aya hiyo mpya ya (i), sasa kutaifanya iliyokuwa aya (j) sasa kuwa aya (k) katika mtiririko wa aya za kifungu cha 13.

Ibara hii ya 14 inakifanyia marekebisho Kifungu cha 13 (6) kwa kukifuta na kukiandika upya kama ifuatavyo:-

“(6) A sole proprietor, partners, directors, or share holders of a company shall not be allowed to register a new contracting sole proprietorship or company after having been deleted as registered contractor for a period of three years unless otherwise directed by the Board”

Kamati inakubaliana na marekebisho yanayokusudiwa na Serikali kwani yanaweka masharti kuhusu kufuta Usajili wa Mkandarasi kwa kuongeza masharti kuwa Bodi inaweza kufuta jina la Mkandarasi katika Daftari la Makandarasi kwa makosa ya kughushi nyaraka, udanganyifu au vitendo vya rushwa, na kumzuia Mkandarasi huyo kuanzisha Kampuni nyingine hadi kipindi cha Miaka Mitatu kipite. Aidha, marekebisho haya yatawafanya Wakandarasi kutekeleza majukumu yao kwa kuzingatia Sheria na miiko ya kitaaluma.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 15 ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 15(1) cha Sheria Mama kwa kuingiza maneno **‘for a period to be specified by the Board’** mara baada ya neno **“suspend”**. Marekebisho mengine yanalenga kufuta aya (c) kwa sababu masharti ya kumsimamisha Mkandarasi anayekiuka Kanuni au Sheria Ndogo zilizotungwa na Bodi, yanayotajwa katika aya hii tayari yameelezwa katika aya (a) na hivyo hakuna sababu ya kujirudia.

Vilevile sehemu hii inapendekeza kufutwa kwa aya (e) (ii), kwa sababu masharti ya kutaka Mkandarasi anayepata Leseni ya biashara bila kuwasilisha cheti cha Usajili kwenye Mamlaka inayotoa Leseni, afungiwe. Sababu ya mapendekezo hayo ni kutokana na ugumu unaojitokeza katika utekelezaji wa sharti hilo kwa sababu cheti cha usajili siyo miongoni mwa vigezo vinavyozingatiwa na Mamlaka husika kabla ya kutoe Leseni.

Aidha, sehemu hii inapendekeza kuongezwa kwa Kifungu kidogo kipya cha (3) kitakachoweka masharti ya kumzuia Mkandarasi aliyesimamishwa kwa muda, kuendesha biashara, na pia kuipa Bodi Mamlaka ya kuamua kipindi ambacho Mkandarasi anaweza kusimamishwa asitekeleze shughuli za Ukandarasi.

Kamati inaafiki marekebisho haya kwa sababu yanalenga kuleta ufanisi katika shughuli za Ukandarasi, na kuwataka Wakandarasi wazingatie matakwa ya Sheria na miiko ya kitaaluma.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 16 ya Muswada inapendekeza kukifanyia marekebisho Kifungu cha 16 (1) cha Sheria Mama kinachotoa haki kwa Mkandarasi anayechunguzwa kwa ajili ya kusimamishwa, asikilizwe mbele ya Bodi. Marekebisho yanayopendekezwa ni kuingiza maneno **“13 or”** mara baada ya maneno **“under section”**.

Kamati inakubaliana na marekebisho hayo kwa sababu yanalenga kuhakikisha, Ibara ya 13 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 inayotoa haki ya kusikilizwa kikamilifu kwa mtu ambaye haki au wajibu wake vinahitaji kufanyiwa uamuzi wa Mahakama au chombo kingine, inatekelezwa kikamilifu.

Ibara ya 17 ya Muswada inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 17(1) cha Sheria Mama kinachozungumzia kudharau wito, amri au kukataa kutoa ushahidi wakati uchunguzi unafanywa na Bodi. Marekebisho yanayokusudiwa ni kuandika upya maneno ya utangulizi ya kifungu hicho ambapo sasa kitasomeka kama ifuatavyo:-

“Any contractor who, having been served with a summons under section 16(2)(b) or an order issued under the provisions of 16(2)(c), fails to comply or omits, without sufficient cause”

Kamati inakubaliana na marekebisho hayo kwa sababu yanalenga kufanya kifungu hicho kosomeke vizuri pamoja na kufanya rejea ya kifungu husika kinachoipa Bodi Mamlaka ya kutoa hati ya wito na amri wakati ikitekeleza majukumu yake ya kiuchunguzi chini ya Sheria hii.

Mheshimiwa Spika, marekebisho mengine yanayokusudiwa na sehemu hii ni yale yanayohusu Kifungu cha 23 (2) cha Sheria Usajili wa Makandarasi, ambapo inapendekezwa kufuta maneno **“within one year”** na badala yake kuweka maneno **“within sixty days”**

Mapendekezo hayo yana lengo la kupunguza muda ambao Kampuni ya Ukandarasi inaweza kufutwa na Bodi kwa kushindwa kupata Mkurugenzi Mtaalam baada ya Mkurugenzi ambaye ni Mwanahisa au Mbia kujiuzulu, kutokuwa na uwezo (**Incapacitation**) au kufariki.

Kamati inaafiki mapendekezo hayo ya marekebisho kwani yatawezesha Kampuni za Ukandarasi kutokaa kipindi kirefu bila kuwa na Wataalam wenye

sifa. Kipindi cha mwaka mmoja kinachotajwa kwenye Sheria ni kirefu sana na kinaweza kusababisha Kampuni ikapata kazi huku haina Wataalam wanaokubalika kisheria na hivyo kazi hizo zikatekelezwa chini ya kiwango cha utaalam unaotakiwa.

Mheshimiwa Spika, marekebisho ya mwisho kwenye sehemu hii ni katika Ibara ya 19 ambayo inakusudia kurekebisha Kifungu cha 33 cha Sheria Mama ambacho kinamtaka kila Mkandarasi kuandaa na kuwasilisha hesabu za mwaka (**Annual returns**) kwenye Bodi.

Marekebisho yanayopendekezwa ni kuyachukulia maudhui ya Kifungu cha 33 kuwa ni Kifungu kidogo cha (1) na kuongeza Kifungu kidogo cha (2) ambacho kitaweka masharti ya adhabu kwa atakayekiuka Kifungu kidogo cha (1). Kifungu kinachopendekezwa kitasomeka kama ifuatavyo:-

“(2) A person who contravenes subsection (1) commits an offence and is liable to a fine of 0.5% of the class limit.”

Kamati inakubaliana na mapendekezo hayo kwani yanalenga kuwafanya Wakandarasi wahakikishe wanaandaa na kuwasilisha hesabu zao kwenye Bodi kwa mujibu wa Sheria, na hiyo itaisaidia Serikali na Wadau kufahamu vyema uwezo wa kila Mkandarasi aliyesajiliwa.

SEHEMU YA SITA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Elimu (*The Education Act*), Sura ya 353.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 21 ya Muswada huu inakusudia kufanya marekebisho katika Kifungu cha 60 (1)(k) kinachoweka masharti ya adhabu kwa mtu anayempatia ujauzito Mwanafunzi wa Shule ya Sekondari au Msingi kuwa ni faini isiyozidi Shilingi Laki Tano na iwapo ni kosa la pili adhabu itakuwa ni faini ya Shilingi Laki Tano au kifungo kisichozidi Miaka Mitatu.

Marekebisho yanayokusudiwa na Muswada huu ni kukifuta kifungu hicho na kuandika kifungu kipya cha 60A kitakachoweka masharti yanayojitoshleza kuhusu zuio la kuoa au kumpa ujauzito Mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari.

Kifungu kipya kinachopendekezwa kinakusudia kuweka masharti ya kosa la jina kwa:-

- (i) Mtu yeyote kuoa au kuolewa na Mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari;

- (ii) Kijana wa Shule ya Msingi au Sekondari kuoza mtu yeyote; na
- (iii) Kwa mtu yeyote kumpatia ujauzito Mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari.

Mheshimiwa Spika, adhabu inayopendekezwa kwa makosa hayo ni kifungo cha Miaka 30 gerezani. Aidha, Kifungo cha 60A kinapendekeza adhabu ya shilingi milioni Tano(5,000,000/=) au kifungo cha Miaka Mitano gerezani au vyote kwa pamoja kwa mtu atakayebainika kusaidia, kushawishi au kufanikisha Mwanafunzi wa Shule ya Msingi au Sekondari kuolewa au kuoza.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona mantiki ya marekebisho yanayokusudiwa katika Sheria ya Elimu, kwamba yanalenga kumjengea Mwanafunzi wa Shule ya Msingi na Sekondari wigo wa ulinzi na mazingira mazuri ya kumwezesha akamilishe masomo yake kwa ngazi hizo. Hii ni pamoja na kutambua juhudi za Serikali za kugharimia Elimu ya Msingi na Sekondari ili kutoa fursa ya Elimu kwa Watoto wote wa kitanzania. Hata hivyo, maoni ya Kamati ni kwamba, adhabu ya kifungo cha Miaka 30 inayotajwa katika mapendekezo iangaliwe upya ili kuondoa uwezekano wa Mtoto wa Kiume kutiwa hatiani na akajikuta akikabiliwa na adhabu hiyo, kukinzana na Sheria ya Mtoto ambayo inakataza Mtoto kufungwa gerezani, na pia kuonekana kama Majaji wanafungwa wasiweze kutumia utashi wao kutoa adhabu kwa wakosaji.

Ili kuzingatiwa kwa angalizo hilo, Kamati inashauri kutungwa kwa Kifungu kipyua cha 60A (5) mara baada ya Kifungu cha 60A (4) ambacho kitasomeka ifuatavyo:-

“(5) Where the person convicted under subsection (2),(3) or (4) is a Child he shall be dealt with in accordance with the provisions of Section 119 of the Law of the Child Act”

Kamati inashauri kwamba ni vyema marekebisho yanayokusudiwa katika sehemu hii yakajumuisha makundi yote ya Watoto, hata wale wasio Wanafunzi kwani nao wanastahili kulindwa. Ili hilo liwezekane, ni vyema Vifungu 13 na 17 vya Sheria ya Ndoa vikafanyiwa marekebisho kwa muktadha unaokusudiwa katika mabadiliko haya.

Mheshimiwa Spika, vilevile, Kamati inaona ni busara kwa marekebisho yanayokusudiwa katika sehemu hii kuzingatia mifumo mingine ya Elimu hasa ile ambayo Wanafunzi wake siyo Watoto kwa mujibu wa Sheria. Mfano ni Mpango wa Elimu Maalum kwa Walioikosa (MEMKWA) ambao hutoa fursa kwa wale ambao walikosa Elimu katika mfumo rasmi:- je, masharti haya ya Sheria nayo yatazingatiwa kwa Wanafunzi wa MEMKWA? Iwapo yatazingatiwa, haitakuwa

kikwazo cha kuwakatisha tamaa Wanafunzi hao waliokosa Elimu katika mfumo rasmi?

SEHEMU YA SABA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini (***The Employment and Labour Relations Act***), Sura ya 366

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii, Ibara ya 24 inakusudia kufanya marekebisho katika Jedwali la Tatu katika Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini kwa kufuta maneno “*by Labour Commissioner*” yaliyopo katika aya ya 13 (5) na pia kufuta aya yote ya 13 (9).

Lengo la kufuta maneno yaliyotajwa katika aya ya 13 (5) ni kuipa uwezo Tume ya Usuluhishi na Uamuzi kusikiliza migogoro ya kikazi inayowasilishwa na upande wowote. Kwa Sheria ya sasa, migogoro inayotakiwa kufanyiwa kazi na Tume hiyo ni ile iliyowasilishwa na Kamishina wa Kazi tu.

Marekebisho ya aya ya 13 (9) yana lengo la kuondoa ukomo wa Miaka Mitatu unaowekwa katika kutumika kwa Ibara ya 13 ya Jedwali la Tatu la Sheria, na hivyo kutoa fursa kwa Watu kuwasilisha migogoro kwenye Tume hiyo kwa hatua muhimu ili isikilizwe na kuamuliwa kikamilifu.

Kamati inakubaliana na mapendekezo haya kwani yanalenga kuondoa vikwazo na ukiritimba na hivyo kuweka mazingira rahisi na rafiki kwa Wafanyakazi pale wanapowasilisha migogoro kwenye Tume ya Usuluhishi na Uamuzi (CMA) kwa lengo la kufanyiwa kazi.

SEHEMU YA NANE YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Ushahidi (*The Evidence Act*), Sura ya 6.

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 26 ya Muswada huu inapendekeza marekebisho katika Kifungu cha 127 cha Sheria ya Ushahidi, kwa kuongeza Kifungu kidogo kipya cha Nane (8) kitakachoweka masharti kuwa katika kesi ya jinai ambayo ushahidi pekee ni wa mtoto, Mahakama inaweza kuupokea ushahidi huo baada ya kuridhishwa na ukweli (*Credibility*) hata kama haujaungwa mkono na ushahidi mwingine na ikamtia hatiani mshitakiwa.

Kanuni ya jumla katika uendeshaji wa kesi za jinai inataka ushahidi wa Mtoto mwenye Umri usiozidi Miaka 14 uungwe mkono na ushahidi mwingine ili uweze kuwa na nguvu kisheria.

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali hasa kwa kuzingatia ukweli kwamba, masharti kama hayo tayari yanatumika katika kesi za jinai zinazohusiana na kujamiiana. Vilevile, marekebisho haya yataondoa uwezekano wa wahalifu kukwepa mkono wa Sheria kwa kigezo kwamba, ushahidi wa Mtoto aliyeshuhudia tukio haukuungwa mkono. Hata hivyo, Kamati inatoa angalizo kwa Mahakama kuhakikisha inachukua juhudi za makusudi za kujiridhisha kwamba, Mtoto husika anaeleza ukweli tupu, ili kuepuka uwezekano wa kutumia ushahidi ambao haujitoshelezi.

Aidha, Kamati inashauri kwamba, ni vyema utaratibu wa kusikiliza ushahidi wa Mtoto uzingatie mambo yaliyobainishwa kwenye shauri la Jinai la **Kimbute Otieno V. R CAT Cr. App 300/2011 at DSM.**

Kwa upande mwingine, Kamati ina maoni kwamba, ili marekebisho yanayokusudiwa yaweze kwenda vizuri ni vyema Vifungu vidogo vya (2) na (3) vikafutwa na badala yake kutunga Kifungu kipya kidogo cha (2) ambacho kitasomeka kama ifuatavyo:-

“(2) A Child of tender age may give evidence without taking an oath or making an affirmation but shall, before giving evidence, promise to tell the truth to the Court and not to tell any lies.”

SEHEMU YA TISA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Mimitu (*The Forests Act*), Sura ya 323

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 28 ya Muswada inapendekeza kufanyiwa marekebisho kwa Kifungu cha 88 cha Sheria ya Mimitu ambacho kinaweka masharti ya adhabu kwa mtu anayekutwa na mazao ya mimitu isivyo halali. Adhabu inayotolewa na kifungu hicho kwa sasa ni faini isiyozidi Shilingi Milioni Moja.

Marekebisho yanayopendekezwa katika Kifungu cha 88 yanakusudia kuongeza kiwango cha adhabu kwa kufuta maneno **“to a fine not exceeding One Million Shillings”** na badala yake kuweka maneno **“ to a fine of not less than One Hundred Thousand Shillings but not exceeding Five Million Shillings”**.

Vilevile Ibara ya 29 ya Muswada katika sehemu hii inakusudia kukifanyia marekebisho Kifungu cha 89 cha Sheria ya Mimitu kwa kufuta maneno **“to a fine of not less than Two Hundred Thousand Shillings and not exceeding One Million Shillings or to imprisonment for a term not exceeding two years”** yanayoonekana mwisho wa kifungu na badala yake kuweka maneno **“to a fine of One Million Shillings or Three times the market value of the prohibited produce whichever is greater or to imprisonment for a term not less than two years but not exceeding seven years”**,

Mheshimiwa Spika, Kamati inakubaliana na mapendekezo yote katika vifungu vilivyotajwa hapo juu kwani yanalenga kuongeza adhabu kwa wote watakaokutwa na mazao ya misitu au kubainika kujihusisha na biashara ya mazao ya misitu isivyo halali. Ni jambo lisilopingika kwamba, kumekuwa na ongezeko la kasi ya uharibifu wa mazingira unaotokana na uvunaji haramu wa misitu. Kutokana na mantiki hiyo, ni ushauri wa Kamati kwamba, Serikali iangalie upya viwango vya adhabu vilivyowekwa ili viende sambamba na kiwango cha madhara ambayo yatatokana na uharibifu uliobainika kwa mkosaji.

SEHEMU YA KUMI YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Uhamiaji (*The Immigration Act*), Sura ya 54.

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii Ibara ya 31 inapendekeza marekebisho ya kuongeza Kifungu kipya cha 31A katika Sheria ya Uhamiaji. Kifungu hicho kipya kinalenga kuweka masharti kwamba, masuala ya usafirishaji wa Wahamiaji haramu ikiwemo kuhifadhi, kufadhili, kusafirisha, kusaidia usafirishaji wa Wahamiaji haramu ni kosa la jinai ambalo adhabu yake ni faini isiyopungua Shilingi Milioni Ishirini au kifungu cha Miaka Ishirini gerezani.

Vilevile marekebisho katika kifungu hicho yanalenga kuiwezesha Mahakama kwa utashi wake au kutokana na maombi yatakayofunguliwa na Mwanasheria Mkuu wa Serikali, itoe amri kuwa mazalia au mali yoyote iliyopatikana kwa njia ya usafirishaji wa Wahamiaji haramu au kitu chochote kilichotumika kusaidia kosa hilo kufanyika, kitaifishwe na kuwa mali ya Serikali.

Kifungu hicho kipya kitasomeka kama ifuatavyo:-

31A. A person who:-

- (a) *Smuggles immigrants;*
- (b) *Hosts immigrants;*
- (c) *Transports immigrants;*
- (d) *Finances, organizes or, aids the smuggling of immigrants;*
- (e) *Facilitates in anyway the smuggling of immigrants into the United Republic or to a foreign country;*
- (f) *Commits any fraudulent act or makes any false representation by conduct, statement or otherwise, for the purpose of entering into, remaining in or departing from, or facilitating or assisting the entrance into, reside in or departing from the United Republic of Tanzania,*

commits an offence and on conviction, is liable to a fine of not less than twenty million shillings or imprisonment for a term of twenty years."

(2) *In addition to the penalty imposed for the Commission of an offence under this Section, the Court may on its own motion or on the application by Attorney General, order confiscation and forfeiture to the Government of*

- (a) all proceeds and properties derived from the commission of the offence of smuggling immigrants; or*
- (b) any thing used for purposes of committing or facilitating the commission of the offence of smuggling immigrants."*

Kamati inaunga mkono mapendekezo ya Serikali kuongeza adhabu kwa Watu wanaojihusisha na vitendo vya biashara ya Wahamiaji haramu kwani vitendo hivyo vimekuwa vikiongezeka siku hadi siku hapa nchini na kuhatarisha usalama na amani ya nchi yetu. Hata hivyo, ni maoni ya Kamati kwamba, marekebisho yanayokusudiwa yaweke masharti kwamba, adhabu itakayotolewa kwa mkosaji wa vitendo vya usafirishaji wa Wahamiaji haramu, itaendana na idadi ya Wahamiaji haramu ambao mhusika atabainika kuwasafirisha, kuwahifadhi, au kuwasaidia. Kamati pia inashauri neon *'Illegal immigrants'* litumike katika kifungu hiki badala ya neno *'immigrants'* ili kuondoa mkanganyiko wa maana au tafsiri ya neno hili linapotumika katika muktadha huu (*Ambiguity*)

SEHEMU YA KUMI NA MOJA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Taasisi za Kazi (*The Labour Institutions Act*), Sura ya 300.

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii, Ibara ya 33 inapendekeza marekebisho katika Sheria Mama kwa kuongeza Kifungu kipyua cha 45A mara baada ya kifungu cha 45.

Kifungu hicho kipyua kinakusaidia kuweka masharti yatakayompatia Afisa wa Kazi Mamlaka ya kutoza faini au tozo ya papo kwa papo kwa Mwajiri au Mtu yeyote anayekiuka masharti ya Sheria za Kazi ikiwa ni pamoja na kutowasilisha michango ya Wafanyakazi kwenye Mifuko ya Hifadhi ya Jamii. Faini inayopendekezwa kutozwa chini ya kifungu hicho haitapungua Shilingi Laki Moja na Afisa wa Kazi atatoa risiti kwa kila malipo yanayofanywa.

Kamati inakubaliana na marekebisho yanayokusudiwa kwani, yanalenga kuhakikisha Waajiri wanazingatia kikamilifu masharti ya Sheria za Kazi na adhabu stahiki zinatolewa kwa wakosaji watakaokiri kosa, na hivyo kupunguza mashauri ya aina hiyo kuchukua muda mrefu mahakamani. Baadhi ya Waajiri wamekuwa hawapeleki michango ya Waajiriwa wao kwenye Mifuko ya Hifadhi ya Jamii, jambo ambalo limekuwa likidhoofisha utendaji wa mifuko hiyo, na pia kwa Wastaafu pale wanapofuatilia stahiki zao baada ya kustaafu.

SEHEMU YA KUMI NA MBILI YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Mtoto (*The Law of the Child Act*), **Sura ya 13.**

Mheshimiwa Spika, sehemu ya Kumi na Mbili ya Muswada inahusu marekebisho yanayopendekezwa na Ibara ya 35 kwenye Sheria ya Mtoto, Sura ya 13 (***The Law of the Child Act, Cap.13***) kwa kuongeza Kifungu kipya cha 100A mara baada ya Kifungu cha 100.

Kifungu kinachopendekezwa kinalenga kuweka masharti kuhusu Mahakama kuzingatia maoni na mapendekezo ya Afisa Ustawi katika kesi inayomkabili Mtoto mbele ya Mahakama ya Watoto, iwapo itaona ni muhimu kufanya hivyo hasa wakati wa kutoa adhabu kwa Mtoto.

Kwa sasa, Sheria ya Mtoto inaelekeza juu ya Afisa Ustawi wa Jamii kuwepo wakati shauri linaendelea, hata hivyo Sheria haiweki bayana namna anavyoweza kuisaidia Mahakama ya Watoto kufikia uamuzi wake.

Kamati inaunga mkono marekebisho haya kwani, sasa yatamuwezesha Afisa Ustawi wa Jamii, ambaye amekuwepo Mahakamani tangu shauri lilipofunguliwa, kuisaidia Mahakama ya Watoto kufikia uamuzi wa haki, na hasa kwa kuzingatia ukweli kwamba ana taaluma ya masuala ya Watoto.

Kifungu kinachopendekezwa kitasomeka ifuatavyo:-

100A. (1) *The Juvenile Court may, during the proceedings, where it considers necessary, seek the opinion and recommendation of Social Welfare Officer.*

(2) *Where the Court considers necessary to have the opinion or recommendation of a Social Welfare Officer, the Court shall consider such opinion or recommendation before the passing sentence.*

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 36 ya Muswada inapendekeza kukifanyia marekebisho Kifungu cha 103 (1) cha Sheria ya Mtoto kwa kufuta maneno “*Police Officer*” na badala yake kuweka maneno “*Public Prosecutor*”.

Vilevile marekebisho yanapendekeza kufuta Kifungu kidogo cha (2) kinachoweka masharti kwamba, Mtoto anapofikishwa katika Mahakama ya Mtoto kwa kosa lolote isipokuwa kosa la mauaji basi kesi inayomhusu isikilizwe na imalizike siku hiyo hiyo. Kwa kuwa Mtoto anaweza kutenda makosa mengine ambayo yanatakiwa kufunguliwa katika Mahakama Kuu pekee, marekebisho katika kifungu hiki yanalenga kuweka masharti kwamba, Mahakama ya Watoto haitasikiliza kosa linalotakiwa kusikilizwa na Mahakama Kuu ikiwemo kosa la mauaji linalotajwa kwenye Sheria ya sasa.

Aidha, inapendekezwa kwamba, iwapo usikilizwaji wa kesi iliyofunguliwa katika Mahakama ya Watoto hautamalizika siku hiyo hiyo kama inavyoelekezwa katika Kifungu cha 103 (2), basi Mahakama baada ya kuainisha sababu iahirishe kesi hiyo na inwachie Mtoto kwa dhamana.

Kamati inakubaliana na marekebisho haya kwani yanalenga kuiwezesha Mahakama ya Mtoto kushughulikia kesi ambayo haikuweza kumalizika ndani ya siku shauri husika lilipofunguliwa, kwani zipo sababu za msingi ambazo zinaweza kujitokeza kama vile ugonjwa kwa wahusika katika kesi, ushahidi au upelelezi kutokamilika mapema.

Mheshimiwa Spika, marekebisho mengine katika Sehemu hii ni yale yanayopendekezwa na kifungu cha 37 ambacho kinakusudia kurekebisha Kifungu cha 119 kinachoweka masharti kuhusu zuiwa la adhabu ya kifungu na adhabu mbadala kwa Mtoto (**Prohibition of custodial sentence and alternative sentence**).

Kifungu cha 119 (1) kinaelekeza kuwa Mtoto asihukumiwe kifungo gerezani, hata hivyo, Sheria za jinai zinaweka masharti ya jumla kuwa Mtu anayetenda kosa la jinai anaweza kuhukumiwa kifungo gerezani bila kuelekeza kuwa masharti hayo hayatumika kwa mshitakiwa Mtoto.

Mapendekezo ya Muswada yanakusudia kukiandika upya kifungu hicho ili kueleza kuwa masharti ya Mtoto kutoadhibiwa adhabu ya kifungo gerezani yatatumika bila kujali masharti ya Sheria nyingine za jinai. Vilevile, Muswada unapendekeza kuwa Mahakama ya Watoto inaweza kutoa adhabu ya viboko. Adhabu hiyo haipo kwenye Sheria ya sasa na inaonekana kuwa inaweza kusaidia kuwafanya Watoto waogope kutenda makosa ya jinai lakini pia inatambulika katika Sheria ya Kanuni za adhabu kuwa ni adhabu halali.

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya marekebisho yanayokusudiwa na Serikali kwani yanalenga kuwaepusha watoto kufungwa gerezeni, ambako huwekwa pamoja na watu Wazima na hivyo baadhi ya haki zao kukiukwa.

Mheshimiwa Spika, Kifungu ya 39 ya Muswada inapendekeza kutunga Kifungu kipya cha 158A katika Sheria ya Mtoto ambacho kinalenga kuzuia kukeketa Mtoto wa kike. Kifungu kidogo cha (2) kinaweka adhabu kwa kosa hilo kuwa ni faini isiyopungua Shilingi Milioni Mbili au kifungu kisichopungua Miaka Mitano (5) lakini kisichozidi Miaka Kumi na Mitano (15) au vyote kwa pamoja.

Kamati inaunga mkono marekebisho yanayokusudiwa pamoja na adhabu zake, kwani yanalenga kuzuia vitendo vya ukeketaji na kumlinda Mtoto wa kike dhidi ya madhara yanayotokana na vitendo hivyo.

SEHEMU YA KUMI NA TATU YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi (*The Land Dispute Courts Act*), Sura ya 216.

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii Kifungu cha Muswada 41 kinapendekeza marekebisho katika Kifungu cha 41 cha Sheria Mama kwa kuongeza kifungu kitakachoweka muda wa kukata rufaa dhidi ya maamuzi ya Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya katika Mahakama Kuu. Sheria ya sasa haina kifungu mahususi kinachoeleza muda wa kukata rufaa, na hilo limesababisha Mahakama Kuu kutoa maamuzi tofauti kuhusu jambo hili. Kwa sasa upo mkanganyiko wa kisheria kuhusiana na muda wa kukata rufaa; wakati yapo maamuzi kwamba rufaa kutoka Baraza la Ardhi na Nyumba la Wilaya inatakiwa kufunguliwa katika Mahakama Kuu ndani ya siku Arobaini na Tano(45) tangu uamuzi kutolewa, maamuzi mengine yanaeleza kwamba, muda wa kukata rufaa hiyo ni siku Tisini (90) kama ilivyo katika Sheria ya Ukomo wa Muda, Sura ya 89 (*The Law of Limitation Act, Cap.89*).

Muswada unapendekeza kuweka sawa jambo hili kisheria kwa kurekebisha Kifungu cha 41 cha Sheria ya Mahakama za Migogoro ya Ardhi na kuweka masharti kwamba muda wa kukata rufaa hiyo utakuwa siku Arobaini na Tano (45) tangu kutolewa kwa uamuzi na kwamba Mahakama inaweza kuongeza muda huo wa kukata rufaa baada ya kuridhika kuwa kuna sababu za kufanya hivyo. Sababu hizo zitaelezwa katika maombi yatakayofunguliwa na Mtu anayeomba kukata rufaa nje ya muda ulioainishwa katika Sheria hii.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaunga mkono mapendekezo ya Serikali kwani yanalenga kuondoa utata uliokuwepo kuhusiana na muda wa kukata rufaa dhidi ya maamuzi ya Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya.

SEHEMU YA KUMI NA NNE YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Afya ya Akili (*The Mental Health Act*), Sura ya 98

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 43 katika sehemu ya Kumi na Nne ya Muswada, inapendekeza kufanya marekebisho katika Jedwali la Pili kwa kuboresha Fomu Namba Tatu (3) inayohusu amri ya kupokea (**Reception order**) Mtu katika Hospitali ya Afya ya Akili.

Marekebisho hayo yanakusudia kuweka sehemu ambayo Hakimu wa Wilaya au Hakimu Mkazi, atasaini fomu hiyo na kuweka muhuri wa Mahakama kabla ya kuiwasilisha kwa Afisa Mfawidhi wa Hospitali ya Afya ya Akili. Kwa namna Sheria ilivyo sasa, hakuna sehemu maalum kwa ajili ya Hakimu kusaini na kuweka muhuri wa Mahakama.

Kamati inakubaliana na mapendekezo hayo ya Serikali kwani yanalenga kuwezesha kutambulikana kwa Hakimu aliyetoa amri ya kupokea (**Reception order**) Mtu katika Hospitali ya Afya ya Akili.

SEHEMU YA KUMI NA TANO YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania (*The National Kiswahili Council Act*), Sura ya 52

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 45 ya Muswada huu inapendekeza marekebisho katika Sheria ya Baraza la Kiswahili Tanzania, Sura ya 52, kwa kuongeza Kifungu kipa cha 11 kitakachoweka masharti kumpa Waziri Mamlaka ya kutunga Kanuni. Kifungu hicho kipa kitasomeka kama ifuatavyo:-

11. The Minister may make regulations in respect of any matter which under this Act is required or permitted to be prescribed or is necessary or convenient for better carrying out or giving effect to this Act."

Kamati inaunga mkono mapendekezo ya Serikali kuhusiana na marekebisho haya kwani Waziri ataweza kutunga Kanuni ambazo zitarahisisha utekelezaji bora wa Sheria hii, tofauti na ilivyo sasa katika Sheria ambapo hakuna masharti ya aina hiyo.

SEHEMU YA KUMI NA SITA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Makamishina wa Viapo (*The Notaries Public and Commissioners for Oaths Act*), Sura ya 12

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 47 katika Sehemu ya Kumi na Sita ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 8 cha Sheria ya Makamishina wa Viapo, kwa lengo la kuweka masharti yatakayomtaka Kamishna wa Viapo kuweka jina lake katika kila kiapo anachoshuhudia.

Inapendekezwa kuingiza maneno “**insert his name and**” katikati ya maneno “**shall**” na “**state**” yaliyoko katika Kifungu hicho.

Kwa sasa, Kifungu hicho kinamtaka Kamishna wa Viapo kueleza mahali na tarehe ambayo kiapo husika kimetolewa, na hivyo halazimiki kuweka jina lake wakati wa kushuhudia kiapo.

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani, yanalenga kuwezesha Mahakama na Mamlaka nyingine kumfahamu Kamishna wa Kiapo aliyeshuhudia kiapo husika hususani inapotokea ubishani kuhusu uhalali wa kiapo hicho.

Vilevile, Kamati inaunga mkono wazo kwamba marekebisho yanayokusudiwa hayataathiri viapo ambavyo vilikwishatolewa na kuwasilishwa Mahakamani kabla ya marekebisho yanayokusudiwa kuanza kufanya kazi kwa mujibu wa Ibara ya 50 ya Muswada ambayo inaweka Kifungu kipyua cha 14 kuhusu mashari ya mpito.

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 49 kinakusudia kurekebisha kifungu cha 13 cha Sheria hiyo kwa lengo la kumpa Jaji Mkuu Mamlaka ya kutunga Kanuni kwa ajili ya utekelezaji bora wa masharti Sheria hii, tofuati na ilivyo sasa ambapo Mamlaka haya yako kwa Mahakama baada ya kupata kibali cha Rais. Marekebisho hayo yanaeleza kwamba, Mahakama Kuu kama moja ya Mahakama zilizopo itashirikishwa ipasavyo sambamba na Wadau wengine wakati wa kuandaa Kanuni hizo.

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani yanatambua Mahakama kama Muhimili na pia majukumu ya Jaji Mkuu kama Kiongozi Mkuu wa muhimili huo.

Marekebisho mengine katika Sehemu hii yanalenga kuongeza Kifungu kipyua cha 14 kinachompa Jaji Mkuu Mamlaka ya kurekebisha Majedwali ya Sheria hiyo. Majedwali hayo yanahusu tozo kwa ajili ya nyaraka za kisheria, Fomu ya cheti cha kufanya kazi (**Practicing certificate**) na ada ya Vyeti vya Makamishna wa Viapo.

Marekebisho hayo yanalenga kuweka utekelezaji bora wa Sheria hiyo kwa kuwezesha Majedwali hayo yarekebishwe na Jaji Mkuu pale

kutakapokuwa na hitaji la kufanya hivyo bila kupeleka Bungeni marekebisho hayo.

Mwisho, Sehemu hii inapendekeza kurekebisha Jedwali la Tatu kwa lengo la kuongeza viwango vya ada ya vyeti vinavyotolewa chini ya Sheria hiyo kama ifuatavyo:

(a) Ada ya cheti cha kufanya kazi kama Kamishna wa Viapo iwe Shilingi Eflu Thelathini (Tshs. 30,000) badala ya Shilingi Sitini (Tsh. 60) inayotajwa kwenye Sheria sasa.

(b) Tozo ya kulipia upya (**Renewal**) cheti kila mwaka iwe Shilingi Eflu Arobaini (Tshs. 40,000) badala ya Shilingi Arobaini (40) inayotajwa kwenye Sheria sasa.

(c) Tozo ya maombi ya cheti kipya baada ya cheti kupotea au kuharibika iwe Shilingi Eflu Kumi (Tshs. 10,000) badala ya Shilingi Kumi (Tshs. 10) inayotajwa kwenye Sheria sasa.

Kamati inaafiki marekebisho yanayokusudiwa kwa sababu yanalenga kuweka viwango vinavyoendana na hali ya sasa kwani viwango vilivyopo kwenye Sheria vimepitwa na wakati na havikidhi haja.

SEHEMU YA KUMI NA SABA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Kanuni za Adhabu (*The Penal Code*), Sura ya 16

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 53 ya Muswada huu inakusudia kufanya marekebisho katika Sheria ya Kanuni za Adhabu, kwa kukifuta Kifungu cha 55 ambacho kinaoweka masharti kuhusu nia ya kuchochea uasi (**Seditious intentions**).

Sababu ya kufuta kifungu hiki ni kwamba, masharti kuhusu nia ya kuchochea usasi yaliyoko katika kifungu hicho yako pia katika Kifungu cha 31 cha Sheria ya Magazeti, Sura ya 229 (*The Newspapers Act, Cap. 229*). Aidha, kwa sasa Sheria ya Kanuni za Adhabu haina kosa la uchochezi kwani lilifutwa kupitia Kifungu cha 55 cha Sheria ya Magazeti, na kosa hilo liko katika Kifungu cha 32 cha Sheria ya Magazeti.

Kamati inaunga mkono mapendekezo haya ya Serikali kwani yanalenga kuwezesha kufanyika kwa rejea sahihi ya Sheria kuhusu nia ya kuchochea uasi.

SEHEMU YA KUMI NA NANE YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Kudhibiti Ugaidi, (*The Prevention of Terrorism Act*), Sura ya 19

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 55 cha Muswada kinapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Kudhibiti Ugaidi, kwa kuongeza kuongeza Kifungu kipya cha 11A kitakachoweka masharti kuhusu adhabu kwa makosa ya kuandaa, kusimamia, kuwezesha au kushiriki kwenye mikutano ya kigaidi, kuwezesha ugaidi, kuhifadhi magaidi kumiliki taarifa zilizoziuliwa na utoaji wa tishio la uongo la kigaidi yanayotajwa katika Vifungu vya 5,7 na 8 vya Sheria hiyo.

Kwa kuwa, Sheria ya Kuzuia Ugaidi ilivyo sasa haitaji adhabu kwa mtu anayetenda makosa ya ugaidi, Muswada unapendekeza adhabu kwa makosa hayo iwe, (i) kifo iwapo tukio la ugaidi limesababisha kifo, (ii) kifungo cha maisha iwapo kosa husika limesababisha madhara makubwa kwa mtu au mali na (iii) kifungo cha Miaka Thelathini kwa mazingira mengine.

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani licha ya kutoa mwongozo kuhusu adhabu inayostahili kutolewa kwa makosa ya ugaidi, yatadhibiti ipasavyo vitendo vya kigaidi ambavyo vimekuwa na athari kubwa kwa maisha ya watu na uchumi wa nchi kutokana na kuzorotesha amani.

Hata hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuangalia iwapo kweli adhabu ya kifo ina athari stahili kwa Wanaotiwa hatiani na Sheria kutokana na makosa ya vitendo vya kigaidi mantiki ya Kamati kuhoji hivyo ni kutokana na ukweli kwamba, adhabu hiyo inalengwa kutolewa kwa Watu ambao wako tayari kujitoa uhai wao kutokana na vitendo wanavyovifanya. Ni maoni ya Kamati kwamba, kifungo cha maisha na kazi ngumu gerezani, au kifungo katika magereza maalum zingeweza kuwa adhabu muafaka.

SEHEMU YA KUMI NA TISA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Usimamizi wa Mirathi, (*The Probate and Administration of Estates Act*), Sura ya 352

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 57 ya Muswada huu inapendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 2 cha Sheria ya Usimamizi wa Mirathi, kwa kufuta tafsiri ya maneno “**small estate**” na badala yake kuweka tafsiri ifuatayo:-

“Small estate” means an estate the gross value of which a Court, District Court or other Authority having jurisdiction in probate or administration is satisfied, does not exceed One Hundred Million Shillings;”

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali ya kuongeza ukomo wa kiwango cha thamani ya mirathi itakayoshughulikiwa na Mahakama ya Wilaya kutoka Shilingi Milioni Kumi kwenye Sheria ya sasa, hadi Shilingi Milioni Mia Moja, kwani yatawezesha Wananchi wengi kufungua mashauri ya mirathi yenye thamani ambayo haizidi Shilingi Milioni Moja katika Mahakama za Wilaya kutokana na ukaribu wa Mahakama hizo ikilinganishwa na Mahakama Kuu ambayo iko katika baadhi ya mikoa Tanzania Bara.

SEHEMU YA ISHIRINI YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Madaktari wa Mifugo, *(The Veterinary Act)*, Sura ya 319

Mheshimiwa Spika, katika sehemu hii Kifungu cha 59 cha Muswada kinapendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 15 kwa kuongeza Kifungu kidogo cha (3) kitakachosomeka ifuatavyo:-

“(3) A person shall not be registered as a Veterinarian unless that person, in addition to the qualification stipulated under subsection (1), has undergone internship training for a period of not less than one year.”

Kamati inakubaliana na mapendekezo ya Serikali kwani, itaondoa uwezekano wa Mtu asiye na sifa kusajiliwa kuwa Daktari wa Mifugo. Aidha, marekebisho hayo yatasaidia kuboresha taaluma ya Udaktari wa Mifugo na kusisitiza juu ya viwango vinavyotakiwa kwenye usajili chini ya Sheria ya Madaktari wa Mifugo.

SEHEMU YA ISHIRINI NA MOJA YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Hifadhi ya Wanyamapori, *(The Wildlife Conservation Act)*, Sura ya 283

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 61 cha Muswada huu kinapendekeza kurekebisha Kifungu cha 86 kwa kuongeza Kifungu kidogo cha (2)(iii).

Kifungu hicho kinakusudia kuweka masharti ya adhabu ya faini isiyopungua mara tatu ya thamani ya soko ya nyara za Serikali au kifungu cha kuanzia Miaka Kumi hadi Miaka Ishirini gerezeni kwa Mtu ambaye atakutwa na hatia kwa kosa la kumiliki nyara za Serikali kinyume na Sheria na thamani ya nyara hizo ikawa kati ya Shilingi Laki Moja hadi Shilingi Milioni Moja.

Kamati inakubaliana na mapendekezo haya ya Serikali kwani yanalenga kukabiliana na vitendo vya ujangili wa wanyamapori kwa kuwaadhibu ipasavyo Watu wanaotiwa hatiani. Aidha, ni mtazamo wa Kamati kwamba, iwapo hatua

za makusudi hazitachukuliwa dhidi ya majangiri, urithi wa Wanyamapori na maliasili uliopo utatoweka na vizazi vijavyo havitapata fursa ya kuushuhudia.

SEHEMU YA ISHIRINI NA MBILI YA MUSWADA

Marekebisho ya Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma, (*The Public Leadership Code of Ethics Act*), Sura ya 398

Mheshimiwa Spika, Sehemu ya Ishirini na Mbili ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Sheria ya Maadili ya Viongozi wa Umma, Sura ya 398.

Ibara ya 63 ya Muswada inapendekeza kufanya marekebisho katika Kifungu cha 4 kwa kuongeza tafsiri ya maneno “**Child**” na “**Conflict of interest**” ili kuboresha utekelezaji bora wa Sheria hiyo kwa kuwa maneno hayo yametumika katika Sheria hiyo lakini hayajawekewa tafsiri. Vilevile, marekebisho hayo yanalenga kumtaka kila Kiongozi wa Umma kuainisha maslahi yoyote katika kila jambo analolifanyia kazi au maamuzi.

Ibara ya 64 ya Muswada inapendekeza marekebisho kwenye Kifungu cha 6 cha Sheria Mama, ili kuongeza makatazo kwa Kiongozi wa Umma na pia kutoa adhabu kwa Kiongozi yeyote wa Umma ambaye atakiuka maadili chini ya Sheria hii.

Makatazo hayo, yanajumuisha kutojihusisha na ajira binafsi inayohusiana na kazi aliyokuwa akiisimamia wakati akiwa katika Utumishi wa Umma hadi baada ya miezi sita tangu alipohitimisha utumishi wake, kutoshughulikia jambo ambalo ana maslahi nalo na kutoingia mkataba wowote na Serikali au chombo chochote cha Serikali yeye binafsi au familia au Kampuni yake.

Vilevile, Muswada unaongeza vifungu vipya vya 18A na 18B ili kumpatia kinga Afisa wa Sekretarieti ya Maadili anayefanya kazi au kutekeleza majukumu kwa niaba ya Sekretarieti, ili asiwajibike yeye binafsi kwa jambo ambalo atalitenda kwa nia njema wakati akitekeleza wajibu wake. Sambamba na hilo, Muswada unapendekeza masharti ya adhabu ya faini isiyopungua Shilingi Milioni Moja au kifungo kisichozidi mwaka mmoja gerezani au vyote kwa pamoja kwa mtu atakayemzuia Afisa wa Sekretarieti ya Maadili kufanya kazi zake.

Kamati inakubaliana na mapendekezo yanayokusudiwa na Serikali kwani yanalenga kuimarisha uzingatiwaji wa maadili kwa Viongozi wa Umma, hata hivyo haoni ni vipi kuoa au kuolewa kwa mtoto wa kiongozi kunavyoweza kuwa na mantiki katika azma ya kurejesha au kuendeleza maadili ya Viongozi wa Umma. Aidha, Kamati inafikiri kuoa au kuolewa hakuwezi kuondoa sifa ya mtoto

kupoteza sifa ya utoto kwa Wazazi wake, na baadhi ya viongozi wa Umma wanaweza kutumia mwanja huo kuficha mali ambazo hawakuzipata kihalali na wakafanikiwa kukwepa mkono wa sheria.

3.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine tena nichukue fursa hii kukushukuru kwa kutoa kibali ili Kamati ya Katiba na Sheria iweze kuufanyia kazi Muswada huu. Aidha, nawashukuru Wenyeviti wa Kamati mbalimbali za Kisekta, ambao waliitikia mwaliko wa kutoa maoni kwa Sheria mbalimbali zinazohusu Sekta wanazosisimamia.

Nawashukuru Wataalamu kutoka Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Wizara, Idara na Taasisi za Serikali ambazo zinahusika na Sheria mbalimbali zinazopendekezwa kurekebisha kwa kutoa ufafanuzi kwa Kamati katika maeneo mbalimbali ya Muswada. Walifanya kazi hiyo kwa weledi na kujituma kwa lengo la kuhakikisha Muswada huu unachambuliwa vizuri kabla ya kuletwa Bungeni.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa naomba niwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Katiba na Sheria pamoja na Wajumbe Waalikwa kwa weledi na umahiri wao waliouonyesha wakati wa kuchambua Muswada huu na hatimaye kutoa mapendekezo ya msingi ya kuuboresha.

Naomba Majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge (HANSARD)

1. Mhe. Mohamed Omary Mchengerwa, Mb – Mwenyekiti
2. Mhe. Najma Murtaza Giga, Mb - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Dkt Mathayo David Mathayo, Mb - Mjumbe
5. Mhe. Mboni Mohamed Mhita, Mb - Mjumbe
6. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb - Mjumbe
7. Mhe. Makame Mashaka Fom, Mb - Mjumbe
8. Mhe. Seif Ungando Ally, Mb - Mjumbe
9. Mhe. Ally Salehe, Mb – Mjumbe
10. Mhe. Nassor Suleiman Omar, Mb – Mjumbe
11. Mhe. Saumu Heri Sakala, Mb – Mjumbe
12. Mhe. Twahir Awesu Mohamed, Mb – Mjumbe
13. Mhe. Asha Abdallah Juma, Mb – mjumbe
14. Mhe. Ajali Rashid Akbar, Mb – Mjumbe
15. Mhe. Omary Ahmad Badwel, Mb – Mjumbe
16. Mhe. Joseph Kizito Mhagama, Mb – Mjumbe
17. Mhe. Riziki Shahari Mngwali, Mb – Mjumbe

18. Mhe. Joram Ismael Hongoli, Mb – Mjumbe
19. Mhe. Anna Joram Gidarya, Mb – Mjumbe
20. Mhe. Gibson Blasius Meiseyeki, Mb – Mjumbe
21. Mhe. Suleiman Masoud Nchambi, Mb – Mjumbe
22. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb – Mjumbe
23. Mhe. Ussi Salum Pondeza, Mb – Mjumbe
24. Mhe. Andrew John Chenge, Mb-Mjumbe Mwalikwa
25. Mhe. Jasson Samson Rweikiza, Mb-Mjumbe Mwalikwa
26. Mhe. William Mganga Ngeleja, Mb-Mjumbe Mwalikwa
27. Mhe. Emmanuel Adamson Mwakasaka, Mb - Mwalikwa
28. Mhe. Ridhiwan Jakaya Kikwete, Mb - Mjumbe Mwalikwa

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge hususan Katibu wa Bunge Dkt. Thomas D. Kasilillah kwa Uongozi thabiti ambao umerahisisha utendaji kazi wa Kamati. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Angelina L. Sanga na Makatibu wa Kamati waliofanikisha kazi hii ambao ni Ndg. Dunford Mpelumbe, Ndg. Stella Bwimbo, Ndg. Chacha Nyakega, Ndg. Angela Shekifu, Ndg. Stanslaus Kagisa, Ndg. Mkuta Masoli, Ndg. Yona Kirumbi, na wasaidizi wao Ndg. Grace Samuel na Ndg. Gaitana Chima, kwa kuiwezesha Kamati yangu kutekeleza majukumu yake ipasavyo na kuhakikisha taarifa hii inakamilika kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo naomba kuwasilisha.

Mohamed Omary Mchengerwa, Mb
MWENYEKITI
KAMATI YA BUNGE YA KATIBA NA SHERIA

24 JUNI, 2016

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Makamu Mwenyekiti wa Kamati ya Katiba na Sheria.

Waheshimiwa Wabunge, tumefika mwisho wa mawasilisho ya hoja ya Mheshimiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Kamati imeshaleta mapendekezo yake. Sasa tutaanza uchangiaji kwa muda uliosalia. Tutaanza na Mheshimiwa Sophia Simba, atafuatiwa na Mheshimiwa Taska Mbogo na Mheshimiwa Boniface Mwita, ajiandae!

MHE. SOPHIA M. SIMBA: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru kwa nafasi hii. Naanza kabisa kwa kumpongeza Mwanasheria Mkuu pamoja na Wizara

ambazo zimehusika kutengeneza marekebisho mengi ya sheria. Nakiri kwamba marekebisho ya safari hii yaliyokuja mengi ni mazuri na yanaenda kurahisisha kazi hasa ile ya usajili wa Makandarasi na nyinginezo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nianze kushukuru sana Serikali kwa kuleta sheria na kuweka adhabu ya ukeketaji. Siku zote ukeketaji ilikuwa kesi zake zikienda Mahakamani inachukuliwa kuwa amemjeruhi, basi, lakini sasa imepata kifungu chake na adhabu yake. Tunashukuru sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, lingine ambalo limenifurahisha sana ni kuongeza kiwango katika usimamizi wa mirathi, kwamba Mahakama zetu za Wilaya ziweze kushughulikia hizi kesi ambazo zamani ilikuwa ni shilingi milioni 10 na sasa shilingi milioni 100. Nashukuru, kwani akina mama wengi walikuwa wakisumbuliwa kwa kusubiri kesi ziende kwenye Mahakama za juu zaidi. Nashukuru sana. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nimesimama, kwanza napenda niwakumbushe Waheshimiwa Wabunge kwamba, mtoto ni yule aliye chini ya miaka 18, ndiyo Sheria ambayo tumeitunga mwaka 2009 tukasema yeyote aliye chini ya miaka hiyo 18 ni mtoto. Napongeza sana Wizara ya Elimu kwa kuliona hili la watoto kupata mimba. Nadhani litaenda kufanya kazi nzuri na kwamba ni kweli adhabu watakapopewa inaweza ikasaidia. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, tunatoa adhabu kwa wale ambao watawapa mimba watoto wa shule wa sekondari na msingi; mbona tunawasahau wale watoto ambao hawakupata nafasi ya kwenda sekondari? Hawakupata nafasi ya kwenda shule? *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, ni kweli Serikali yetu ya Chama cha Mapinduzi imekuja na utaratibu wa shule bure, lakini tulipo hapa sasa kuna wengi ambao hawakupata fursa hiyo. Shule bure inaanza mwaka huu, lakini huko nyuma tunao wengi sana ambao hiyo fursa hawakuipata.

Mheshimiwa Naibu Spika, naungana sana na Kamati, kwanza naipongeze sana Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria na naungana nao sana, kwani wamezungumzia kuhusu hili; vipi wale watoto wengine? Tusiwe na *double standards!* Hawa ni watoto! Mtoto hata kama hayuko shule bado huyu ni mtoto. Kwa hiyo, naomba sana kwa sasa nadhani yaweza isiwezekane, lakini tulifikirie. Nchi yetu imesaini mikataba mbalimbali ya Kimataifa na ndiyo iliyotusababisha mpaka tukatunga Sheria ya Mtoto na tukasema, aliye chini ya miaka 18 ni mtoto.

Mheshimiwa Naibu Spika, niulize, kwa nini mtu atake kumuoa mtoto? Kwa wale akinababa; nimesikia maneno hapa! Kuna mwingi anakwambia, huyu

mtoto amefika miaka 14 ameshabalehe, hana la kufanya nyumbani, nimfanyeje? Ni mwanao, mtunze mpaka afike miaka 18. Ubaya uko wapi? Si mtoto wako! Umemtunza miaka 14, bado miaka minne afike 18 ndiyo umuo! Kwa hiyo, hizo excuse za watoto wadogo kuolewa siyo sahihi. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, adhabu. Huko nyuma kidogo kama mwaka 2007 na 2008 tuliweka adhabu, tukaomba na utafiti ukafanywa kuhusu huyu aliyepewa mimba kwamba naye inakuwaje? Kwa nini asirudi shule kama wazazi wake wanakubali kulea mtoto? Naomba Wizara ya Elimu ilitizame hilo. Kuna wengine pale wangeweza kuwa Maprofesa kabisa, lakini wamekatishwa masomo! Tuwape hiyo *opportunity* waweze kuendelea na masomo. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, nina lingine ambalo linanitia wasiwasi. Ni vyema kutoa adhabu kali, lakini huko nyuma tumetoa adhabu kali, matokeo yake watu wamekuwa wakificha ushahidi. Kwenye Sheria ya SOSPA, Makosa ya Kujamiihana, kesi nyingi zinakosa ushahidi. Mtu anaona afadhali akahonge shilingi milioni 10 ili yule mtuhumiwa asiende akafungwa kifungo cha maisha.

Mheshimiwa Naibu Spika, sasa hapa tunamfunga huyu aliyempa mimba miaka 30, mimi nasema afungwe, lakini wasiwasi wangu ile miaka 30 huyu mtoto atalelewa na nani akishazaliwa? Tunam-deny huyu mtoto hata kupata mapenzi ya baba. Kwa hiyo, afungwe pengine miaka mitano akitoka mtoto ana miaka mitano anaendelea kumlea. Tunamfunga huyu miaka 30, akitoka mtoto ana ndevu wala hamjui yule baba. Huyu mama tumempa mzigo wa kulea huyu mtoto kwa miaka yote 30! (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, naomba hili nalo tulifikirie, tunapoweka adhabu kali. Na mkumbuke adhabu kali hii tuliyoiweka kwenye makosa ya kujamiihana, makosa hayo yameendelea kuzidi! Tunachotakiwa ni sisi jamii kubadilisha mitazamo yetu. Elimu zaidi, lakini tunaweza tukawajaza watu huko, tukawa na watoto ambao hawana baba wanatembea barabarani. Kwa hiyo, yule ambaye amempa mimba, nashauri sana tupunguze apate miaka mitano na faini ili mtoto yule aweze kulelewa baddala ya kumwacha alelewe na mama na anakosa mapenzi ya baba yake. Ikumbukwe hata kama amepewa mimba tu, yule mtoto bado atamtafuta baba yake siku moja, hata miaka 30, lakini yule baba hajamlea.

Mheshimiwa Naibu Spika, nimalizie kwa kumshukuru sana Mheshimiwa Rais, kwa ule Muswada mwingine ambao sikuupata na ninampongeza kwa kuleta Mahakama ya Mafisadi. Aliisema kwa sauti kubwa na leo tunaipitisha kwa nguvu zetu zote. Nampa hongera sana. Pia nampa hongera Waziri wetu wa Sheria, Mwalimu wangu amefanya kazi nzuri, upesi upesi ameileta na tunakubaliana nao kwamba tunahitaji sheria hiyo haraka iwezekanavyo.

Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru sana.

NAIBU SPIKA: Ahsante Mheshimiwa Sophia Simba, Mheshimiwa Taska Mbogo; na Mheshimiwa Boniphace Mwita ajiandae.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante kwa kuniona. Napenda nichukue nafasi hii kuipongeza Serikali na kumpongeza Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kuleta *Amendment* za Sheria ambazo amezitaja leo hapa.

Mheshimiwa Naibu Spika, napenda kuchangia *amendment* za *Education Act Cap. 353*. Napenda nichangie hili kutokana na mambo yafuatayo ambayo yamekuwa yakitokea katika nchi yetu. Kwanza kabisa, kumekuwa na ongezeko la watoto wa mitaani ambapo watoto hawa wanasababishwa na vijana wetu kupata ujauzito kabla ya wakati na wale baba zao wanakimbia, matokeo yake yule binti ambaye amepata huo ujauzito anashindwa kumlea yule mtoto na yule mtoto anaishia mitaani.

Mheshimiwa Naibu Spika, matokeo yake ni kwamba utakuta miji mingi ya Tanzania kuna watoto, ukienda stendi utakuta kuna watoto wako mitaani; sisi wenyewe tunawaita majina ambayo hayafai kama ombaomba, lakini ni watoto ambao wana baba zao ambao wamewaacha hawakuwalea.

Aidha, unakuta ni baba ambaye alikuwa ni mume wa mtu, amempa ujauzito binti wa shule na anakimbia *responsibility* za kulea yule mtoto. Kwa hiyo, basi yule baba anakuwa amelinda nyumba yake na amelinda ndoa yake lakini yule binti anakuwa ameharibikiwa na maisha yake moja kwa moja. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, maana yake binti anapozaa nyumbani, kwanza anakuwa *psychologically affected*. Ni tatizo kubwa mno ambalo limewa-affect wasichana wengi, wapo wasichana wengi ambao wangeluweza kuendelea na shule mpaka *level* ya Chuo Kikuu; na wengine labda wangukuwa Wabunge, mpaka Mawaziri lakini waliishia mitaani kwa sababu ya kupata ujauzito wakiwa *Form One, Form Two, Form Three* au *Form Four*.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, kutokana na hizo sababu nilizozitaja, naipongeza Serikali kwa kuja na adhabu kali ya miaka 30 jela, labda tu angeniongezea na viboko wakati anaingia na wakati anatoka. Ili kuondoa hili tatizo, mtu atakuwa anafikiria mara ishirini kwenda kuomba urafiki na mtoto wa shule. Itabidi ajishauri sana kuomba urafiki na mtoto wa shule na atamwogopa mtoto wa shule na hii itasaidia sana nchi yetu kuondoa matatizo kwanza ya kuwa na watoto wa mitaani na pili kuwa na hawa watoto ambao tunawapa majina mabaya kwamba ni ombaomba. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, wale watoto siyo ombaomba, ni kwa sababu wamekosa malezi nyumbani, wamekosa chakula nyumbani kwa sababu ya kuachwa na baba zao; na wale baba zao utakuta wana nyadhifa na wanazo fedha lakini kwa sababu wanaona aibu kile kitendo cha kuonekana kwamba nilizaa na mwanafunzi, kwa hiyo, wanaamua kukimbia hiyo *responsibility*.

Mheshimiwa Naibu Spika, zaidi ya hapo, Tanzania imeridhia mikataba ya Kimataifa kama vile *The African Charter, The Charter of United Nations*; tumeridhia mikataba kama *The Convention on Elimination of All Form of Discrimination Against Women*, ambayo sisi tumeiridhia pamoja na *protocol* yake. Kwa hiyo, lazima tuende na hiyo mikataba ya Kimataifa ili na sisi nchi yetu itoe haya matatizo ambayo yanawakabili watoto sasa hivi. Kwa hilo, naunga mkono hoja Serikali miaka 30, *hundred percent. (Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, nikija kwenye suala la usafirishaji. Watu wanaosafirisha binadamu, naomba pale kwenye adhabu ya shilingi milioni 20 iongezwe, kwa sababu tumekuwa tunaona matatizo mengi, watu wanasafiri kutoka nchi nyingine wanakuja wanakwama humu nchini, wengine wanakufa, unakuta wanatelekezwa humo njiani, wanakufa na njaa, wanaishia hapo, hawafiki kwenye nchi zile walizokuwa wanataka kwenda.

Kwa hiyo, matokeo yake unakuta kwamba Tanzania imepokea wahamiaji wamefia humu Tanzania, Serikali inaingia gharama la kuwazika na kutafuta kujua walitokea nchi gani.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nilikuwa naona hii faini ya shilingi milioni 20 ni ndogo sana. Labda mtu alikuwa amewaambia atawasafirisha wale watu atalipwa shilingi milioni 100, ukimwambia alipe shilingi milioni 20 atashindwa nini? Atailipa tu. Naomba hii faini ya shilingi milioni 20 iongezwe *atleast* hata kama ingekuwa shilingi milioni 50 au shilingi milioni 100 ili mtu apate uchungu kwamba nikishikwa nasafirisha binadamu, nitapata adhabu kali.

Mheshimiwa Naibu Spika, nilikuwa pia nizungumzie suala la *Anti-terrorism*, naomba niunge mkono hoja ya Serikali ya *Anti-terrorism Act* kwa sababu zifuatazo: sasa hivi huku duniani kumekuwa na mambo ya ugaidi yanayoendelea, watu wanaamua kujitoa mhanga, kujilipua na kupoteza maisha ya *innocent people* ambao hawana makosa yoyote. Mtu anaweza akaamua akajilipua kwenye treni, stendi, *super market* na anaua watu ambao hawana hatia.

Kwa hiyo, hii *amendment* ya *Anti-terrorism Act* ambayo imeletwa sasa hivi, kwa kutoa hiki kifungu, naomba kuunga mkono hoja hicho kifungu ili hata wale watu ambao watakuwa wanahifadhi hao magaidi ambao wamo humu nchini watakuwa wanajifikiria mara mbili kwamba nikishikwa nitapata adhabu

hii kulikoni na kinyume kwamba hapa zamani ilikuwa haioneshi kwamba mtu akishikwa amehifadhi gaidi anatakiwa afungwe miaka mingapi.

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa kuwa na hii Sheria watu watoogopa kuhifadhi magaidi. Maana mtu hata kama ndugu yake ni gaidi, itabidi amkimbie asimhifadhi na wala asimsaidie kwa chochote.

Mheshimiwa Naibu Spika, hii ni sheria na ndiyo mambo yanayoendelea duniani kote, kupinga ugaidi na kama tunavyojua, nchi ziliambiwa zito msimamo aidha zinapinga ugaidi au hazipingi ugaidi. Nasi Tanzania tuna-support kupinga ugaidi duniani.

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya...

(Hapa kengele ililia kuashiria kwisha kwa muda wa Mzungumzaji)

NAIBU SPIKA: Muda wako umekwisha Mheshimiwa.

MHE. TASKA R. MBOGO: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante sana kwa kunipa nafasi kuchangia Muswada huu. *(Makofi)*

NAIBU SPIKA: Mheshimiwa Boniphace Mwita Getere!

MHE. BONIPHACE M. GETERE: Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. Nashukuru kwa kunipa nafasi hii nami nitoe mchango wangu. Kwanza, nampongeza Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kutuletea hii miswada mizuri sana; inaonekana wamefanya kazi vizuri.

Mheshimiwa Naibu Spika, pia nikutie moyo na wewe Mama Mchapakazi; inavyoonekana ni kwamba kuna watu hawaelewi. Kuna mambo mawili duniani yanapatikana tu kwa kufanya kazi, kwamba busara na umaarufu, hakuna chuo cha busara wala umaarufu. Kwa hiyo, umaarufu wako na busara yako ni kushinda matatizo. Kwa hiyo, nawe unaelekea kushinda matatizo, tunakupongeza kwa hilo. *(Makofi)*

Mheshimiwa Naibu Spika, baada ya maelezo hayo, nilikuwa naangalia hizi sheria, sasa najuliza, kwanza nimeangalia mambo hapa. Kuna watu tunazunguza mambo hapa bila kujali tunapoelekea. Nchi yetu hii tuna watoto wa mitaani au watoto kwa mfano tunaita mayaya sijui, wale wanaofanya kazi nyumbani wanaitwaje? Wamejaa hata kwenye nyumba za Wabunge humu ndani, lakini sasa tunaangalia tu jambo hili, jambo hili; la pili hatuangalii.

Mheshimiwa Naibu Spika, ninachotaka kukiangalia hapa ni kitu kimoja, ninachoomba ni Serikali itafute vipimo vya DNA, vitapakae kwa kila Halmashauri na kila vituo vya afya ili tuweze kujua nani kampa mtoto huyu mimba? Maana watoto wa mitaani hata tunaowaona Dar es Salaam, wengine ni wa watu wakubwa tu. Tumeona kesi kubwa kabisa inaendeshwa na watu, viongozi wakubwa tu wana watoto. Sasa nataka tujue, Mwanasheria aniambie, hivi vipimo vya DNA vinapima muda gani? Kabla au baada? Tujue maana yake! (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa mfano mimi nimempa mtu mimba halafu kwa ushahidi wa mazingira, ukanifunga miaka 30. Waziri wa Sheria uko hapa, nikapigwa miaka 30, nikarudi baada ya miaka 30, nikafanya utafiti mtoto aliyezaliwa DNA ikaonesha siyo wangu na wamenipiga miaka 30 inakuwaje?

Mheshimiwa Naibu Spika, kwa hiyo, nafikiri kwamba hivi vitu tuviangalie inavyokuwa. Vile vile sheria hii ukiisoma vizuri hapa kwa Mwanasheria alivyotuletea hapa, inamzungumzia mwanafunzi wa Shule ya Msingi na Sekondari, ndiyo inavyozungumza. Sheria kuu inasema, anayepewa mimba ni mtoto wa chini ya miaka 18. Sasa kwa elimu yetu kuna watoto wanasoma kwa mfano Sekondari, kuna mwanafunzi ana miaka 18, akipigwa mimba inakuaje? Anahukumiwa kwa uanafunzi au kwa umri wake? Maana nataka kuliona hili nalo limekaaje hapa ili tuweze kujua wanahukumu kwa umri au utoto? Kwa sababu inaonekana hapa tunazungumzia wanafunzi wa *Primary* na Sekondari.

Mheshimiwa Naibu Spika, kingine ninachokiona ni ile adhabu tunayotaka kuitoa. Tunatoa adhabu ya miaka 30, sasa najjuliza, hii adhabu tunamwadhibu mhalifu au tunaiadhibu Serikali? Kwa mfano, unamfunga mtoto wa Chuo Kikuu, inawezekana akampa mtoto wa *Primary* au wa Sekondari mimba, tukampiga miaka 30, lakini miaka 30 hiyo Serikali inatoa chakula, inamhudumia Gerezani. Sasa tunaimpa adhabu Serikali au mhalifu? Kwa sababu mhalifu atakwenda atasoma, atafanya ufundi na kadhalika. Tuangalie na hii miaka ambayo tunaitoa.

Mheshimiwa naibu Spika, kingine ambacho nataka kukizungumza hapa ni wale wanafunzi waliomaliza elimu ya msingi; na wakati fulani sasa tunamwacha mzazi miaka 18. Halafu tumesema kwamba atakayesaidia mtoto kupata mimba huyu naye tumshitaki. Sasa tunajuliza, ni nani anayesaidia? Kwa mfano, chini ya miaka 18, wale wanaomaliza Darasa la Saba wako wa miaka 7, 8, au 9; Je, akitoroka yeye amekwenda mjini, wako wanaokwenda kusalimia mjini, sijui wanaenda kusalimia shangazi wapi, wakitoroka huko, halafu unamkamata mzazi wake? Una maana gani? Unamwonea. Wanaosaidia ni akina nani hawa? Pengine nafikiri wanaosaidia ni wale ambao kwa mfano, Serikalini wamekwenda wamefanya mkataba wa mtoto kuolewa. Amapita kwa

Mwenyekiti wa Kitongoji amekubali, amepita kwa Mtendaji wa Kijiji amekubali au Mzazi wake amechukua mahari, hapo sawa.

Mheshimiwa Naibu Spika, je, kama mtoto ametoroka, halafu unasema mzazi wake amemwoza Dar es Salaam, anajuaje? Tutaonea watu hapa. Lazima tuangalie ni namna gani tunafanya katika kutetea haya mambo. Vinginevyo kikubwa ninachokiona mimi ni *DNA*. Serikali ilete *DNA* itapakae kila mahali, tuipeleke kwenye Vituo vya Afya ikae pale halafu tulete wataalam ili mtu ahukumiwa kwa ukweli. Kama amempa mtu mimba, ioneshe kwamba hii mimba ni ya mtoto kabla hajazaliwa ili mtu akahukumiwe vizuri. (*Makofi*)

Mheshimiwa Naibu Spika, nashukuru sana. (*Makofi*)

NAIBU SPIKA: Naona Mchango wako Mheshimiwa Mwita umewafanya wanaume wengi sana wapige makofi humu ndani. (*Kicheko/Makofi*)

Waheshimiwa Wabunge, ilikuwa afuate Mheshimiwa Salum Rehani, lakini muda uliobaki kama unaweza kuchangia kwa dakika tano nikupe.

MHE. SALUM MWINYI REHANI: Mheshimiwa Naibu Spika, naweza.

NAIBU SPIKA: Sawa, Mheshimiwa Salum Rehani!

MHE. SALUM MWINYI REHANI: Mheshimiwa Naibu Spika, nakushukuru. Nilikuwa na mambo mawili matatu lakini nitachangia japo moja *atleast* nami niweze kutoa mchango wangu.

Mheshimiwa Naibu Spika, mchango wangu ulikuwa kwenye suala zima la Madaktari, katika hiki kifungu cha 219 cha *Veterinary Act Cap No. 319* Ibara 59 ambayo inatoa usajili wa Madaktari kwa mtu ambaye aliweza ku-*attend course* pengine au mafunzo ya mwaka mmoja. Neno Udaktari ni *professional*, sasa mtu ambaye ame-*attend course* ya mwaka mmoja leo tunampa usajili wa cheti cha Daktari *it is not realistic*. Tuwe *realistic*!

Mheshimiwa Naibu Spika, huu Udaktari wa Mifugo uliokusudiwa hapa, una nyanja nyingi. Mtu huyu inawezekana amekwenda kule ameshiriki *course* inayoitwa *An Animal Production*; leo unampa cheti cha Udaktari, ataua mifugo! Kesho mwingine anashiriki *course* ambayo inaitwa *Animal Breeding*, siyo Daktari. Angalau yule mtu ambaye ameshiriki *Animal Health* au *Veterinary*. Ukizungumza *veterinary* ni wale waliopata *course* ya miaka mitano ya Udaktari.

Mheshimiwa Naibu Spika, hii nafikiri iangaliwe kwa jicho lingine, hawa watu bado hawajawa na *capacity* ya kula Daktari. huyu ni *livestock attendance*, ambaye yeye anaweza kwenda kule akatoa ushauri wa mifugo

kwenye kada hii ya matibabu, lakini hawezi kuwa anatibu wala kupewa hii *certificate* au cheti ya kwamba yeye anaweza kutibu mifugo. Kwa sababu hapa unamwingiza kwenye kada ambayo anaweza kufanya mambo mengine makubwa zaidi. Anaweza kukuta kesi ya kutakiwa kuzalisha ng'ombe katika maeneo mbalimbali au mbuzi; amekwama mtoto wa ng'ombe au mbuzi, anaweza ku-*attend course* kama hiyo na kama ana cheti, basi hata kama akiua yule kiumbe pale, atajitetea kwamba yeye ana cheti cha kufanya vile.

Mheshimiwa Naibu Spika, nafikiri hili tuliangalie kwa jicho la ukubwa zaidi. *Professional* izingatiwe zaidi katika kipengele hicho.

Mheshimiwa Naibu Spika, vile vile nataka kueleza kuhusiana na suala zima la adhabu hizi za viboko kwa hawa wanafunzi. Adhabu ya viboko bado naona kama ni nyepesi, haitoshi. Kwa wengine waliozoea, ni suala tu la kumlea. Kuna watu hata viboko haviwaingii ndani ya mwili wao; anaweza akapigwa hata kama ni viboko 30, akiingia, 30 akitoka, kesho yake unamkuta mtaani na anafanya jambo lile lile. Bado itafutwe adhabu ambayo itaweza kuwasaidia hapa, apate funzo huyu ambaye amepewa adhabu.

Mheshimiwa Naibu Spika, sawa ni watoto, tunasema kwamba tunachukua tahadhari kwa utoto wao, lakini kwa *age* zetu na mazingira yetu hapa, kijana wa miaka 18 anaweza akafanya uhalifu wa kuua, anaweza kufanya uhalifu mwingine wowote ule au akashirikiana na wahalifu kufanya jambo ambalo linakuwa kubwa zaidi.

Kwa hiyo, adhabu ya kiboko bado haijawa ni adhabu ambayo inaweza kumfanya yule mtoto aweze kujifunza kwa kosa alilolifanya au wengine kuweza kuwafanya waweze kujifunza kwa kosa walilolifanya. Hapa panataka pakaziwe, kidogo, kuwepo na adhabu ambayo kweli itaonekana hii amejifunza na imeonekana kwamba ni adabu kwa wengine waweze kujifunza kwa kosa ambalo anaweza kulifanya.

Mheshimiwa Naibu Spika, tuliangalie kwa undani zaidi, tusichukulie kwamba labda huyu ni mtoto pengine labda ni miaka 12, 13 basi ukimtia bakora anaweza kujifunza, lakini wengine hawa bado unaweza kumpa njia akaweza kuendelea kufanya mengine zaidi. Hata hivyo, kwa wale ambao wanaweza kuweza kufungwa jela nao vile vile bado mimi nilikuwa na wazo lile kwamba kuna maeneo yale yalikuwepo kipindi cha nyuma, yanaitwa maeneo ya kuwafunza vijana, maalum kwa ajili ya vijana watukutu kama hawa, yangeweza kuimarisha maeneo hayo na ikawa adhabu mbadala kuliko kusema kwamba unampiga viboko, baadaye anaendelea kuweko mtaani, bado hajaweza kujifunza. (Makofi)

Mheshimiwa Naibu Spika, ahsante. (Makofi)

NAIBU SPIKA: Waheshimiwa Wabunge, kwa kuzingatia muda uliobaki, hatutaweza kuwa na wachangiaji wengine lakini ninayo orodha hapa ya majina ya walioomba kuchangia; na hawa wachangiaji watachangia siku ya Jumatatu, halafu hoja itahitimishwa.

Mheshimiwa Constantine John Kanyasu, Mheshimiwa Subira Mgalu, Mheshimiwa Janet Mbene, Mheshimiwa Edward Franz Mwalongo, Mheshimiwa Martha Mlata na Mheshimiwa Hawa Mchafu. Kwa hiyo, watachangia siku ya Jumatatu kwenye hoja hii ya Mheshimiwa Waziri Mkuu.

Waheshimiwa Wabunge, ninayo matangazo machache hapa; tangazo la kwanza, linatoka kwa Mheshimiwa Jenista Mhagama ambaye ni Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu, (Sera, Bunge, Kazi, Vijana, Ajira na Watu wenye Ulemavu).

Mheshimiwa Jenista anawatangazia kwamba tarehe 26 Juni ya kila mwaka ni Maadhimisho ya Siku ya Kupiga Vita Dawa za Kulevya Duniani, ikiwa ni ishara na dhamira ya kuongeza uelewa wa jamii juu ya tatizo la dawa za kulevya na kuhamasisha Umma kushiriki katika mapambano dhidi ya matumizi na biashara haramu la dawa za kulevya.

Chimbiko la Maadhimisho haya ni azimio namba 42/112 la Desemba, 1987 la Mkutano Mkuu wa Umoja wa Mataifa. Kauli mbiu ya maadhimisho ya mwaka huu ni "Tuwajali na Kuwasikiliza Watoto na Vijana." Hii ni hatua muhimu katika makuzi na malezi ya watoto na vijana yenye lengo la kulinda afya na kuhakikisha usalama wao. Kitaifa maadhimisho haya yatafanyika siku ya Jumapili, tarehe 26 Juni, 2016 kwa wadau kufanya shughuli za kijamii zikiwemo usafi wa mazingira na kuwatembelea waathirika wa dawa za kulevya katika Vituo vya kutoa Matibabu.

Mheshimiwa Naibu Spika, Serikali inawaasa Waheshimiwa Wabunge na wananchi wote kushiriki kwa dhati katika mapambano dhidi ya dawa za kulevya na kuwalinda watoto na vijana ili nguvu kazi ya Taifa istawi na kutimiza adhama ya Hapa Kazi Tu.

Waheshimiwa Wabunge, kwa hiyo, mnakumbushwa siku ya Jumapili ni vizuri mshiriki katika shughuli za usafi wa mazingira na pia kuwatembelea walioathiriwa na madawa ya kulevya katika vituo mbalimbali.

Tangazo lingine, lilitangazwa asubuhi, lakini tarehe iliyokuwa imetolewa ilikuwa imekosewa. Hili tangazo ni lile linalohusu harambee na kuosha magari kesho. Waheshimiwa Wabunge, mnaombwa kuhudhuria harambee maalumu iliyoandaliwa na Kamati ya Maandalizi ya okoa maisha ya Waandishi wa Habari. Harambee hiyo itafanyika kesho siku ya Jumamosi tarehe 25 Juni, 2016

katika viwanja vya Jamhuri kuanzia saa 3.00 asubuhi hadi jioni. Waheshimiwa Wabunge, mnakaribishwa kupeleka magari yenu ili yaoshwe katika viwanja vya Jamhuri na kwa kufanya hivyo, mtakuwa mnachangia mfuko wa Bima ya Afya ya Waandishi wa Habari.

Waheshimiwa Wabunge, mtakumbuka niliwasomea baadhi ya Wasanii ambao wamejitolea kuja kusaidiana na Waandishi wa Habari kuosha magari ili wapate fedha za kuweza kujiunga na Mfuko wa Bima ya Afya. Kwa hiyo, tafadhali mwende mkaoshe magari lakini pia Waheshimiwa wengine wataungana nao katika kuwaoshea magari. Kwa hiyo, siyo jambo baya ukiwahi pale, pengine muda utakaokuja utanikuta mimi ndiyo nipo naosha gari, kwa hiyo, nitaosha gari yako. (Kicheko)

Waheshimiwa Wabunge, tangazo lingine linahusu semina ya kesho. Mnatangaziwa kwamba kesho siku ya Jumamosi tarehe 25 Juni, kutakuwa na semina kwa Wabunge wote kuhusu *Public Private Partnership*, semina hiyo itaanza saa 4.00 asubuhi katika ukumbi wa Pius Msekwa. Kwa hiyo, Wabunge wote mnakaribishwa.

Majina ya watakaochangia Jumatatu nimeshawasomea, lakini kwa dakika moja tu Waheshimiwa Wabunge, niwakumbushe kidogo kuhusu staha ndani ya Bunge. Tunapozunguka kutoka kiti kimoja kwenda kingine, tujitahidi kukaa tukifika pale mahali, kwa sababu mara nyingine Mbunge anaenda kwenye kiti cha mwingine, anatumia muda mrefu kuongea na anakuwa amesimama. Sasa utaratibu huu ukiendelea, kidogo itakuwa taabu humu ndani, kwa sababu watu wengi watakuwa wamesimama wakati Mbunge mwingine anachangia, jambo ambalo unaweza ukaitwa jina ukadhani kwamba una hoja, kumbe wewe ulikuwa tu unaongea na jirani yako. Hilo ni moja.

La pili na hili limeendelea kwa muda, ndiyo maana leo nimelazimika kulisema kanuni ya 66(1) Waheshimiwa Wabunge, inataka Wabunge, Wageni na yeyote atakayekuwepo maeneo haya, Spika au Mwenyekiti anapokuwa anaingia Bungeni, kusimama mahali pake na kutulia kimya, ndivyo kanuni inavyosema. Iko wazi kabisa, imesema atasimama mahali pake na atakaa kimya. Kwa hiyo, imeendelea kidogo kwa muda, Naibu Spika akiwa anakuja, wengine kwa kushangilia, wengine kwa kukasirika, lakini wanajikuta kwamba wanaendelea kuongea mpaka nakuwa nimefika humu ndani bado wanaendelea kuongea.

Waheshimiwa Wabunge, nimelazimika kulisema hili kwa sababu kanuni zetu zinakataza. Kwa kuwa kanuni zetu zinakataza na nimelikumbusha hili leo, naamini kwamba tunapoendelea huko mbele, hatutafanya hayo makosa. Kwa hiyo, tukumbushane tu Waheshimiwa Wabunge, hata kwa wale ambao huwa

wanatoka, naamini bado wana marafiki humu ndani, wakumbushwe tu kuhusu hiyo kanuni ili itakapoanza kufanya kazi siku ya Jumatatu, mtu asijikute katika mazingira ambayo siyo mazuri sana. *(Makofi)*

Waheshimiwa Wabunge, baada ya kusema hayo, naahirisha shughuli za Bunge mpaka siku ya Jumatatu saa 3.00 asubuhi.

*(Saa 12.00 jioni Bunge liliahirishwa hadi Siku ya Jumatatu,
Tarehe 27 Juni, 2016, Saa Tatu Asubuhi)*